

วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ARRANGE THE COMPOSITION OF MURAL PAINTING IN THE EARLY
RATTANAKOSIN PERIOD UBOSOT, CASE STUDY: WAT NONG YAO SUNG,
SARABURI

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน

คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2567

KMITL-2024-AR-M-003-034

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ARRANGE THE COMPOSITION OF MURAL PAINTING IN THE EARLY
RATTANAKOSIN PERIOD UBOSOT, CASE STUDY: WAT NONG YAO SUNG,
SARABURI

CHANNAVUT THONGPUNSRI

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARCHITECTURE PROGRAM IN INTERIOR ARCHITECTURE
SCHOOL OF ARCHITECTURE ART AND DESIGN
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

2024

KMITL-2024-AR-M-003-034

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

COPYRIGHT 2024

SCHOOL OF ARCHITECTURE ART AND DESIGN

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังใน อุโบสถ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี
นักศึกษา	ชาญณวุฒิ ทองพูนศรี
รหัสประจำตัว	65026036
ระดับปริญญา	สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรมภายใน
พ.ศ.	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์วิระยุต ชัยศร
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	-

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือการวิเคราะห์การจัดวางองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมฝาผนังบนผนังภายในอุโบสถ โดยมุ่งเน้นไปที่อุโบสถขนาดกลางที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เลือกกรณีศึกษาคือ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาเดี่ยว มีการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจประกอบด้วยการทำรังวัดอาคารเพื่อจัดทำแบบสถาปัตยกรรมของอุโบสถและการถ่ายภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งสี่ด้านเพื่อวิเคราะห์การแบ่งองค์ประกอบภาพ อุโบสถนี้มีลักษณะการเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่ต่อเนื่องกันทั้งสี่ด้าน ซึ่งแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 เรื่อง ได้แก่ พุทธประวัติ รามเกียรติ์ พระเวสสันดรชาดก ไตรภูมิ และจันทโครพ การทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการจัดวางองค์ประกอบของจิตรกรรมไทยเน้นการใช้เส้น ระบาย และสีในการแบ่งเนื้อหาเหล่านี้ออกเป็นองค์ประกอบที่แยกจากกัน

งานวิจัยนี้ได้รับวิธีการจัดวางองค์ประกอบของจิตรกรรมฝาผนังออกเป็น 3 วิธีหลัก ได้แก่ 1) การจัดวางองค์ประกอบด้วยเส้น: ผนังถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกจากพื้นถึงใต้วงกบหน้าต่าง ส่วนที่สองจากวงกบกลางถึงวงกบบนของหน้าต่าง และส่วนที่สามจากวงกบบนของหน้าต่างถึงเพดาน การแบ่งนี้ถูกกำหนดด้วยเส้นแถบลดตายดอไม้ที่ใช้กับทุกผนังเหมือนกัน 2) การจัดวางองค์ประกอบด้วยพื้นที่ว่าง: เรื่องราวและเหตุการณ์ถูกแบ่งแยกด้วยองค์ประกอบภูมิทัศน์ เช่น ต้นไม้ โขดหิน ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร และก้อนเมฆ 3) การจัดวางองค์ประกอบด้วยสี: ใช้สีพื้นต่างกันในการแบ่งแยกเนื้อเรื่อง เช่น การใช้สีน้ำเงินที่บานประตูและหน้าต่างเพื่อแยกเรื่องราวและเน้นจุดสำคัญของภาพ หรือใช้สีน้ำตาลเข้มและสีเขียวในพื้นที่อื่น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังระบุวิธีการแบ่งภาพที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่น โดยใช้องค์ประกอบ คือ การจัดวางแนวก้อนเมฆในรูปสามเหลี่ยมหงายขึ้นเพื่อแบ่งภาพบนผนังหลังพระประธาน และยังพบว่าการศึกษานี้ไม่มีการใช้เส้นสีเทาหรือเส้นย่อในการแบ่งภาพ ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่น

คำสำคัญ: วิธีจัดวางภาพ การแบ่งภาพ องค์ประกอบภาพ จิตรกรรมไทยบนฝาผนัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และตั้งข้ออ้างถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

Thesis	Arrange the Composition of Mural Painting in the Early Rattanakosin Period Ubosot, Case Study: Wat Nong Yao Sung, Saraburi
Student	Mr. Channavut Thongpunsri
Student ID	65026036
Degree	Master of Architecture
Program	Interior Architecture
Year	2024
Thesis Advisor	Associate Professor Wirayut Kuisorn
Thesis co-Advisor	-

ABSTRACT

The objective of this research is to analyze the compositional arrangement of mural paintings in the Ubosot, specifically focusing on a medium-sized Ubosot constructed during the early Rattanakosin period at Wat Nong Yao Sueng, Saraburi Province. The study employs a qualitative case study research methodology. Data collection involves exploratory methods, including architectural measurements to create the Ubosot building drawings and photographs of the mural paintings on all four walls to analyze the compositional divisions. The Ubosot features continuous mural paintings across all four walls, which are divided into five distinct narratives: the Buddha's life, the Rammakian, the Vessantara Jataka, the Trai Phum, and the story of Jantakorop. The literature review on Thai mural composition highlights the use of principle elements such as lines, planes, and colors to divide these narratives into separate compositional segments.

This research identifies three methods of compositional arrangement in these murals: 1) Line Composition: The walls are divided into three sections. The first section spans from the floor to just below the windows. The second section extends from the bottom window frame to the top window frame. The third section covers the area from the top window frame to the ceiling. This division is consistently marked by a strip of floral patterns that is applied across all walls. 2) Empty Space

Composition: Narratives and events are separated using landscape elements, such as

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และตั้งอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

trees, rocks, mountains, rivers, streams, and clouds. 3) Color Composition: Different background colors are used to differentiate each narrative. For example, blue is used on door and window panels to separate stories and emphasize key elements, while dark brown and green are used in other areas.

Additionally, this research identifies a unique method not found in other studies. This method involves using cloud formations arranged in an upward triangular pattern to divide the mural on the wall behind the principal Buddha image. The study also notes the absence of Sinthao line or Hor lines in separating the images, which distinguishes it from other studies.

Keywords: Arrange images, Division of Images, Image elements, Mural paintings

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความช่วยเหลือจากรองศาสตราจารย์วีระยุทธ ชัยศร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำตลอดระยะเวลาการดำเนินการศึกษาสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย ขอขอบคุณคณาจารย์และบุคลากรภายใน คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในการอนุเคราะห์และสนับสนุนการศึกษาวินิจฉัย

ขอขอบพระคุณ พระสหัสชัยวัฒน์ ปิยสีโล เจ้าอาวาสวัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี ให้ความอนุเคราะห์ในการเข้าศึกษาและเก็บข้อมูลภายในวัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี รวมถึงให้ข้อมูลและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการศึกษาในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดามารดาและครอบครัว ซึ่งเปิดโอกาสให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนจนจบสำเร็จการศึกษา นอกจากนี้ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ที่คอยช่วยเหลือและให้กำลังใจผู้วิจัย

ชาญณวุฒิ ทองพูนศรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และตั้งอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	I
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
บทที่ 1 บทนำ	I
1.1 หลักการและเหตุผลของการวิจัย.....	I
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย.....	2
1.3 คำถามการวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.5 ระยะเวลาดำเนินโครงการ	3
1.6 ระเบียบวิธีวิจัย	3
1.7 ความเชื่อมโยงของการวิจัย	3
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.9 นิยามศัพท์เพื่อใช้ในการวิจัย	4
1.10 ระยะเวลาดำเนินโครงการและแผนการดำเนินงาน	5
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 อุโบสถ.....	7
2.2 จิตรกรรมไทยประเพณี	8
2.3 องค์ประกอบภาพจิตรกรรม.....	24
2.4 ความเป็นมาของคนไทยวน	28
2.5 สรุปความเกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา.....	31
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	26
3.1 ขั้นตอนการวางแผนการวิจัย.....	34
3.2 ขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology).....	35

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และ **VI** อ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย.....	43
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	59
4.1 การเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	45
4.2 การศึกษาจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	49
4.3 ผลการวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	59
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	44
5.1 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะผลการวิจัย.....	71
5.2 ข้อเสนอแนะ.....	76
เอกสารอ้างอิง.....	77
ภาคผนวก.....	79

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และแจ้งอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงความเชื่อมโยงของปัจจัยในการวิจัย.....	3
2.1 แผนผังโบสถ์และตำแหน่งของฝาผนัง.....	25
2.2 แสดงภาพจิตรกรรมหลังพระประธาน วัดเขียน จังหวัดอ่างทอง.....	25
2.3 แสดงภาพจิตรกรรม วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี.....	26
2.4 แสดงภาพจิตรกรรมวิถีชีวิตคนไทยวนและคนสยามภาคกลาง วัดหนองยาวสูง	29
2.5 แสดงภาพจิตรกรรมตอนโจรสู้รบกับพระเวสสันดรชาดก วัดหนองยาวสูง	30
2.6 แสดงภาพจิตรกรรมวิถีชีวิตคนไทยวน วัดหนองยาวสูง	30
3.1 ภาพแสดงด้านหน้าอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	36
3.2 ภาพแสดงด้านหลังอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	37
3.3 ภาพแสดงด้านข้างอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี	37
3.4 ภาพแสดงธงชาติพื้นธงสีแดงในภาพจิตรกรรม วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	39
3.5 ภาพแสดงการเขียนภาพอาคารปราสาทพระเทพบิดร วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	39
3.6 ภาพแสดงตอนमारผลญโดยใช้เทคนิควิธีทัศนียวิทยา วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี	40
3.7 ภาพแสดงพระแม่ธรณีปีบมวยผม วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	40
3.8 ภาพแสดงภายในอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี	41
3.9 ภาพแสดงผนังด้านหน้าพระประธานภายในอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี.....	41
3.10 ขั้นตอนการวิเคราะห์การวิจัย.....	43
4.1 แสดงผังบริเวณอุโบสถ วัดหนองยาวสูง	46
4.2 แสดงรูปด้านหน้าที่ศตวันออก อุโบสถ วัดหนองยาวสูง.....	46
4.3 แสดงรูปด้านหลังที่ศตวันตก อุโบสถ วัดหนองยาวสูง.....	47
4.4 แสดงรูปด้านทิศใต้ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง	47
4.5 แสดงรูปด้านทิศเหนือ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง	48
4.6 แสดงรูปตัดด้านสกัด อุโบสถ วัดหนองยาวสูง	48
4.7 แสดงรูปตัดด้านยาว อุโบสถ วัดหนองยาวสูง	49
4.8 แสดงเนื้อหาภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถ วัดหนองยาวสูง.....	50
4.9 แสดงภาพภายนอกอาคารภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับยืนปางอภัย.....	52
4.10 ภาพแสดงสภาพแวดล้อมภายในอุโบสถ	52

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และ VIII อ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.11 แสดงภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์และพระเวสสันดรชาดก	53
4.12 แสดงภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัวขนาบซ้าย ขวา พื้นหลังลายดอกไม้ร่วง.....	53
4.13 แสดงภาพพุทธประวัติ ด้านซ้ายภาพต้นนารีผล และด้านขวาภาพต้นกัลปพฤกษ์.....	54
4.14 แสดงภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ	54
4.15 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก ช่วงล่างพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรกและจันทโครพ	55
4.16 แสดงภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรก	55
4.17 แสดงภาพจันทโครพ	56
4.18 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก.....	56
4.19 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก ช่วงล่างภาพฝนแก้วเจ็ดประการและพุทธประวัติ	57
4.20 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก ปรางค์ภาพปราสาทพระเทพบิดร	57
4.21 แสดงภาพฝนแก้วเจ็ดประการ	58
4.22 แสดงภาพเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามประหารทศกัณฐ์	58
4.23 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดลาดตกแต่ง เป็น 3 ส่วน	59
4.24 แสดงภาพการแบ่งระนาบผนังด้านหลังพระประธาน เป็น 3 ส่วน	60
4.25 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดลาดตกแต่งผนังด้านหน้าพระประธาน	60
4.26 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดลาดตกแต่งผนังด้านขวาพระประธาน	61
4.27 แสดงภาพการแบ่งระนาบผนังด้านขวาพระประธาน เป็น 3 ส่วน.....	61
4.28 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดลาดตกแต่งผนังด้านซ้ายพระประธาน.....	62
4.29 แสดงภาพการแบ่งระนาบผนังด้านซ้ายพระประธาน เป็น 3 ส่วน.....	62
4.30 แสดงภาพแถบลดลาดดอกไม้ส่วนบน.....	63
4.31 แสดงภาพแถบลดลาดดอกไม้ส่วนล่าง.....	63
4.32 แสดงภาพผนังด้านขวาพระประธาน	64
4.33 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพพระเวสสันดรชาดก 1	64
4.34 แสดงภาพผนังด้านซ้ายพระประธาน	65
4.35 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพพระเวสสันดรชาดก 2	65
4.36 แสดงภาพผนังด้านหลังพระประธาน ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์	66
4.37 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์.....	66

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
4.38 แสดงภาพผนังด้านขวาพระประธาน ภาพฝนแก้วเจ็ดประการเรื่องรามเกียรติ์	67
4.39 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพฝนแก้วเจ็ดประการเรื่องรามเกียรติ์	67
4.40 แสดงภาพผนังด้านหลังพระประธาน การจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพ.....	68
4.41 แสดงผนังด้านหน้าพระประธาน.....	68
4.42 แสดงภาพผนังด้านซ้ายพระประธาน.....	69
4.43 แสดงการจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพและความสำคัญ.....	69
4.44 แสดงภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรก ด้วยการ ใช้สีและความสำคัญ.....	69
5.1 แผนผังอุโบสถและตำแหน่งของฝาผนัง	71
5.2 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านหลังพระประธาน	72
5.3 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านหน้าพระประธาน.....	72
5.5 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านขวาพระประธาน.....	73
5.6 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านซ้ายพระประธาน.....	73
5.7 การจัดวางองค์ประกอบภาพและความเชื่อมต่อของเนื้อหา.....	75

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 1

บทนำ

การวิจัยนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในยุทธศาสตร์การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นงานวิจัยพื้นฐานเพื่อสร้างองค์ความรู้ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายในการส่งเสริมและพัฒนาด้านการออกแบบ และศิลปวัฒนธรรม ควรค่าแก่การศึกษาเพื่อเป็นองค์ความรู้ให้กับเยาวชนคนรุ่นหลังต่อไป ตามยุทธศาสตร์ชาติ พุทธศักราช 2561-2580 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ข้อที่ 4.6.3 การปลูกฝังและพัฒนาทักษะนอกห้องเรียน เน้นการเรียนรู้ถ่ายทอดแลกเปลี่ยน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) เพื่อสอดคล้องกับกฎบัตรว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม สมาคมอโคโมส (ICOMOS Thailand) กรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พุทธศักราช 2528 เพิ่มเติม ฉบับ พุทธศักราช 2548 ประกาศเผยแพร่ใช้ พุทธศักราช 2554 หมวดที่ 3 คุณค่าและการประเมินคุณค่าของมรดกวัฒนธรรม (กรมศิลปากร, 2566)

1.1 หลักการและเหตุผลของการวิจัย

การศึกษาอันเกี่ยวข้องกับอาคารทางพุทธศาสนา เช่น อุโบสถ พระวิหาร การเปรียญ โดยอาคารประเภทนี้เป็นเสมือนตำรา แหล่งเรียนรู้ บ่อเกิดทางศิลปะและวัฒนธรรมของไทย ซึ่งม้งานวิจัยมากมายที่เน้นการศึกษาเนื้อหาทางพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์โบราณคดีของสถานที่เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนในยุคนั้น โดยใช้ประโยชน์จากเนื้อหาเพื่อการสั่งสอนร่วมกับการบรรยายธรรมหรือเทศนาธรรม เช่น เรื่องพุทธประวัติ ชาดก อติตพุทธ ไตรภูมิ

ส่วนการศึกษาองค์รวมทางด้านสภาพแวดล้อมภายในในอาคารทางพุทธศาสนาดังกล่าว ม้งานวิจัยค่อนข้างน้อยที่มุ่งเน้นศึกษาวิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งสัดส่วนของผนังหรือแบ่งส่วนของภาพจิตรกรรมฝาผนัง (วีระยุต ชัยศรี, 2563) เพื่อนำสู่การวิเคราะห์องค์รวมระหว่างผนังทั้งสี่ด้าน อันเป็นส่วนประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมภายใน ทั้งนี้ อรรถพร เพชรานนท์ (2539) กล่าวว่า การศึกษาทางสถาปัตยกรรมภายในต้องอาศัยการเรียนรู้เรื่องการจัดการสภาพแวดล้อมที่ประกอบขึ้นจากระนาบทั้งหกด้าน คือ พื้น ผนังทั้งสี่ด้าน และเพดาน โดยเฉพาะการตกแต่งระนาบผนังมีพื้นที่ค่อนข้างมาก และผนังเป็นส่วนที่ผู้ใช้อาคารสัมผัสได้ด้วยการมองเห็น (Visual Perception) มากที่สุด ด้วยการตกแต่งระนาบของผนังด้วยภาพจิตรกรรม มีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงศาสนสถานต่าง ๆ รวมถึงอาคารทางพุทธศาสนาในประเทศไทยด้วย การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถจึงเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจแนวความคิดและการจัดสภาพแวดล้อมภายใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ตั้งแต่ในอดีต เพื่อสร้างองค์ความรู้สามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนความรู้และประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานในปัจจุบันอย่างถูกต้อง

จิตรกรรมฝาผนังในลักษณะของความต่อเนื่องทุกผนังที่ส่งผลต่อการเล่าเรื่องราวและส่งผลต่อสภาพแวดล้อมภายในอุโบสถ กล่าวคือ การแบ่งภาพจิตรกรรมสามารถอธิบายในลักษณะสองมิติเพื่อกำหนดความสำคัญไปที่การเล่าเรื่องและสร้างบรรยากาศภายในอุโบสถ ผู้วิจัยเลือกกรณีศึกษา คือ วัดหนองยาวสูง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สร้างเมื่อ พุทธศักราช 2350 ตั้งอยู่เนินภูเขาขนาดย่อมโดยรอบมีลักษณะพื้นที่เป็นเนินสลับพื้นที่ราบลุ่มน้ำ โดยมีอุโบสถประกอบด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3-4 (ปกากร บัญประสิทธิ์, 2559) ภายในอุโบสถมีความสมบูรณ์ของภาพจิตรกรรมฝาผนังทุกด้าน เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในยุคนั้นจัดเป็นข้อมูลหลักฐานชั้นต้นเหมาะแก่การศึกษาเรื่องราวในอดีต จุดเด่นของภาพประกอบด้วยการสอดแทรกวิถีชีวิตชาวบ้านของคนเชื้อสายไทยวน มีวัฒนธรรมการแต่งกายและวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ (สายพิน สุภา, 2552) ภาพจิตรกรรมประกอบด้วยทิวทัศน์ธรรมชาติเป็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ รูปต้นไม้ ไร่นา ไร่สวน แม่น้ำ คาดว่าภาพเขียนขึ้นโดยสกุลช่างหลวงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีเอกลักษณ์เฉพาะในพื้นที่บริเวณนี้ แต่ยังไม่มีการวิจัยที่กล่าวถึงความต่อเนื่องและการแบ่งส่วนองค์ประกอบภาพบนผนังภายในทั้งสี่ด้าน ซึ่งมีความน่าสนใจในการหาความสัมพันธ์ของการแบ่งเนื้อหาของภาพ ในลักษณะของทางสถาปัตยกรรมภายใน

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดวางองค์ประกอบภาพด้วยวิธีการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถขนาดกลางในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

1.3 คำถามการวิจัย

จิตรกรรมฝาผนังไม่ได้คำนึงถึงการจัดวางองค์ประกอบโดยรวมของภาพจิตรกรรมฝาผนัง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี อุโบสถมีพื้นที่ภายในอาคาร 25.76 ตารางเมตร กว้าง 4.60 เมตร ยาว 9.60 เมตร ความสูงฝ้าเพดาน 4.00 เมตร ประกอบด้วย จิตรกรรมฝาผนังบนผนังด้านสกัดตรงกันข้ามกับพระประธานมีประตูทางเข้า กว้าง 1.10 เมตร สูง 2.30 เมตร ผนังด้านสกัดหลังพระประธาน (ทึบ) ผนังด้านข้างซ้ายและขวา มีหน้าต่างขนาดกว้าง 1.00 เมตร สูง 1.20 เมตร ทั้งหมดจำนวน 6 บาน สูงจากพื้นอุโบสถ 0.70 เมตร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.5 ระยะเวลาดำเนินการโครงการ

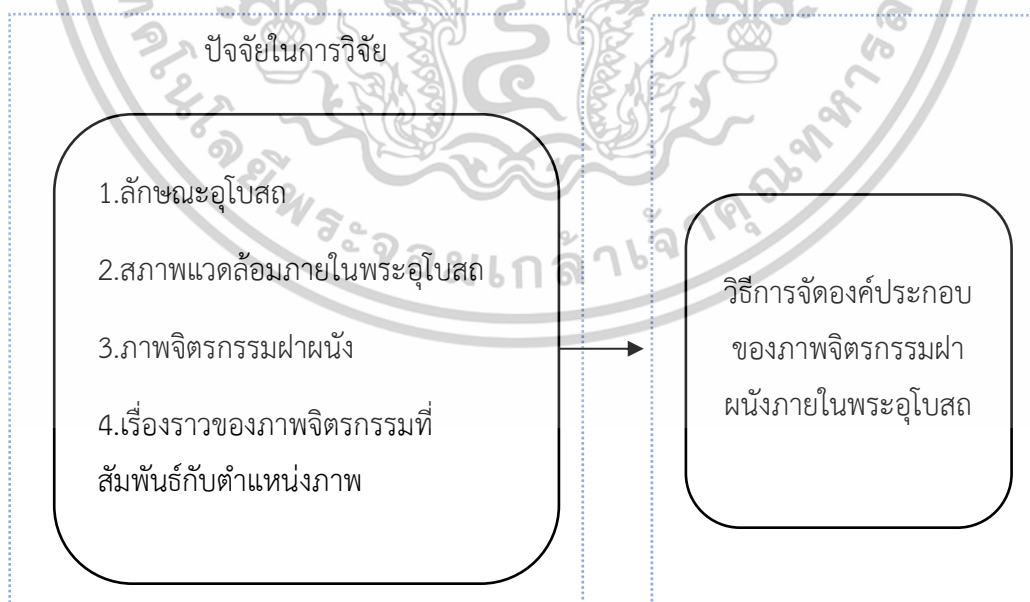
ระยะเวลาในการดำเนินการประมาณ 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ.2566 ถึงวันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2567

1.6 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปการวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case Study) การวิจัยนี้เน้นการศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นเพียงการหาข้อเท็จจริงหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกรณีตัวอย่าง คือ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี เนื่องจากเป็นอุโบสถขนาดกลางที่มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในที่สมบูรณ์ครบถ้วนทั้ง 4 ผนัง สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ได้

1.7 ความเชื่อมโยงของการวิจัย

ตัวแปรที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมในเรื่องทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (ตามภาพที่ 1.1) คือ ปัจจัยในการวิจัย คือ ลักษณะอุโบสถ สภาพแวดล้อมภายในอุโบสถ ภาพจิตรกรรมฝาผนังและเนื้อหาของภาพจิตรกรรม ที่สัมพันธ์กับตำแหน่งภาพจะส่งผลต่อวิธีการจัดองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ

ภาพที่ 1.1 แสดงความเชื่อมโยงของปัจจัยในการวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ เป็นแนวทางการศึกษา เกี่ยวกับการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพต่อไปได้

1.9 นิยามศัพท์เพื่อใช้ในการวิจัย

จิตรกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

จิตรกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) เชื่อว่าเป็นรูปแบบใหม่ของจิตรกรรมไทยประเพณีมีการให้ความสำคัญไปที่แนวความคิด ส่งผลต่อการ สร้างสรรค์งานจิตรกรรมคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาตามรูปแบบเดิม ในสมัยนี้มีการสร้างภาพที่มี ระยะเวลาใกล้และระยะไกลเพื่อแสดงมิติเสมือนจริง โดยใช้ทัศนียภาพแบบเส้นขนาน ต่อมาในสมัยรัชกาล ที่ 4 มีการนำรูปแบบตะวันตกผสมผสานกับรูปแบบไทยให้เป็นสามมิติ แสดงภาพแบบทัศนียภาพ (Perspective) และมีปริมาตร (Volume) (สันติ เล็กสุขุม, 2548).

องค์ประกอบภาพจิตรกรรม

องค์ประกอบภาพจิตรกรรมไทย หมายถึง การนำองค์ประกอบทางศิลปะ เช่น เส้น ระบาย สี มาสร้างรวมกันเป็นโครงเรื่องจึงเกิดเป็นองค์ประกอบของภาพ มีแนวทางสร้างสรรค์ตามวิธีการทาง จิตรกรรมที่ปรากฏเป็นรูปแบบจิตรกรรมไทย มีเนื้อหาสัมพันธ์กับเรื่องทางพุทธศาสนาหรือความเชื่อ จึงเกิดเป็นถ่ายทอดออกมาเป็น รูปแบบของเส้น พื้นที่ว่าง และการใช้สี (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

การแบ่งภาพจิตรกรรม

การแบ่งภาพจิตรกรรม หมายถึง แนวคิดเชิงช่างที่ถ่ายทอดผ่านเทคนิคในการจัดการเรื่องราว ของภาพโดยวาดภาพไม่มีการแบ่งตอนที่ชัดเจน โดยการใช้เส้นสีเทา เส้นคดกริช เส้นแผลง หรือใช้ ฉากอาคารเป็นโครงสร้างในการเขียนภาพและองค์ประกอบทางธรรมชาติในการแบ่งเรื่องราวออก จากกัน (พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล, 2553; กัญญาพัชร บุญาคคำ, 2558)

วิธีจัดวางภาพจิตรกรรม

วิธีจัดวางภาพจิตรกรรม หมายถึง การเรียงลำดับความสำคัญของเนื้อหา ก่อนและหลัง ตามเนื้อเรื่องที่ต้องการจะถ่ายทอด ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับระนาบผนังของอาคารโครงสร้างของ สถาปัตยกรรมที่มีภาพจิตรกรรมอยู่อย่างชัดเจน เช่น ผนังหน้าพระประธานนิยมเขียนภาพพุทธประวัติ ตอนมารผจญ ผนังหลังพระประธานนิยมเขียนภาพไตรภูมิ ผนังด้านข้างนิยมเขียนภาพพุทธประวัติ

(สมชาติ มณีโชติ, 2529)
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

1.10 ระยะเวลาดำเนินโครงการและแผนการดำเนินงาน

ระยะเวลาดำเนินโครงการและแผนการดำเนินงาน

การดำเนินงาน	ระยะเวลา (2566-2567)											
	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
กำหนดปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย	←→											
ตั้งสมมติฐานการวิจัย		←→										
การออกแบบวิจัย และเครื่องมือการวิจัย			←→									
ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง			←→									
การดำเนินการสำรวจ	←→											
การสำรวจ ครั้งที่ 1	←→											
การสำรวจ ครั้งที่ 2			←→									
การสำรวจ ครั้งที่ 3						←→						
ผลการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล					←→							
สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล									←→			

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากความสนใจในเรื่องวิธีจัดวางองค์ประกอบการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี กล่าวถึงทฤษฎีและแนวคิดเพื่อหาวิธีการ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ การทบทวนวรรณกรรม รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

2.1 อุโบสถ

2.1.1 รูปแบบลักษณะของอุโบสถ

2.2 จิตรกรรมไทยประเพณี

2.2.1 จิตรกรรมฝาผนัง

2.2.2 พุทธประวัติ

2.2.3 ซาดก

2.2.4 ไตรภูมิ

2.2.5 พระมาลัย

2.2.6 รามเกียรติ์

2.2.7 จันทโครพ

2.2.8 รูปแบบในจิตรกรรม

2.3 องค์ประกอบภาพจิตรกรรม

2.3.1 องค์ประกอบของเส้น

2.3.2 องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง

2.3.3 องค์ประกอบของสี

2.3.4 วิธีแบ่งภาพจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

2.4 คนไทยวน

2.4.1 วิถีชีวิตของชาวไทยวน

2.4.2 คนไทยวนในภาพจิตรกรรม

2.4 สรุปรจากการทบทวนวรรณกรรม

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.1 อุโบสถ

คำว่าอุโบสถเป็นการเอาความหมายของพิธีกรรมมาเรียกใช้เป็นสถานที่ เดิมเรียกว่า โรงอุโบสถ ต่อมาเรียกอุโบสถ หรือโบสถ์ โดยมีการกำหนดอาณาเขตโดยรอบด้วยหลักหินหรือแผ่นหิน เรียกว่า “พัทธสีมา” แปลว่า เขตหรือแดนที่ผูกแล้วภาษาบาลีเรียกว่า “สีมา” แปลว่า เขตหรือแดน สามารถใช้กำหนดเขตหรือทักษิณมิติ ได้ 8 แบบ คือ ปัพพตนิमित (นิमितคือภูเขา) ปาสาณนิमित (นิमित คือแผ่นหิน) วณนิमित (นิमितคือป่า) รุกขนิमित (นิमितคือต้นไม้) มัคคนิमित (นิमितคือหนทาง) วัมมิกนิमित (นิमितคือจอมปลวก) นทีนิमित (นิमितคือแม่น้ำ) อุทกนิमित (นิमितคือน้ำ) นอกจากนี้บริเวณภายในอาณาเขตนี้เป็นพื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรมสังฆกรรมในทางพระวินัยแล้ว อุโบสถจึงถือเป็นเพียงอาคารที่สร้างขึ้นล้อมรอบพื้นที่สีมาเพียงเท่านั้น

คตินิยมในการออกแบบอุโบสถ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) พระอุโบสถแบบโถง หมายถึง พระอุโบสถที่ไม่ก่อผนังอาคาร เนื่องจากเป็นการสร้างตามคติเดิมจากลัทธิลัทธิลังกาวงศ์ 2) พระอุโบสถแบบทึบ หมายถึงพระอุโบสถก่อผนังปิดล้อมรอบของตัวอาคาร มีการเจาะช่องประตูหน้าต่างในช่วงเสา นิยมใช้กันโดยทั่วไป 3) พระอุโบสถแบบมหาอุด หมายถึงอุโบสถที่ก่อผนังทึบทั้งสี่ด้าน ไม่มีการเจาะช่องหน้าต่าง มีเพียงการเจาะประตูเพียง 1 หรือ 2 ช่องเท่านั้น เป็นที่นิยมสร้างในสมัยอยุธยาตอนกลาง นิยมเขียนภาพจิตรกรรมเต็มทุกผนังทั้งผืน (สมคิด จิระทัศน์กุล, 2543)

รูปแบบลักษณะของอุโบสถ

รูปแบบลักษณะของอุโบสถ แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่

1) แบบมีปีกนก หมายถึง ลักษณะอาคารที่มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในตั้งแนวเสาประธานขึ้นเพื่อรับโครงจั่วประธาน ก่อนซีกปีกนกออกคลุมพื้นที่ที่เหล็กรอบด้าน ระดับหลังคาอาจทำเป็นมุขเดี่ยวหรือมุขลดหลายระดับก็ได้ แบ่งออกเป็น แบบผังทึบ แบบมีเสาพะไล เช่น พระอุโบสถวัดท่าสุทธาวาส จังหวัดอ่างทอง และ พระวิหาร วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี

2) แบบทรงคฤห์ หมายถึง ลักษณะอาคารที่มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีหลังคาที่คลุมอาคารทำเป็นหลังคาจั่วอย่างเรือน ด้านหน้าและหลังไม่ทำปีกนกคลุม อาศัยผืนผนังก่อยันจากพื้นถึงอกไก่หรืออาจทำเป็นแผงจั่วมีหน้าบันเป็นเครื่องไม้ แบ่งออกเป็น แบบหลังคาตอนเดียว แบบมุขลด เช่น พระอุโบสถ วัดสระบัว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3) แบบมุขเด็จ หมายถึง อาคารที่มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีหลังคาคลุมอย่างทรงคฤห์ เฉพาะด้านสกัดหน้าและหลังซีกผนังออกเป็นโถงสี่เหลี่ยมขนาดเล็กกว่าอาคาร เรียกว่า “มุขเด็จ” โดยทำหลังคาล้อมตามรูปทรงหลังคาเรือนประธานและยกฐานสูง ถ้าไม่ยกฐานเรียกว่า “มุขโถง” มีสองลักษณะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบ่งออกเป็น मुखเด็จอย่างมุขลด मुखเด็จอย่างมุขลดใต้ชื่อ เช่น พระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุราชิการาม และวัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4) แบบมีเฉลียง หมายถึง อาคารที่มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำหลังคาคลุมอย่างทรงคฤห์ เฉพาะด้านสกัดหน้า-หลัง หรือ เฉพาะด้านหน้า หรือ ด้านหลังเพียงด้านเดียวต่อเป็นเฉลียง แบ่งออกเป็น แบบหลังคาจันทับ แบบเรือนขวาง แบบมุขลด เช่น พระอุโบสถ วัดกษัตราธิราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ พระอุโบสถ วัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม

5) แบบมุขประเจ็ด หมายถึง ลักษณะอาคารที่ออกแบบมุขลดให้มีลักษณะเสมือนลอยออกจาก ผืนหลังคาปีกนก ที่คลุมด้านหน้าและหลัง เรียกมุขนี้ว่า “มุขชะงอก” หรือ “มุขทะลุชื่อ” เช่น อุโบสถ แบบมุขประเจ็ด วัดราชบรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ศาลาการเปรียญ วัดเชิงท่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

6) แบบตรีมุข หมายถึง ลักษณะอาคารที่ต่อมุขเพิ่มขึ้นจากด้านยาวด้านใดด้านหนึ่งของผังรูป สี่เหลี่ยมผืนผ้าเดิม ทำให้อาคารหลังดังกล่าวมีหน้าจั่วขึ้นสามด้าน เช่น อุโบสถแบบตรีมุข วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร และ วิหารแบบตรีมุข วัดบรมวงศ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

7) แบบจัตุรมุข หมายถึง ลักษณะอาคารที่ออกแบบแผนผังและรูปทรงเรือนอย่างรูปกากบาท ทำให้อาคารมีมุขหรือหน้าจั่วหันออกทั้งสี่ทิศด้าน เช่น อุโบสถแบบจัตุรมุข วัดบวรสถานสุทธาราม และ วิหารแบบจัตุรมุข วัดราชาธิวาส กรุงเทพมหานคร (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543)

อุโบสถวัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี เป็นพระแบบอุโบสถแบบมีปีกนก แบบผนังทึบ ลักษณะ ผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีหลังคาปีกนกออกคลุม พื้นที่รอบด้านอาคารมีเสาพะไลรับหลังคาปีก นกรอบอาคาร มีกำแพงแก้วล้อมรอบอาคารทั้งสี่ด้าน และมีจิตรกรรมฝาผนังภายในทั้งสี่ผนัง

2.2 จิตรกรรมไทยประเพณี

จิตรกรรมไทยสะท้อนถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม ศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ การแต่งกาย ตลอดจนถึงการละเล่นการแสดงพื้นเมืองในสมัยนั้น และแสดงถึงวิวัฒนาการของ จิตรกรรมไทยดังที่มีหลักฐานปรากฏอยู่ในปัจจุบัน (สมคิด จิระทัศนกุล, 2543)

2.2.1 จิตรกรรมฝาผนัง

งานเขียนภาพโดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย นิยมเขียนฝาผนังอุโบสถ วิหาร และ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น กล่าวได้คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นศิลปะประเภทสร้างสรรค์ ใช้วิธีการ ทางเทคนิคให้เหมาะสมกับชนิดวัสดุที่รองรับ ใช้เทคนิควิธีการใช้เส้นและใช้สีเป็นประเด็นหลัก จุดมุ่งหมายของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย คือเขียนขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา ใช้ในการเรียน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

การสอนของคำสอนพุทธศาสนา และเพื่อเป็นการประดับฝาผนังภายในให้มีความสวยงาม งานของไทยไม่ปรากฏหลักฐานการเริ่มต้นอย่าง (สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์, 2555)

ความสำคัญของจิตรกรรมฝาผนัง ถือได้ว่าเป็นหลักฐานชิ้นสำคัญในการศึกษาคุณค่า ความเป็นมาประวัติศาสตร์ อีกทั้งเป็นการแสดงออกฝีมือเชิงช่างและอารมณ์ของศิลปินในแต่ละยุคสมัย มีความประณีตละเอียดอ่อนประกอบด้วยเรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดใช้เป็นเครื่องล่อใจ เนื่องจากเรื่องราวในภาพจิตรกรรมมีคุณค่าเป็นคติธรรม และเป็นการบันทึกเรื่องราวร่องรอยในอดีต มีประโยชน์ต่อการศึกษาศาสตร์ เชื้อชาติ ศิลปะ สถาปัตยกรรม สังคมวิทยา โบราณคดี ประเพณีคตินิยม รูปแบบในงานจิตรกรรมไทย จำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) จิตรกรรมไทยแบบประเพณี หมายถึงภาพจิตรกรรมที่มีการเขียนด้วยวิธีตามแบบแผนโบราณ เช่น การเล่าเรื่องแบบไม่มีมิติ วิธีการระบายสีตัดกันและเล่าเรื่องที่ทำให้ความรู้สึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณีไทย 2) จิตรกรรมแนวประเพณี หมายถึงการนำวิธีรูปแบบจิตรกรรมไทยแบบประเพณีมาพัฒนาต่อ เช่น ลักษณะการใช้เส้นหรือการใช้ลักษณะของรูปทรง 3) จิตรกรรมไทยร่วมสมัย หมายถึงการนำรูปแบบจิตรกรรมไทยมาประยุกต์ให้มีความเป็นสากลแต่คงให้ความรู้สึกถึงความเป็นไทย (สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์, 2555)

จิตรกรรมไทยแบบประเพณี หมายถึง งานเขียนภาพโดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังของไทย จิตรกรรมไทยมีวิธีการเขียนภาพแบบโบราณ เช่น การระบายสีตัดเส้นไม่เห็นมิติ ภาพเล่าเรื่องสื่อถึงเนื้อหาของภาพ จะนิยมแบ่งพื้นที่ฝาผนังด้วยการใช้ลายเส้นลวด เส้นสีเทา เส้นฮ้อ เส้นแผลง หรือมีการใช้ภาพล่าน้ำ ภูเขา ต้นไม้ ถนน กำแพง เป็นเส้นแบ่งภาพเพื่อจัดองค์ประกอบของกลุ่มภาพเรียงต่อกันบนผนังใหญ่อย่างลงตัวและมีช่องไฟ (ศิริชัย พุ่มมาก, 2548)

การเขียนภาพนิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคาร คือ อุโบสถ วิหาร พระที่นั่ง บนแผ่นผ้า (พระภู) บนกระดาน (สมุดไทย) มีการเขียนด้วยสีฝุ่นตามวิธีการของช่าง ภาพจิตรกรรมฝาผนังนิยมเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับ อดีตพุทธ พุทธประวัติ ทศชาดก ไตรภูมิ ตำนาน นิทาน รวมไปถึงวิถีชีวิต ลักษณะจิตรกรรมไทยแบบประเพณีเป็นศิลปะแบบอุดมคติ (Idealistic Art) และเรื่องลึกลับมหัศจรรย์ (Mythology) มีลักษณะเดียวกับงานจิตรกรรมในประเทศตะวันออก เป็นลักษณะภาพ 2 มิติ ให้ลักษณะ คือ มีความกว้างและความยาว ภาพจิตรกรรมไทยแบบประเพณีมีลักษณะการจัดวางภาพเล่าเรื่องเป็นตอนมีตัวละครชัดเจน เช่น รูปเทวดา นางฟ้า กษัตริย์ นางพญา นางรำ มีการสื่อถึงกายภาพการผ่านเรื่องราวที่เล่า เช่น มีลักษณะการแสดงออกด้วยท่าทาง หรือการแสดงออกตามลักษณะของวิถีชีวิต มีการใช้สีเส้นที่สดและการกำหนดทางสัญลักษณ์วิทยาอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของจิตรกรรมไทย (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

ช่วงสมัยสมัยรัชกาลที่ 3 ทศนคติทางสังคมมีการปรับตัวไปสู่การเลือกเรื่องราวที่สมจริงมากขึ้น แต่คงเรื่องราวปรัมปราคติ เช่น ชาดกนิทาน มีการวาดฉากทิวทัศน์ ผู้คน บ้านเรือน อาคารตามฝรั่ง สะท้อนถึงการเปลี่ยนทัศนคติในยุคสมัยนี้ จิตรกรรมในสมัยนี้นิยมใช้สีสดใสสีเข้ม เช่น ทองฟ้าลงสีฟ้าไล่น้ำหนักดำเข้มที่ขอบบนให้ขอบบนจางลงล่าง มีสีเขียวเข้มสีแดงเป็นโครงสร้างหลัก และมีการใช้สีน้ำ

เงินมีลักษณะที่หยิบยืมจากศิลปะจีนบางส่วน เช่น ภาพต้นไม้ ลำต้น กิ่งก้านคดง ใบน้อย ดอกไม้ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สแกนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการเขียนภาพในสมัย รัชกาลที่ 3 (สันติ เล็กสุขุม, 2548) และนิยมเขียนภาพแบบนกมอง (Bird Eye View) ประกอบด้วยองค์ประกอบภาพทางธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ ลำธาร ก้อนหิน เป็นองค์ประกอบเชื่อมต่อระหว่างภาพ เพื่อเล่าเรื่องที่เชื่อมต่อกันมีการจัดองค์ประกอบภาพขนาดเท่ากัน (เจนจิรา โสพล, 2562)

2.2.2 พุทธประวัติ

โครงเรื่องแสดงถึงพุทธประวัติที่ปรากฏในจิตรกรรมไทยส่วนใหญ่ตรงกับคัมภีร์ “ปฐมสมโพธิกถา” เป็นคัมภีร์ที่สำคัญในการนำเสนอพุทธประวัติ ซึ่งได้รับความนิยมและมีอิทธิพลมากในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) กำหนดพุทธประวัติตามปฐมสมโพธิกถา ออกเป็น 29 ปริเฉท (กรมพระปรมาภิไธยวชิราวุธ, 2537) ได้แก่

ปริเฉทที่ 1 วิวาหมงคลปริวัตต์ กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของวงศ์ทางพระชนกของเจ้าชายสิทธัตถะ ตลอดจนถึงตอนอภิเษก

ปริเฉทที่ 2 สันตสิลปปริวัตต์ กล่าวถึง พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีครบ 30 ทศ ไปเกิดเป็นท้าวสันตสิลป และได้อัญเชิญจุติลงสู่ครรภ์พระนางสิริมหามายา แล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ปริเฉทที่ 3 คัพภานิคมขมนปริวัตต์ กล่าวถึง วันเพ็ญเดือน 6 พระนางสิริมหามายาประสูติพระโอรส ณ สวนลุมพินีวัน ได้มีสหชาติเกิดพร้อมกัน 7 ประการ คือ พระนางพิมพา พระอานนท์ นายฉันทะอำมาตย์ ม้ากัณฐกะอัศวราช ไม้มหาโพธิ์ ชุมทองทั้งสี่ และกาฬทายีอำมาตย์

ปริเฉทที่ 4 ลักษณะริคคาหกรัตต กล่าวถึง พระราชาการทำการปาฏิหาริย์โดยการเสด็จขึ้นไปยืนบนชฎาของดาบสที่กำลังคุกเข่าพนมมือน้อมรับพระบาทพระราชกุมาร ต่อมาพรหมณ์ผู้ทรงวิชา 8 คน 7 คนทำนายว่าหากพระกุมารอยู่ในฆราวาสจะได้เป็นมหาจักรพรรดิ หากทรงบรรพชาจะได้ตรัสรู้เป็นพระศาสดา ส่วนพรหมณ์อีกคน ชื่อโกณฑัญญะ ทำนายว่า พระราชกุมารจะออกบรรพชาจะออกบรรพชาได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ

ปริเฉทที่ 5 ราชานิเชกปริวัตต์ กล่าวถึง พระราชกุมารมีพระนามว่าสิทธัตถะ พระราชมารดาสิ้นพระชนม์หลังเจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ได้ 7 วัน เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ 16 พรรษา พระเจ้าสุทโธทนะทรงรับสั่งให้สร้างปราสาทขึ้น 3 หลัง สำหรับประทับ 3 ฤดู และเจ้าชายสิทธัตถะได้ประลองศิลปศาสตร์ และทรงแต่งตั้งพระนางพิมพาเป็นอัครมเหสี

ปริเฉทที่ 6 มหาภิเนษกรรมณี กล่าวถึง เมื่อพระชนมายุได้ 29 พรรษา ทรงออกประพาสอุทยาน ได้แก่ คนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช จึงได้ทรงคิดออกผนวช ในวันนี้พระนางพิมพาได้ประสูติพระราชโอรส พระนามว่าราहुล และได้ตัดสินใจออกผนวชตอนกลางคืน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ทรงม้ากัณฐกะ ทรงตัดพระโมฬีด้วยพระขรรค์ พระอินทร์ได้อัญเชิญพระโมฬีไปประดิษฐานใน พระเจดีย์จุฬามณีสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ปริเฉทที่ 7 ทุกกิริยาปริวัตต์ กล่าวถึง พระสิทธัตถะได้เข้าศึกษาในสำนักต่าง ๆ และได้ เดินทางไปพบพราหมณ์ 5 คน เรียกว่าปัญจวัคคีย์ คือ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสชิ ได้เข้าเฝ้าพระองค์ขณะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็นเวลา 6 พรรษา พระอินทร์ได้ลงมาทำนิมิต พินสามสายจนทำให้พระสิทธัตถะประจักษ์ในนิมิตนั้น จึงได้เลือกทางสายกลางไปสู่พระ สัมมาโพธิญาณ

ปริเฉทที่ 8 พุทธบูชาปริวัตต์ กล่าวถึง นางสุชาดาได้ถวายข้าวมธุปายาสแก่พระสิทธัตถะ หลังจากทรงเสวยแล้วได้อธิษฐานว่า หากพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ขอให้เถาที่ใส่ของถวาย นั้นได้ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปและได้เกิดจมลงไปยังวิมานพญากาฬนาคราช และได้ไปกระทบกับเถา ของอดีตพุทธ 3 องค์ ที่เคยอธิษฐานเอาไว้เช่นเดียวกัน

ปริเฉทที่ 9 มารวิชัยปริวัตต์ (ผจญมาร) กล่าวถึง การเกิดการรยกทัพของเสนามารมาสำแดง ก่อให้เกิดเป็นพายุใหญ่ ทำให้เหล่าเทวดาที่มาเข้าเฝ้าพากันหลบหนี แต่พระสิทธัตถะทรงเหยียด พระหัตถ์ข้างขวาอันเป็นการแสดงสักขีพยานแก่พระแม่ธรณี ทันใดนั้นพระแม่ธรณีได้ปรากฏกายจาก พื้นดินบิตน้ำจากพระโมฬีจนท่วม ทำให้พวกมารต้องอพยพหนีตายและประณมมือถวายอภินิหาร

ปริเฉทที่ 10 อสัสมโพธิปริวัตต์ กล่าวถึง การตรัสรู้ร้อยสี่สี่ใต้ต้นมหาโพธิ์ในวันเพ็ญเดือนหก ผ่านปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยามในตอนรุ่งอรุณ

ปริเฉทที่ 11 โพธิสัตัพัญญปริวัตต์ กล่าวถึง หลังจากพระสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมา- สัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงเสวยวิมุตติสุข (ความสุขจากการหลุดพ้น) ในสถานที่ 7 แห่ง โดยแต่ละแห่ง พระองค์ประทับอยู่เป็นเวลา 7 วัน รวมทั้งสิ้น 49 วัน ได้แก่ ภายใต้อันพระศรีมหาโพธิ์ (ทรงนั่งสมาธิ ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ทรงตรัสรู้) อนิมิสเจดีย์ (ทรงยืนเพ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์) จงกรมเจดีย์ (ทรงจงกรมเพื่อแสดงความสงบใจ) รัตนฆรเจดีย์ (ทรงประทับในเรือนแก้ว) ใต้ต้นอชปาลนิโครธ (ทรงตอบปัญหาที่ท้าวमारพยายามท้าทาย) ใต้ต้นมุจลินท์ (พญานาคมุจลินท์ได้แผ่พังพานปกคลุม พระพุทธเจ้าเพื่อป้องกันฝน) ใต้ต้นราชายตนะ (ทรงได้รับบิณฑบาตจากพ่อค้า คือ ตปุสสะ และภัลลิกะ)

ปริเฉทที่ 12 พรหมขณสนปริวัตต์ กล่าวถึง เทวดาและเหล่าท้าวสหัมบดีพรหมลงมา เพื่อให้ พระพุทธองค์แสดงธรรมโปรดสัตว์

ปริเฉทที่ 13 อัมมจักกปริวัตต์ กล่าวถึง พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาธรรมจักก- กัปปวัตตนสูตร ให้แก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 พระองค์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ปริณิเทศที่ 14 ยสบรรพชาปริวัตต์ กล่าวถึง ภายหลังจากการบวชของปัญจวัคคีย์แล้ว มีกุลบุตร ชื่อ ยสกุลบุตระและสหาย บุตรเศรษฐีได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์จนได้ขอบวชจนบรรลุนเป็น พระอรหันต์

ปริณิเทศที่ 15 อรุณเวลาคมนปริวัตต์ กล่าวถึง พระพุทธองค์ทรงโปรดชฎิลสามพี่น้อง ชื่ออรุเวลกัสสปะ นทีกัสสปะ และคยาภิสสปะ โดยที่สามอวดคุณวิเศษมีฉันทิฐิตต่อพระพุทธองค์ ต่อมา ได้ยอมแพ้และขออุปสมบท เมื่อพระพุทธองค์แสดงมหาปาฏิหาริย์ (ยมกปาฏิหาริย์) ในวัน ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งตรงกับ วันอาสาฬหบูชา หลังจากพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว 8 พรรษา (ปีที่ 8 หลังการ ตรัสรู้)

ปริณิเทศที่ 16 อัครสาวกบรรพชาปริวัตต์ กล่าวถึง อุปติสะกับโกณฑิยะ มีความเลื่อมใสใน พระพุทธศาสนาจึงได้พาเหล่าบริวารเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อขออุปสมบท เมื่ออุปติสะบวชแล้ว พระองค์ทรงเรียกว่า พระสารีบุตร โกณฑิยะเรียกว่าพระโมคคัลลานะและพระที่บวชในคราวนั้นบรรลุน เป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

ปริณิเทศที่ 17 กปิลวัตถुकมนปริวัตต์ กล่าวถึง พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาได้ทูลพระพุทธเจ้า เสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์ถึง 9 ครั้ง เพื่อโปรดพุทธบิดาในครั้งนั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสธรรมเทศนา เรื่องมหาเวสสันดรชาดก

ปริณิเทศที่ 18 พิมพาพิลาปริวัตต์ กล่าวถึง ในครั้งที่พระพุทธองค์ได้เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ พระองค์ทรงได้แสดงธรรมเทศนาเรื่องจันทกนิรชาดก โปรดพระนางพิมพาจนบรรลุนไสดาบัน

ปริณิเทศที่ 19 สักยบรรพชาปริวัตต์ กล่าวถึง พระประยูรญาติ และพระเทวทัตต์ทรงได้ขอ อุปสมบท ต่อมาพระเทวทัตต์ได้คิดร้ายกับพระพุทธองค์ในขณะที่ตอนบิณฑบาต โดยการปล่อยช้าง ชื่อนาราคีรีเพื่อทำร้ายพระพุทธองค์ แต่ไม่สำเร็จและได้คิดร้ายในหลายครั้ง ในที่สุดพระเทวทัตต์ ถูกธรณีสูบหายไปเนื่องจากการกระทำ ซึ่งมีสาเหตุหลักตั้งนี้ คือ ความริษยาและความอิจฉา ความ พยายามทำร้ายพระพุทธเจ้า และการกระทำที่เป็นการหลอกลวง

ปริณิเทศที่ 20 เมตตโยพยากธมปริวัตต์ กล่าวถึง พระพุทธเจ้าได้พยากรณ์ไว้ว่า พระศรีอริยเมตตโยโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไป ปริณิเทศนี้ไม่ปรากฏในคัมภีร์พุทธวงศ์ อาจมีการ เพิ่มลงตอนภายหลัง

ปริณิเทศที่ 21 พุทธบิดาปริณิพานปริวัตต์ กล่าวถึง ในขณะที่พระบิดาประชวรหนัก พระองค์จึง ได้เสด็จไปเยี่ยมและถวายธรรมจนพุทธบิดาได้บรรลุนพระอรหันต์ก่อนที่จะเสด็จปรินิพาน หลังจาก พระพุทธองค์เสด็จกลับพระอานนท์ทูลขออนุญาตให้มีภิกษุณีในสมัยนั้น

ปริณิเทศที่ 22 ยมกปาฏิหาริย์ปริวัตต์ (มหาปาฏิหาริย์) "ยมก" แปลว่า "คู่" การเรียกชื่อว่า "ยมกปาฏิหาริย์" จึงมีความหมายถึงการแสดงปาฏิหาริย์ที่มีลักษณะเป็นคู่หรือสองอย่างที่เกิดขึ้นพร้อม เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปเผยแพร่โดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

กันกล่าวถึง พระพุทธองค์จึงตรัสจะทำปาฏิหาริย์ในวันเพ็ญเดือน 8 ใต้ต้นมะม่วงใกล้เมืองสาวัตถี เติร์ถ์ยี่จึงพากันชูดอนต้นมะม่วงจนหมด นายอุททยานเป็นพ่อค้าผู้มีฐานะดีในกรุงราชคฤห์และเป็นหนึ่งในผู้ที่ให้การสนับสนุนพระพุทธเจ้า จึงได้ประทานเม็ดมะม่วงไปฝังลงดิน แล้วทรงล้างพระหัตถ์รดลงบนเม็ดมะม่วงที่ทรงฝังในดิน จึงเกิดปาฏิหาริย์เกิดเป็นต้นมะม่วงสูงใหญ่ มีกิ่งก้านออกไปสี่ทิศ มีช่อและดอกออกผลสะพรั่งพระองค์ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ เหาะขึ้นบนต้นมะม่วง เหล่าเติร์ถ์ยี่จึงหลบหนี

ปริเฉทที่ 23 เทศนาปริวัตต์ กล่าวถึง พระพุทธองค์ได้เสด็จขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์-สเทวโลก เพื่อคอยพุทธมารดาจากสวรรค์ชั้นดุสิต พระอินทร์ได้อัญเชิญพุทธมารดาลงมาสดับพระธรรมเรื่องพระสัตตปรณานิกรรมปิฎก เพื่อโปรดพุทธมารดาจนได้บรรลุโสดาบัน

ปริเฉทที่ 24 เทโวโรหนปริวัตต์ กล่าวถึง พระพุทธองค์จำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลา 3 เดือน จึงเสด็จลงจากดาวดึงส์เทวโลก พระอินทร์ได้เนรมิตบันไดเงินอยู่ด้านซ้ายใช้สำหรับเป็นทางเดินของหมู่พระพรหม บันไดทองอยู่ทางด้านขวาเป็นทางลงของพระอินทร์และเทวดาและบันไดแก้วอยู่ตรงกลางสำหรับพระพุทธองค์ โดยบันไดทั้งสามพาดผ่านเขาพระสุเมรุและใกล้เมืองสังกัสสะ การเสด็จกลับจากเทวโลกครั้งนั้นด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์บันดาลให้สรรพสัตว์ทั้งสามโลกมองเห็นซึ่งกันและกัน คือ นรกภูมิ มนุษย์ภูมิ และเทวภูมิ เลยเกิดการเรียกเหตุการณ์ในครั้งนี้อาจารย์พุทธองค์ทรงเปิดโลก

ปริเฉทที่ 25 อัครสาวกนิพพาน กล่าวถึง พระสารีบุตรเข้ากราบลาพระพุทธองค์เพื่อกลับไปนิพพาน พระสารีบุตรได้เข้าสู่ปรินิพพานที่อุทยานเขาพระพุทธรบาทใกล้กับเมืองราชคฤห์ ซึ่งเป็นการบรรลุนิพพานที่สถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้ประทานสติปัญญาและสั่งสอน ต่อมาพระคัลลานะถูกโจรทุบทำร้ายจนกระดูกแตกแต่ท่านสามารถประสานกระดูกและไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลลากลับ พระคัลลานะได้เข้าสู่การปรินิพพานที่ ถ้ำกาฬาสถาน (ซึ่งตั้งอยู่ที่เขาโกสินทร์) หลังจากได้รับการบรรทมภาวนาและแสดงอิทธิฤทธิ์โดยการประกาศลาการกลับไปนิพพาน

ปริเฉทที่ 26 มหาปรินิพพานปริวัตต์ กล่าวถึง พระพุทธองค์มีพระชนม์ได้ 80 พรรษา พระยาวสวัติมาร ได้ทูลอาราธนาถึง 2 ครั้ง เพื่อให้เสด็จสู่นิพพาน เมื่อครบ 3 เดือน พระองค์ได้เสด็จสู่มหาปรินิพพานในวันเพ็ญเดือน 6

ปริเฉทที่ 27 ธาตวิภังขณปริวัตต์ กล่าวถึง พระมหากัสสปะได้แสดงปาฏิหาริย์โดยการยื่นพระบาทออกมานอกพระหีบทอง ทำให้สามารถจุดไฟถวายพระเพลิงศพได้อย่างสำเร็จ แล้วเกิดเหตุการณ์แย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ โทณพราหมณ์แห่งเมืองกุสินาราร้างห้ามเอาไว้และรับแจกจ่ายด้วยตัวเอง โทณพราหมณ์ได้ลักลอบทักษิณทาตธาตุหรือเรียกว่าพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาซ่อนไว้ที่มวยผม พระอินทร์จึงลอบหยิบออกมาใส่ในสุวรรณโกศและอัญเชิญบรรจุในเจดีย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ปริเฉทที่ 28 มารพันธปริวัตต์ กล่าวถึง พระมหากัสสปะได้ปรึกษาพระเจ้าอชาตศัตรูเกรงว่าพระบรมสารีริกธาตุจะมีอันตราย จึงได้ขุดดินลึก 80 ศอกลงไปเก็บ ต่อมาสมณเจ้าโศกมหาราชเอกสารนี้เป็นเอกลำที่ลงวันอุสสำหรับกางในเพื่อการบูชาเท่านั้น เมื่ออุสเห็นใบไม้สีเขียวในภาชนะไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ได้ขุดสกลุและนำพระธาตุแจกจ่ายไปตามเมืองต่าง ๆ ได้แก่ กรุงราชคฤห์ กรุงปาตาลีบุตรา กรุงศรี-
ลังกา เมืองสันติปุระ เมืองลุมพินี และเมืองคยา ได้สร้างพระเจดีย์จำนวน 84,000 องค์ สร้างขึ้นเพื่อ
เป็นเครื่องหมายและการบูชาสถานที่ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของพระพุทธเจ้า
ในการเผยแผ่พระธรรม ซึ่งเท่ากับจำนวนพระธรรมชั้น

ปริเฉทที่ 29 ธาตุอันตรธานปริวัตต์ กล่าวถึง การเสื่อมสูญของพระพุทธศาสนา เกิดจาก
สาเหตุ 5 ประการ คือ

ปริยัตอันตรธาน หมายถึง ภิกษุขัดสนด้วยจตุปัจจัย พระไตรปิฎกไม่มีคนเรียนรู้

ปฏิบัติอันตรธาน หมายถึง ภิกษุทั้งหลายเหนื่อยหน่ายที่จะรักษาศีล

ปฏิเวทอันตรธาน หมายถึง ปฏิบัติเสื่อมลง ไม่มีใครบรรลุโสดาบัน

ลึงคอันตรธาน หมายถึง ภิกษุเสื่อมมารยาทคนก็เสื่อมเสื่อมใส

ธาตุอันตรธาน หมายถึง คนเสื่อมความศรัทธาก็ไม่มีใครบูชาพระธาตุตามสกลุต่าง ๆ

จากการทบทวนกรรมพุทธประวัติและคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการ
สร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมในศิลปะไทย โดยเฉพาะในด้านการให้ข้อมูล การถ่ายทอดหลักธรรม
การสร้างสัญลักษณ์ทางศาสนาและการส่งเสริมการเรียนรู้ในพุทธศาสนา เช่น ภาพจิตรกรรมที่
วัดสุทัศนเทพวรารามและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้รับแรงบันดาลใจจากคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา
ในการนำเสนอเหตุการณ์สำคัญ เช่น การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า

2.2.3 ชาตค

ชาตค หมายถึง การเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ มีการเล่าถึงการเสวยชาติ
เป็น คน สัตว์ เทวดา ในแต่ละชาติมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไปโดยอาศัยหลักธรรมตามความเชื่อ
ทางศาสนา ทรงบำเพ็ญบารมีเพื่อทำลายกิเลสรู้จักการเสียสละเพื่อผู้อื่น ช่วยสรรพสัตว์อื่นให้พ้นทุกข์
และมีความรู้ จนพระชาติสุดท้ายได้ตรัสรู้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ทศชาติชาตค หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าสิบชาติ เล่าเรื่องการบำเพ็ญบารมีในสิบ
ชาติสุดท้าย ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเรียกว่า บารมีสิบทิศ ประกอบไปด้วย
ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจบารมี อธิฐานบารมี เมตตา-
บารมี และอุเบกขาบารมี

บารมีขั้นต่ำ คือ การบริจาคทรัพย์ภายนอก เช่น การบริจาคเงินทอง เรียกว่า ทานบารมี

บารมีขั้นกลาง คือ การบริจาคอวัยวะในร่างกาย เช่น บริจาคดวงตา เรียกว่า ทานอุปบารมี

บารมีขั้นสูง คือ การบริจาคที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น การสละชีวิตให้เป็นทาน ถือว่าเป็นทานบารมี

สูงสุด คือ ทานปรมัตถบารมี จากบารมีทั้งสามนี้พระพุทธองค์ได้บำเพ็ญครบถ้วน 10 ประการ

พระชาติที่ 1 เสวยพระชาติเป็นพระเตมีย์ บำเพ็ญเนกขัมมบารมี

พระชาติที่ 2 เสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก บำเพ็ญวิริยบารมี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระชาติที่ 3 เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสาม บำเพ็ญเมตตาบารมี
 พระชาติที่ 4 เสวยพระชาติเป็นเนมิราช บำเพ็ญอุชิฐฐานบารมี
 พระชาติที่ 5 เสวยพระชาติเป็นพระมโหสถ บำเพ็ญปัญญาบารมี
 พระชาติที่ 6 เสวยพระชาติเป็นพระภริทัต บำเพ็ญศีลบารมี
 พระชาติที่ 7 เสวยพระชาติเป็นพระจันทรกุมาร บำเพ็ญขันติบารมี
 พระชาติที่ 8 เสวยพระชาติเป็นพระนารท บำเพ็ญอุเบกขาบารมี
 พระชาติที่ 9 เสวยพระชาติเป็นพระวิรุทธบัณฑิต บำเพ็ญสัจบารมี
 พระชาติที่ 10 เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร บำเพ็ญทานบารมี

มหาชาติชาดก หรือ มหาชาติ หมายถึง เรื่องมหาชาติชาดก คือเรื่องพระเวสสันดรชาดก เป็นชาดกเรื่องที่ 10 ในชุดทศชาติชาดก คนไทยจะคุ้นเคยกับพระเวสสันดรชาดกมากกว่า เพราะอรรถกถาแบ่งออกเป็น 13 ตอน หรือ 13 กัณฑ์ และเป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในทางพระพุทธศาสนาถือเป็นเรื่องที่มีความยิ่งใหญ่ที่สุดของพระโพธิสัตว์ก่อนจะมาเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความสำคัญในเรื่องมหาชาติ คือ พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญบารมีทั้ง 9 ประการ ในอดีตชาติของพระองค์รวมถึงทานบารมีในชาตินี้ ได้แก่

ทานบารมี คือ การบริจาคทานตั้งแต่ทรงพระเยาว์
 ศีลบารมี คือ การรักษาศีลอย่างเคร่งครัด
 เนกขัมมบารมี คือ การครองเพศบรรพชิต
 ปัญญาบารมี คือ การสำรวมใจมุ่งสู่พระสัมมาสัมโพธิญาณ
 วิริยะบารมี คือ ความพากเพียรในการปฏิบัติธรรม
 ขันติบารมี คือ ความอดทนต่อความทุกข์
 สัจจบารมี คือ การรักษาสัจจะ
 อุชิฐฐานบารมี คือ การมีจิตใจที่แน่วแน่ในการบำเพ็ญเพียร
 เมตตาบารมี คือ การบริจาคทานด้วยความเมตตา
 อุเบกขาบารมี คือ การวางเฉย

ชาดกนอกนิบาต หมายถึง ชาดกที่ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ชาดกเหล่านี้เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าในแต่ละชาติภพก่อนที่จะตรัสรู้ ชาดกนอกนิบาตส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงหลังจากการรวบรวมพระไตรปิฎกและได้รับการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากความเชื่อและคติชนของชาวพุทธในท้องถิ่น ตัวอย่างชาดกนอกนิบาต เช่น พระสุธนชาดก เป็นเรื่องราวความรักระหว่าง พระสุธน พระโอรสแห่งกรุงพาราณสี และนางมโนห์รา นางกินรีที่งดงามและมีชีวิตอยู่ในป่าหิมพานต์ เรื่องราวนี้มีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับในวรรณคดีไทย เช่นเดียวกับในภาพจิตรกรรมฝาผนังและละครพื้นบ้าน (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.4 ไตรภูมิ

ไตรภูมิใช้คติจักรกรรมพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลในสังคมไทยเริ่มต้นในสมัยสุโขทัยนิยมนำมาเขียนในสมันรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในด้านความเชื่อด้านศิลปกรรมและการปกครอง มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ศิลปกรรมอย่างมากโดยเฉพาะในด้านจิตรกรรมฝาผนัง ภาพเขียนในวัดหลายแห่งที่สร้างขึ้นในช่วงต้นรัตนโกสินทร์สะท้อนภาพของภูมิทั้งสาม จึงถูกนำมาใช้ในการสอนและเผยแพร่พระพุทธศาสนาในวัดและสถาบันการศึกษาของพระภิกษุในสมัยนั้น ไตรภูมิ ใช้คติจักรวาลวิทยา (ไตรภูมิโลกัสนฐาน) ในพุทธศาสนาเพื่อแสดงภาพอย่างเป็นนามธรรม เพื่อใช้สอนธรรมะและเตือนสติผู้คนในเรื่องของกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด แบ่งออกเป็น กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ หมายถึง สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมเวียนวนและเกิดในสามภูมินี้ เป็นการชี้ถึงเรื่องโทษของการทำความชั่ว และการทำความดี การทำกรรมดีก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์ ทำกรรมชั่วก็จะได้ไปเกิดที่นรก

กามภูมิ หมายถึงดินแดนที่เกี่ยวข้องด้วยรัก โลภ โกรธ หลง ประกอบด้วย แดนดีและแดนชั่ว แบ่งเป็นสุคติภูมิ และอบายภูมิ ดังนี้

สุคติภูมิ ประกอบไปด้วยแดนดี ทั้ง 7 คือ แดนสวรรค์ภูมิ 6 ชั้น เป็นภาพวิมานโดยมีพระพรหมประทับอยู่ในวิมานเหนือพื้นสี่แดง ตั้งแต่สวรรค์ชั้นที่ 1 (จาตุมหาราชิกา) ชั้นที่ 2 (ดาวดึงส์) ชั้นที่ 3 (ยามะ) ชั้นที่ 4 (ดุสิต) ชั้นที่ 5 (นิมมานรดี) ชั้นที่ 6 (ปรนิมิตวสวัตดี) และแดนมนุษย์ภูมิ 1 ชั้น แบ่งเป็น 4 ทวีป คือ ชมพูทวีป อุตตรกุรุทวีป อมรโคยานทวีป บุรพวิเทหทวีป

อบายภูมิ หรือทุคติภูมิ เป็นสถานที่อยู่อาศัยของสัตว์ที่เกิดจากการทำอกุศลกรรมหรือบาป เป็นสถานที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน ประกอบด้วย 4 ภูมิหลัก ได้แก่ 1) นรกภูมิ คือ สถานที่ที่สัตว์นรกตกไปทรมานตามกรรมที่ได้ทำไว้ มีหลายขุมแต่ละขุมมีการลงโทษที่แตกต่างกัน 2) เปรตภูมิ คือ สัตว์ที่ต้องทนทุกข์ทรมานจากความหิวโหยเนื่องจากการทำกรรมในชาติก่อน 3) อสุรกายภูมิ คือ ภูมิของภูตผีที่มีความทุกข์ใจตลอดเวลา มีลักษณะที่น่าเกลียดอยู่ในสภาพของความทรมานทางจิตใจ 4) ตีรจฉานภูมิ คือ ภูมิของสัตว์เดรัจฉานที่มีการดำรงชีวิตที่ลำบากและเต็มไปด้วยความทุกข์ เป็นผลมาจากการกระทำการเบียดเบียนและการทำลายชีวิตอื่น ดังนั้นอบายภูมิทำหน้าที่เป็นเครื่องเตือนใจการทำดีและชั่ว เพื่อดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องตามหลักธรรมพระพุทธศาสนา

พรหมมีรูปรูป เป็นภูมิที่สูงกว่ากามภูมิ ภูมิที่สัตว์มีรูปรูปกายแต่เป็นรูปรูปกายที่ละเอียดและไม่เกี่ยวข้องกับความต้องการทางกามารมณ์ เหมือนกามภูมิแต่ยังไม่ถึงขั้นรูปภูมิที่พ้นจากรูปกายและกิเลสทั้งหลาย แบ่งเป็น 16 ชั้น ได้แก่ ปฐมฉานภูมิ (4 ชั้น) ทุตติฉานภูมิ (3 ชั้น) ตติฉานภูมิ (3 ชั้น) จตุตถฉานภูมิ (6 ชั้น) ดังปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพวิมานโดยมีพระพรหมประทับอยู่ในวิมานเหนือพื้นสี่แดง

พรหมไม่มีรูปรูป หมายถึงเป็นภูมิที่สูงสุดในไตรภูมิ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดในรูปแบบของร่างกาย แต่ไม่สิ้นนิพพาน เพราะมีการยึดติดกับอารมณ์ จิต มีรูปรูปกายหรือไม่มีร่างกายที่จับต้องได้ สิ่งนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นิยามให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เกิดในภุมินี ได้แก่พรหมที่ได้บรรลุสมาบัติในระดับสูงสุดของการปฏิบัติสมาธิ จนจิตหลุดพ้นจากรูป
ขันธ์ (ร่างกาย) เหลือเพียงจิตบริสุทธิ์ที่ดำรงอยู่ในความสงบและว่างเปล่าทางจิตใจ แบ่งออกเป็น 4 ชั้น
ได้แก่

อากาสนัญญายตนภุมิ คือ ภุมิของการพิจารณาอากาศเป็นสิ่งที่ไม่มีขอบเขต

วิญญานัญญายตนภุมิ คือ ภุมิของการพิจารณาวิญญานว่าไม่มีขอบเขต

อากิญจัญญายตนภุมิ คือ ภุมิของการพิจารณาว่าไม่มีสิ่งใดอยู่เลย

เนวสัญญานาสัญญายตนภุมิ คือ ภุมิที่อยู่ในสภาพระหว่างมีสัญญาหรือความรู้สึก (สมชาติ
มณีโชติ, 2529) ภาพวิมานที่ว่างเปล่าบนพื้นที่สีแดงโดยไม่มีพระพรหมประทับอยู่ในวิมาน

ดังปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง เป็นภาพวิมานที่ว่างเปล่าบนพื้นที่สีแดงโดยไม่มีพระพรหม
ประทับอยู่ ดังนั้น ไตรภุมิ เป็นวรรณกรรมที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเชื่อทางศาสนา
สะท้อนคติธรรมการปกครอง และมีอิทธิพลต่อศิลปกรรมและการศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ทำให้หลักธรรมและค่านิยมทางพุทธศาสนาได้รับการสืบทอดและปรับใช้ในบริบทของสังคมไทย
ที่กำลังเปลี่ยนแปลง

2.2.5 พระมาลัย

พระมาลัยมีอิทธิพลอย่างมากต่อจิตรกรรมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะในด้าน
การสร้างสรรคภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัด สะท้อนถึงความเชื่อและคติธรรม เนื่องจากเป็นสื่อในการ
สอนเกี่ยวกับผลกรรมและสวรรค์นรก ภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระมาลัยมักจะถูกวาดในวัดสำคัญ
หลายแห่ง เช่น วัดสุทัศน์เทพวราราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีเนื้อเรื่องโดยสรุปว่า
พระมาลัย ผู้เป็นพระอรหันตสาวกในพระพุทธศาสนามีเรื่องราวปรากฏในคัมภีร์ "มาลัยสูตร" ท่านเป็น
ชาวหมู่บ้านกัมโปทในลังกาทวีป พระมาลัยเป็นผู้มีฤทธิ์และญาณสูงสุดสามารถเหาะไปยังสวรรค์และ
ยมโลกเพื่อนำเรื่องราวของความสุขในสวรรค์และความทุกข์ในนรกมาเล่าให้มนุษย์ฟัง เรื่องราวของ
พระมาลัยถูกพบหลักฐานเก่าแก่ที่สุดที่ประเทศพม่า ก่อนที่จะแพร่หลายมายังล้านนา สุโขทัย และ
กรุงศรีอยุธยา ท่านได้ไปท่องนรกและทำให้เกิดฝนทิพย์ตกลง ทำให้สัตว์นรกได้รับความสุขชั่วคราว
เมื่อท่านจากไป เครื่องทรมานสัตว์นรกก็กลับมาทำงานตามปกติ พระมาลัยยังได้เหาะไปยังสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์เพื่อสักการะพระธาตุจุฬามณี ท้าวสักกเทวราชหรือพระอินทร์นำเหล่าเทพบุตรและเทพอัปสร
จำนวนมากมาบูชาพระเจดีย์จุฬามณี พระมาลัยได้สนทนาธรรมกับพระอินทร์และได้สอบถามเกี่ยวกับ
การเสด็จมาของพระอริยมตไตรย พระอินทร์ได้ตอบว่าพระอริยมตไตรยจะเสด็จมาในวัน 8 ค่ำ
14 ค่ำ และ 15 ค่ำ นอกจากนี้ พระมาลัยยังได้สนทนากับพระศรีอาริยมตไตรย ซึ่งได้พยากรณ์ว่า
หากใครปรารถนาจะเกิดในยุคของพระองค์ ให้ฟังมหาชาติเวสสันดรชาดกทั้งพันคาถาให้จบภายใน
หนึ่งวัน พระศรีอาริยมตไตรยยังตรัสพยากรณ์ว่าศาสนาของพระสมณโคดมจะมีอายุครบ 5,000 ปี
และหลังจากนั้นยุคศาสนาจะสิ้นสุดลงคนจะเสื่อมจากศีลธรรม คัมภีร์พระมาลัยเป็นเอกสารสำคัญที่

ปรากฏในหลายภูมิภาคของประเทศไทย โดยมีสำนวนและชื่อเรียกที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อนำไปใช้ประโยชน์อื่นใด

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

เช่น ในภาคเหนือ มีคัมภีร์มาลัยตัน มาลัยปลาย และมาลัยโปรดโลก ในภาคกลางมีพระมาลัยคำหลวง และพระมาลัยกลอนสวด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคัมภีร์มาลัยหมื่น และมาลัยแสน ส่วนในภาคใต้มีมาลัยคำกาพย์ คัมภีร์พระมาลัยมีต้นกำเนิดจากลังกา โดยเริ่มต้นเป็นนิทานชื่อ "จุลคัลละ" แต่งขึ้นด้วยภาษาบาลีในพุทธศตวรรษที่ 14-20 ต่อมาประเทศพม่าได้รับอิทธิพลจากลังกาและพัฒนาขึ้นเป็นคัมภีร์ "มาเลยยสูตร" ถือว่าเป็นต้นฉบับพระมาลัยที่เก่าแก่ที่สุด คาดว่าแต่งขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ 16-18 จากนั้นวรรณกรรมนี้ได้แพร่เข้าสู่ล้านนาและกรุงศรีอยุธยาในรูปแบบของ "มาเลยยเทวตเถรวัตถุ" ซึ่งเป็นคัมภีร์ภาษาบาลีที่พบต้นฉบับในโบราณจำนวนมาก ในสมัยกรุงศรีอยุธยา คัมภีร์มาเลยยเทวตเถรวัตถุได้รับการขยายความและเรียบเรียงใหม่เป็น "คัมภีร์มาลัยยวัตถุทีปนีฎีกา" หรือ "ฎีกามาลัย" เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับกรรมดีและผลของกรรม นอกจากนี้พระมาลัยคำหลวง เชื่อว่าเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้รับการยกย่องด้านวรรณศิลป์ เนื่องจากมีการใช้ภาษาบาลี สันสกฤต และขอม รวมถึงพระมาลัยกลอนสวด ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่สื่อถึงเรื่องนรกและสวรรค์ โดยมักใช้ในการเทศนา เพื่อการกุศลอุทิศแก่ผู้วายชนม์ คัมภีร์พระมาลัยเป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญทั้งในด้าน ศิลปวรรณกรรมและการเผยแพร่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเน้นเรื่องกรรมดีและผลของกรรม เป็นหลัก จิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระมาลัย มีรูปแบบและคติการสร้างที่ได้รับแรงบันดาลใจจากคัมภีร์มาลัยสูตรตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 พบหลักฐานเก่าแก่ของจิตรกรรมนี้ในสมัยอยุธยาตอนปลายที่วัดพุทธไสยาสน์และวัดชมภูเวก ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึง 3 จิตรกรรมพระมาลัยได้รับความนิยมสูงสุด โดยมักปรากฏภาพเทวภูมิและนรกภูมิร่วมกัน โดยเฉพาะภาคนรกภูมิที่วาดไว้บริเวณผนังสกัดหลังพระประธาน ตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 4 ความนิยมของจิตรกรรมเรื่องพระมาลัยเริ่มลดลง เนื่องจากอิทธิพลของแนวคิดสังคมนิยมจากตะวันตกที่แพร่เข้าสู่สังคมไทย ส่งผลให้คตินิยมดั้งเดิมเสื่อมถอย อย่างไรก็ตาม วัดราชบูรณะและต่างท้องถิ่น ยังคงมีการวาดภาพพระมาลัยในบางพื้นที่ เช่น บริเวณจั่วหน้าบันของอุโบสถและวิหารภายหลังปี พุทธศักราช 2500 ความเชื่อเรื่องพระมาลัยลดลงอย่างมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการรับรู้โลกทัศน์แบบใหม่ (อริวิวัฒน์ ดวงดี, 2562) ดังนั้นเรื่องราวของพระมาลัยมีอิทธิพลอย่างมากต่อจิตรกรรมไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ โดยเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์จิตรกรรมฝาผนังที่สะท้อนถึงความเชื่อทางศาสนาและคตินิยม รวมถึงการสอนธรรมะผ่านภาพที่มีความหมายลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังมีบทบาทในพิธีกรรมทางศาสนาและการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ภาพพระมาลัยโปรดสัตว์ในนรกสะท้อนถึงความทุกข์ทรมานของสัตว์นรกที่ทำความชั่ว ทำให้ผู้ชมรู้สึกตระหนักถึงผลของการกระทำและมีแรงบันดาลใจในการทำมาดี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.2.6 รามเกียรติ์

ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมและประพันธ์เรื่องรามเกียรติ์ขึ้นใหม่โดยมีการแต่งเป็นบทละครและวรรณคดีที่สมบูรณ์ มีผลกระทบอย่างลึกซึ้งในหลายด้าน รามเกียรติ์เป็นวรรณกรรมที่มีความสำคัญและได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางในประเทศอินเดียและเผยแพร่ไปยังต่างภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรูปแบบเรื่องมาลัย ที่ประพันธ์โดยฤๅษีวาลมิกี ถือเป็นฉบับที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีสำนวนของนิทานพระรามที่ได้รับการถ่ายทอดและแพร่หลายไปทั่วโลก เป็นมหากาพย์ของอินเดียที่มีความสำคัญมากในวรรณกรรมและวัฒนธรรมของภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในอินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และประเทศไทย สันนิษฐานว่ารามเกียรติ์ได้รับอิทธิพลจากรamayana หลายฉบับ ดังนี้ 1) ฉบับทมิฬ มีความแตกต่างด้านเนื้อเรื่อง เช่น มีการเล่าถึงเหตุการณ์ที่ไมยราพณ์ลักพาพระรามไปพร้อมกับพระลักษมณ์ ต่างจากรามเกียรติ์ฉบับไทยที่ไม่ได้กล่าวถึงพระลักษมณ์ และเรื่องนางพิรากวนที่ตกน้ำเพื่อพิธีกรรมบูชาเจ้าแม่กาลีในฉบับทมิฬ แต่ไม่ได้ถูกกล่าวถึงในรามเกียรติ์ของไทย 2) ฉบับเบงกาลี มีรายละเอียดที่คล้ายคลึงกับตอนหนุมานวิวาหนิลพัทในรามเกียรติ์ 3) ฉบับขอม มีเนื้อเรื่องที่คล้ายคลึงกับรามเกียรติ์ของไทย เช่น การเริ่มต้นเรื่องที่พระนารายณ์อวตารเป็นพระรามและพระลักษมณ์กับนางสีดาตามไปสร้างอาคารที่เขาจิตกูฏ เป็นต้น

เห็นได้ว่าการรับอิทธิพลจากรamayana ฉบับเบงกาลีของรามเกียรติ์ของไทยนั้น เป็นลักษณะอิทธิพลทางอ้อมมากกว่าโดยตรง รัชกาลที่ 1 ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่องรามเกียรติ์ขึ้นเพื่อรวบรวมเรื่องรามเกียรติ์เป็นฉบับสมบูรณ์ สามารถสรุปเนื้อเรื่องได้ดังนี้ พระอิศวรทรงสั่งให้พระนารายณ์ไปปราบหิรันตยักษ์หลังจากนั้นพระนารายณ์บรรทมใต้สมุทรรถเกิดที่พระนาภีของพระนารายณ์ นำไปสู่การเกิดของกุมารชื่อ อโนมาตน์ พระอิศวรสร้างกรุงศรีอยุธยาและให้อโนมาตน์ครองเมือง ต่อมาทำวอโนมาตน์เสียชีวิตและถูกสืบทอดโดยท้าวอัชบาล บุตรของท้าวอัชบาล ท้าวทศรถครองกรุงศรีอยุธยา ท้าวสหบดีพรหมสร้างกรุงลงกาให้จตุรพักตรปกครองและเมื่อจตุรพักตรเสียชีวิตท้าวลัสเตียนครองเมือง ต่อมาท้าวลัสเตียนมีบุตรชื่อ กุเปริน เทพนาสุร อครธาตา และมาริน นนทกถูกเทวดากลับแกลังจึงขอพรจากพระอิศวรให้มีนิวเพชรเพื่อสังหารเทวดาพระนารายณ์แปลงเป็นนางอัปสรไปปราบนนทก นนทกได้แพ้พ่ายหลังจากตายได้เกิดใหม่เป็นทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์ครองกรุงลงกามีน้อง 6 คน ได้แก่ กุมภกรรณ พิเภก พุษณ์ ขร ตรีเศียร และสำนักรา ท้าวโคดม ครองกรุงสาเกตไม่มีโอรสธิดา จึงได้ออกบวช พระฤๅษีโคดมสร้างนางอัจฉนาและมีลูกสาวชื่อ สวาหะ ต่อมาพระอินทร์และพระอาทิตย์ได้ลงมาสมสู่กับนางอัจฉนาจนให้กำเนิดลูกชายสองคน พาลีและสุครีพ พระฤๅษีทราบข่าวลูกชายสองคนไม่ใช่ลูกตนจึงเสียดายให้กลายเป็นลิงและปล่อยไป พระฤๅษีสาปนางอัจฉนาให้กลายเป็นหิน และนางสวาหะต้องยืนตั้นเดียวอยู่ที่เชิงเขาจักรวาล ฝ่ายพระอินทร์และพระอาทิตย์ได้ลงมาสร้างเมืองขีดขินให้พาลีและสุครีพครอง ต่อมาพระอิศวรให้พระพายใช้เทพอาวุธชุดเข้าปากนางสวาหะ ทำให้นางตั้งครรภ์และคลอดหนุมานจึงเกิดความวุ่นวายขึ้นบนสวรรค์ รามสูรชิงดวงแก้วและรบกับพระอรชุน เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จนทำให้เขาพระสุเมรุเอียงพาลีและสุครีพช่วยทำให้เขาตั้งตรง พระอิศวรมอบผอบใส่นางดาราทิ้งพาลีไปให้สุครีพพาลีสาบานว่าจะส่งนางให้ถึงมือสุครีพ แต่สุดท้ายพาลีได้ทำผิดคำสาบานและได้นางดาราเป็นภรรยา ในป่าควายทรพีฆ่าพ่อของตนและไปอาละวาดที่เมืองขีดขิน พาลีปราบจนทรพีหนีเข้าไปในถ้ำและสุครีพทำผิดพลาดเข้าใจว่าพี่ตายแล้วจึงถมปากถ้ำ ท้ายที่สุดพาลีไล่สุครีพออกจากเมือง ส่วนที่กรุงศรีอยุธยาทางไทยเกษได้ขอพรให้พระพรตครองเมืองและให้พระรามออกบวช 14 ปี พระรามกับสีดาตามล่าไปกรุงลงกา ทศกัณฐ์ลักพานางสีดาพระรามจึงได้เข้าช่วยนางสีดาโดยหนุมาน หนุมานได้รับความช่วยเหลือจากนางบุษมาลีและได้บุกเข้าไปกรุงลงกา พิธีบูชาข้าวทิพย์และการต่อสู้กับทศกัณฐ์ทวีความรุนแรงขึ้น ขณะที่หนุมานลวงทศกัณฐ์และได้ถวายเป็นเครื่องสังฆทานของทศกัณฐ์แก่พระราม สุดท้ายพระรามสังหารทศกัณฐ์และได้คืนกับนางสีดา สถานการณ์ได้กลับเข้าสู่ความสงบ (ชลลดา มงคล, 2560) ดังนั้นรามเกียรติ์ในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์จึงมีอิทธิพลทั้งในด้านวัฒนธรรม ศิลปะ และการเมือง เช่น มีอิทธิพลในด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม คือ ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระแก้วและวัดสำคัญอีกหลายแห่งในกรุงเทพฯ มีภาพเรื่องราวจาก รามเกียรติ์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ศิลปกรรมไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ภาพวาดเหล่านี้มักเป็นภาพฉากที่สำคัญและน่าตื่นตาตื่นใจ เช่น การสู้รบระหว่างพระรามและทศกัณฐ์ เป็นต้น และสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชาติและยังคงมีอิทธิพลต่อเนื่องในวัฒนธรรมไทยจนถึงปัจจุบัน ภาพที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองยาวสูง คือ ฝาผนังเจ็ดประการ และทศกัณฐ์ประหารพระราม

2.2.7 จันทโครพ

จันทโครพ เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่มีอิทธิพลอย่างมากในสังคมไทยช่วงต้นรัตนโกสินทร์ และส่งผลกระทบต่อในด้านต่าง ๆ เช่น เป็นวรรณคดีถูกนำมาใช้ในการแสดงละครในราชสำนักโดยเฉพาะในรูปแบบของละครนอก ถูกนำมาใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนและวัดในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ศิลปกรรม เช่น การสร้างจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น กล่าวคือ จันทโครพเป็นพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัต และทรงเป็นที่รักและได้รับความไว้วางใจจากพระบิดาอย่างยิ่ง เนื่องจากจันทโครพมีหน้าที่ที่จะต้องปกครองบ้านเมืองในอนาคต จึงจำเป็นต้องศึกษาวิชา และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการปกครองบ้านเมืองอย่างยั่งยืน ดังนั้นจันทโครพจึงได้ออกเดินทางไปศึกษาและร่ำเรียนวิชากับพระฤๅษีในป่า เมื่อจันทโครพสำเร็จการศึกษาแล้วพระฤๅษีได้มอบผอบและกำชับว่าห้ามเปิดผอบนี้โดยเด็ดขาด มิฉะนั้นจะได้รับอันตรายจันทโครพสัญญาอย่างแน่วแน่ก่อนจะมุ่งหน้ากลับบ้านเมืองของตนแต่ระหว่างการเดินทางกลับได้แอบเปิดผอบ ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งของพระฤๅษีโดยที่ยังคงมีความกังวลเกี่ยวกับคำเตือนนั้น เมื่อผอบถูกเปิดออกหญิงสาวผู้เลอโฉมปรากฏออกมาจากผอบ เธอส่งยิ้มหวานให้กับจันทโครพผู้ซึ่งรู้สึกตื่นเต้นและตกหลุมรักนางโมราและขอเป็นชายา อย่างไรก็ตามคำเตือนของพระฤๅษีกำลังจะเป็นจริง เนื่องจากมีโจรป่าแอบซ่อนอยู่ในพุ่มไม้และเกิดความหลงใหลในความงามของนางโมรา จึงแสดงความต้องการที่จะนำเธอไปเป็นภรรยาใน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานภายในเท่านั้น เมื่ออนุญาตให้เผยแพร่เอกสารนี้

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระโลหิตไหลออกมาให้นางโมราตี้มดับกระหาย ในเวลานั้นโจรป่าได้ออกมาจากพุ่มไม้และกล่าวหาทั้งคู่ว่าบุกรุกเข้ามายังถิ่นของตนทั้งสองจึงมีการโต้เถียงกันอย่างรุนแรง การต่อสู้จึงเกิดขึ้นโดยที่โจรป่าได้พุ่งเข้าใส่จันทโครพ ทำให้เจ้าชายล้มลงและได้รับการต่อสู้เป็นเวลานาน แต่เจ้าชายมีทักษะในการต่อสู้ที่ดีกว่า จึงสามารถผลักโจรป่าออกไปได้ ขณะเดียวกันนางโมราได้ถือพระขรรค์ไว้แต่สิ่งที่จะส่งให้ใครดี เนื่องจากในใจไม่ต้องการให้จันทโครพฆ่าโจรป่าซึ่งนางก็มีใจอยู่ด้วยเช่นกัน เมื่อพระขรรค์ได้หันไปทางโจรป่า จันทโครพถูกบาดเจ็บจากคมมีดและโจรป่าจึงใช้โอกาสนี้แทงจันทโครพจนสิ้นพระชนม์ท่ามกลางร่างของเจ้าชายที่นอนจมกองเลือด นางโมรารู้สึกเสียใจและตัดสินใจที่จะเป็นเมียของโจรป่า เมื่อพระอินทร์ทรงทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์ดังกล่าว จึงได้แปลงกายเป็นพญานกและนำเนื้ออย่างมาให้ นางโมราได้ขอเนื้อจากพญานก ซึ่งพญานกได้ทดสอบนางโมราโดยการบอกว่าหากนางต้องการเนื้อต้องตกลงเป็นเมียของพญานกนางโมราตกลงและทำตามที่พญานกพูด พระอินทร์ในร่างพญานกจึงสาปนางโมราเป็นขะนีในป่า หลังจากนั้นพระอินทร์ได้ทำการชุบชีวิตจันทโครพและเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟังพร้อมทั้งสอนจันทโครพว่า นางโมราเป็นหญิงที่ไร้คุณธรรมและแนะนำให้ไปหานางมัจฉินท์ซึ่งเป็นลูกของพญานาคอาศัยอยู่ในถ้ำ จันทโครพจึงได้เดินทางไปหานางมัจฉินท์และประสบความสำเร็จในการครองรักกันจนกระทั่งมีโอรสและกลับไปครองราชย์ที่บ้านเมืองของตน (ผ่องเพ็ญ อาษาเทวัญ, 2553) ดังนั้น จันทโครพจึงมีอิทธิพลในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากราชสำนักต้องการสอนศีลธรรมและคตินิยม และส่งเสริมศิลปะวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมวรรณกรรม ศิลปะการแสดง การศึกษา ที่สะท้อนค่านิยมทางสังคมของคนไทยในยุคนั้น เนื่องจากการให้ข้อคิดการต่ออุปสรรคและการใช้ปัญญาคุณธรรมในการแก้ไขปัญหา อีกทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับชาตกนอกนิบาตในแง่จันทโครพเป็นเนื้อเรื่องที่มีการศึกษาคำสอนทางศาสนา ชาตกนอกนิบาตมีบทบาทของความเชื่อและการศึกษาในศาสนาพุทธ ทำให้สามารถเข้าถึงและศึกษาคำสอนได้ง่ายขึ้น

2.2.8 รูปแบบในภาพจิตรกรรม

การถ่ายทอดงานสร้างสรรค์จิตรกรรมไทย เป็นงานศิลปะที่ลักษณะเป็นรูปร่าง (Form) เกิดจากการวาดภาพพระบายสีตามลักษณะโครงเรื่อง งานจิตรกรรมไทยจัดเป็นงานทัศนศิลป์ (Visual Art) กระบวนการสร้างสรรค์ ช่างผู้ถ่ายทอดมีจุดประสงค์ถึงการแสดงออกทางความหมายของเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอต่อผู้รับชม การถ่ายทอดมีหลายรูปแบบ เช่น การถ่ายทอดแบบเสมือนจริง การลดทอน หรือแบบอื่น ๆ อีกทั้งยังมีการคำนึงถึงหลักการจัดภาพ (Composition) เพื่อให้ผู้ชมหรือผู้รับสารเข้าใจง่ายที่สุด องค์ประกอบของภาพจิตรกรรมไทย แบ่งประเภท เป็น 3 กลุ่ม (สมชาติ มณีโชติ, 2529) ได้แก่

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปแบบประเภทภาพพื้น

พื้นี่ของจิตรกรรมฝาผนังที่ถูกรื้อออกแบบมาเพื่อเป็นพื้นหลังให้กับเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ถูกรื้อควาดไว้บนผนัง ในบริบทของจิตรกรรมไทย เป็นรูปแบบที่ช่วยเสริมการจัดองค์ประกอบและความสวยงามของงานศิลปะ ได้แก่

รูปแบบประเภทภาพมนุษย์ หมายถึง รูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้น มีลักษณะแทนคนทั่วไป โดยมีรูปแบบที่แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ รูปแบบลักษณะภาพ และรูปแบบลักษณะกนก

รูปแบบลักษณะภาพ คือ รูปแบบที่มีการสร้างสรรค์ขึ้นให้มีลักษณะเป็นรูปคนที่มีรูปร่าง รูปทรงและมีสัดส่วนที่สวยงาม แบ่งออกเป็นรูปผู้ชายจะเรียกว่าภาพพระรูปผู้หญิงจะเรียกว่าภาพนางรวมไปถึงการเขียนภาพถึงกษัตริย์ เจ้าขุนมูลนายเกี่ยวข้อง

รูปแบบลักษณะกนก คือ รูปแบบที่มีการสร้างสรรค์มีรูปร่างสัดส่วนที่ไม่สวยงาม เหมือนกับรูปลักษณะภาพ ใช้กับตัวละครหรือแทนความหมาย หมายถึงประเภทพวกนักรบ

ทั้งนี้ภาพมนุษย์ยังมีการกำหนดรูปแบบความสำคัญ และฐานะที่แตกต่างกันออกไป เช่น การใช้สีเพื่อแทนลำดับความสำคัญ และประเภทตามชนชั้น คือ

ผิวพื้นผิวเนื้อสีทอง หมายถึง ภาพที่สื่อถึงพระพุทธรูปเจ้า

ผิวพื้นผิวเนื้อสีขาว หมายถึง ภาพที่สื่อถึงชนชั้นกษัตริย์หรือผู้ปกครอง

ผิวพื้นผิวเนื้อสีชาวนวล หมายถึง ภาพที่สื่อถึงคนชนชั้นสูงหรือผู้มีฐานะ

ผิวพื้นสีดินตูด มีผิวเนื้อสีน้ำตาลอ่อน หมายถึง ภาพคนประเภทสามัญหรือไพร่พล

ผิวพื้นผิวสีคล้ำ หมายถึง ภาพที่สื่อถึงคนประเภทกนก หรือคนชั่วคนเลว

ผิวพื้นเป็นสีต่าง ๆ หมายถึง ภาพพื้นผิวที่กำหนดอารมณ์

รูปแบบประเภทภาพอมนุษย์ หมายถึง รูปภาพที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาให้แตกต่างไปจากภาพมนุษย์ทั่วไป โดยมีการสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ เช่น การนำแนวคิดนำรูปร่างของสัตว์มาปรับใช้กับร่างกายมนุษย์ เช่น การนำนรสีห์ที่มีร่างกายท่อนบนเป็นคน ท่อนล่างเป็นราชสีห์หรือการนำรูปร่างมังกร ท่อนบนเป็นคนท่อนล่างเป็นหางปลา

รูปแบบประเภทภาพสัตว์ หมายถึง รูปแบบที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้น ประกอบด้วย ลักษณะรูปร่าง สัดส่วน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ภาพสัตว์ป่าสามัญ คือ รูปที่ถูกประดิษฐ์มาจากสัตว์ทั่วไป เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เสือ และภาพสัตว์ป่าหิมพานต์ เรียกอีกอย่างว่าภาพสัตว์เขาไกรลาศ ภาพสัตว์กระหนก โดยมีการนำเอาสัตว์ชนิดเดียวกันหรือต่างชนิดกันมาผูกเข้าด้วยกัน เช่น คชสีห์มีส่วนตัวเป็นสิงห์ ส่วนศีรษะเป็นช้าง

รูปแบบประเภทภาพทิวทัศน์ หมายถึง ภาพที่ถูกเขียนขึ้นเป็นภาพพื้นดิน พื้นน้ำ อากาศที่ว่างเปล่า ภูเขา ต้นไม้ นานาพันธุ์ จุดประสงค์หลักเพื่อเป็นภาพพื้นหลังให้กับเรื่องราวที่ถูกใช้เขียน เช่น ภาพคน ภาพสัตว์ และภาพสิ่งก่อสร้าง ภาพประเภทภาพทิวทัศน์แม้จะเป็นภาพที่มีความสำคัญเป็นรองกว่ารูปแบบอื่น ๆ สามารถแบ่งได้ออกเป็น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปภาพประเภทดิน คือ การเขียนภาพไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุดจากพื้นจรดพื้นฟ้า ทำให้เกิดเส้นขอบฟ้า เป็นการกำหนดจุดสิ้นสุด ช่วงใช้วิธีการเขียนพื้นส่วนบนส่วนที่ใกล้กับพื้นที่ว่าง และให้กลิ่นหายไปด้วยกัน ถือว่าเป็นการแก้ไขเรื่องมิติของภาพ

รูปภาพประเภทอากาศ คือ การเขียนภาพสีพื้นในส่วนที่เป็นพื้นอากาศ ภาพประเภทนี้จะเป็นการวาดส่วนของพื้นที่ว่างบนภาพ เช่น ภาพท้องฟ้า ที่มีการระบายสีด้วยความเชื่อ ส่วนใหญ่มักจะมีการระบายด้วยสีแดงตามความเชื่อคติสวรรค์ มีการใช้แสงสว่างและความว่างเปล่าไม่นิยมเมฆหมอก เนื่องจากเป็นการแสดงภาวะหรือกาลเวลาที่ไม่ว่าเกี่ยวข้องกับคตินิยมในงานจิตรกรรมไทยแทนรูปภาพประเภทพื้นน้ำ คือ เป็นการระบายในส่วนของพื้นที่ให้ความหมายเป็นน้ำ โดยมีการสร้างสรรค์รูปแบบให้รับรู้ถึงความเคลื่อนไหว คือ การรับรู้รูปภาพพื้นน้ำที่สงบเรียบเขียนเป็นทางราบแสดงภาพพื้นน้ำในวัง เช่น สระ หนอง บึง เป็นต้น การรับรู้พื้นน้ำที่เป็นระลอกนิยมเขียนเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน เรียงซ้อนกัน นิยมเขียนพื้นน้ำในมหาสมุทร การรับรู้รูปพื้นน้ำที่เป็นระลอกคลื่นนิยมเขียนพื้นเป็นสีเข้มแล้วเขียนลากเส้นสีอ่อนเป็นแนวคลื่นคล้ายเกล็ดปลาซ้อนกัน นิยมเขียนพื้นน้ำมีความรุนแรงในมหาสมุทร

รูปแบบประเภทภาพธรรมชาติ

แสดงถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งสามารถสร้างบรรยากาศและเพิ่มความงามให้กับงานศิลปะประเภทต่าง ๆ หรือใช้ในการแบ่งเนื้อหาของภาพ ได้แก่

รูปภาพประเภทเขามอ คือ สร้างขึ้นเพื่อเป็นส่วนประกอบฉากหลัง วาดขึ้นมาเพื่อให้เข้ากับองค์ประกอบรูปภาพคนและใช้ลำดับเรื่อง ภาพเขามอเป็นรูปภาพที่ได้รับการเขียนรูปแบบขึ้นเพื่อแสดงรูปภาพขนาดย่อม เป็นการย่อสัดส่วนและขนาดให้มีความเหมาะสมกับรูปภาพทั้งหมด

รูปภาพประเภทต้นไม้ คือ รูปภาพที่ถูกสร้างสรรค์มาจากธรรมชาติที่จำเป็นเท่านั้น นำมาจัดระเบียบสร้างสรรค์ให้เกิดความสวยงามและเกิดเป็นรูปแบบใหม่ เช่น ต้นไม้ใบใหญ่ ได้แก่ ต้นตาล ต้นมะพร้าว ต้นหมาก ต้นกล้วย เป็นต้น ต้นไม้พุ่มใบใหญ่ ได้แก่ ต้นมะม่วง ต้นชมพู ต้นมะปราง เป็นต้น ต้นไม้พุ่มใบฝอย ได้แก่ ต้นมะขาม ต้นแจง ต้นข่อย เป็นต้น

รูปแบบประเภทภาพสิ่งก่อสร้าง

การแสดงภาพของโครงสร้าง ที่สร้างโดยมนุษย์ เช่น อาคาร วัด หรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ รูปแบบประเภทภาพสิ่งก่อสร้างที่พบในจิตรกรรมไทยมีหลายประเภทที่สะท้อนถึงความสวยงามและการออกแบบทางสถาปัตยกรรมในยุคสมัยนั้น ได้แก่

รูปภาพที่เขียนแสดงถึงบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ศาลา กุฏิ พระมหาราชวัง เรือนลอย กำแพง แลงเตย และป้อมปราการ รูปแบบภาพประเภทนี้เป็นเพียงรูปภาพส่วนประกอบให้ภาพภาพเป็นไปตามลำดับเรื่อง ส่วนมากเป็นการเขียนในลักษณะเปิดกว้างทางด้านหน้าของสิ่งก่อสร้างเพียงด้านเดียว ไม่แสดงพื้นที่ภายในสิ่งก่อสร้างทั้งหมดหรือไม่นิยมแสดงภายในอาคาร (Interior Building) มีแนวคิดแสดงภาพเป็นกลุ่มก้อน (Mass) ด้วยการสร้างรูปรวมกันแบบด้านหน้า (Front View) รูปแบบด้านข้าง

(Side View) พบได้ทั่วไปในจิตรกรรมไทย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพจิตรกรรม วัดหนองยาวสูง ที่พบในกลุ่มภาพไทยวนภาคกลาง เป็นภาพที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านไทยวนที่อยู่ร่วมกับชาวสยามพื้นถิ่น เช่น ภาพทหารแต่งตัวแบบชาวไทยวน ภาพปลูกเรือนแบบคนไทยวน ภาพเหล่านี้สะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นและประเพณีของชาวไทยวนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ

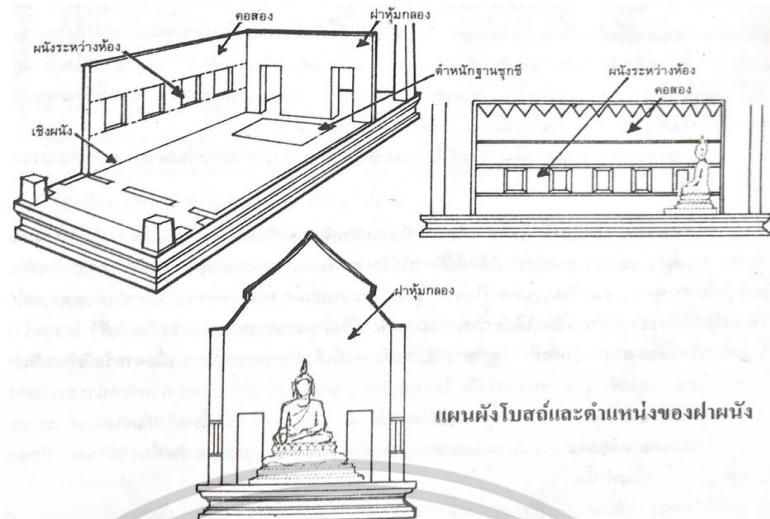
2.3 องค์ประกอบภาพจิตรกรรม

องค์ประกอบภาพจิตรกรรมไทย คือการนำองค์ประกอบทางศิลปะ เช่น แสง สี เสียง มาสร้างรวมกันเป็นโครงเรื่องเกิดเป็นองค์ประกอบของภาพ) การเขียนภาพจิตรกรรมไทยประเพณีแต่เดิมนิยมเขียนจากส่วนล่างผนัง เรียงต่อกันจนถึงขอบเพดานไม่มีการแบ่งตอนที่ชัดเจนการแบ่งตอนตามการเขียนแบบแผนของไทย มักใช้เส้นสีเทาหรือใช้ฉากธรรมชาติเป็นโครงสร้างในการเขียนภาพและแบ่งเรื่องราวออกจากกัน (สมชาติ มณีโชติ, 2529; กัญญาพัชร บุญนาคคำ, 2558)

ส่วนของภาพจิตรกรรมมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างสถาปัตยกรรมสะท้อนถึงความเชื่อศาสนา แบ่งออกเป็น ผนังหุ้มกลองด้านหน้า (หน้าพระประธาน) ผนังหุ้มกลองด้านหลัง (หลังพระประธาน) ผนังด้านข้างทั้งสองด้าน ตั้งแต่เหนือขอบหน้าต่างถึงเพดานเรียกว่า คอสอง โดยมีการแบ่งเนื้อเรื่องภาพจิตรกรรม 5 ส่วน ได้แก่

- 1) ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธานเหนือขอบประตู เขียนภาพพุทธประวัติมารผจญ
- 2) ผนังหุ้มกลองด้านหลังหลังพระประธาน นิยมเขียนภาพไตรภูมิ หรือภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
- 3) ผนังด้านข้างเหนือขอบหน้าต่างทั้งสองข้างหรือบนคอสอง นิยมเขียนภาพเทพชุมนุมหรือภาพพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงแถวหมายถึงอดีตพุทธ
- 4) ผนังห้องระหว่างหน้าต่าง นิยมเขียนภาพพุทธประวัติ หรือพุทธชาดก แบ่งเป็นตอน
- 5) บานประตู หน้าต่าง นิยมเขียนภาพทวารบาล สายพันธุ์ฤทกษา

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.1 แผนผังโบสถ์และตำแหน่งของฝาผนัง

ที่มา: สมชาติ มณีโชติ, 2529

2.3.1 องค์ประกอบของเส้น (Line)

การเขียนผูกเส้นต่อกัน โดยนำเส้นมากำหนดขอบเขตของภาพสร้างสรรค์วิธีการ เป็นข้อกำหนดในการกำหนดขอบเขตรูปแบบเรื่องราว จากวิธีการเขียนไม่นิยมการเขียนแบบมีมิติแต่นิยมเขียนแบบแบนราบ ลักษณะของภาพจิตรกรรมไทยจึงมีลักษณะแบบสองมิติ (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

ภาพที่ 2.2 แสดงภาพจิตรกรรมหลังพระประธาน วัดเขียน จังหวัดอ่างทอง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.3.2 องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง (Space)

องค์ประกอบที่แสดงปริมาตร น้ำหนัก บรรยากาศ รูปแบบที่ถ่ายทอดเป็นภาพลวงตา เพื่อแก้ปัญหาระยะใกล้ไกลของภาพ ผู้เขียนจึงมีการจัดวางองค์ประกอบเขียนภาพให้มีความต่อเนื่องกันในทางเรื่องราว และใช้ต้นไม้ ภูเขา ลำธาร โขดหินเป็นส่วนแบ่งเหตุการณ์ไปในตัว บางครั้งมีการแบ่งพื้นที่โดยใช้เส้นรูปร่าง เช่น เส้นหยักฟันปลา เส้นโค้งไปมา หรือที่เรียกว่าเส้นสีนเทาในการแบ่งภาพ (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

2.3.3 องค์ประกอบของสี (Color)

สีเป็นสิ่งที่มนุษย์รับรู้ได้จากลักษณะทางกายภาพ มีอิทธิพลต่อความรู้สึก แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ สีโทนร้อน ได้แก่ แดง เหลือง ส้ม เป็นต้น ส่งผลต่อความรู้สึกการเน้นอารมณ์สร้างจุดเด่นจุดสนใจได้เป็นอย่างดี สีโทนร้อนสามารถนำไปใช้กับฉากที่เหนือธรรมชาติและสีโทนเย็น ได้แก่ เขียว น้ำเงิน ม่วง เป็นต้น เป็นสีที่ไม่โดดเด่นส่งผลต่อความรู้สึกกลับ ซ่อนเร้น เงียบสงบ ราบเรียบว่างเปล่า เป็นต้น (วันวิสาข์ พรหมจัน และอดิเทพ แจ้ดนาลาว, 2562)

การแสดงออกด้วยการใช้สีที่บ่งบอกถึงความสำคัญ ระบายสีแบนไม่มีเงา ใช้วิธีการให้น้ำหนักเข้มเบา เน้นรายละเอียดและการตัดเส้นให้มีความคมชัดแสดงถึงรายละเอียดของรูปภาพ ทั้งการจัดวางองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมไทย (Composition) มีความสัมพันธ์กับตัวอาคารเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ วิหาร โบสถ์ เป็นต้น (สมชาติ มณีโชติ, 2529)

ภาพที่ 2.3 แสดงภาพจิตรกรรม วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หลักการใช้สีในทางภาพจิตรกรรมมีความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การใช้สีคือการแสดงถึงคติความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละยุคสมัยนั้น ในสมัยอยุธยามีการใช้สีเรียกว่า สีเอกรงค์และพหุรงค์ในวรรณคดีสุนทรโวหารมีการใช้สีหมวดสีแดงแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์พลังความของเชื้อ หมวดสีขาวแสดงถึงความสงบ หมวดสีดำแสดงถึงความลึกลับมีมิติ และหมวดสีทองแสดงถึงพระพุทธเจ้าถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (ยุวดี พรธรรมาพงศ์, 2562)

2.3.4 วิธีแบ่งภาพจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

จิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงสมัยรัชกาลที่ 2 มีการสืบทอดมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย สะท้อนถึงวิถีชีวิตมากกว่าจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย เช่น มีการเขียนภาพถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี วัฒนธรรม การละเล่น การแต่งกาย เป็นต้น การวางภาพจิตรกรรมภายในอุโบสถ แบ่งออกเป็นทั้งหมด 4 ด้าน กล่าวคือ ผนังด้านหน้าพระประธานนิยมเขียนเรื่องมารผจญ ผนังด้านหลังพระประธานเขียนเรื่องไตรภูมิ และผนังด้านข้างพระประธานระหว่างช่องหน้าต่างเขียนเรื่องพุทธประวัติและชาดก เนื้อหาขอบหน้าต่างเขียนภาพเทพชุมนุมระเบียบแบบแผนดังกล่าวนิยมเขียนจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวว่ามีลักษณะวิธีแบ่งภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 สะท้อนแนวความคิดของช่างที่ต้องการสื่อถึงเหตุการณ์ นิยมใช้เส้นเส้นเทาที่มีลักษณะหยักฟันปลาแบ่งตอนของเรื่อง บางภาพเส้นเส้นเทาถูกลบหายไปจากเส้นแบ่งภาพเหลือเฉพาะเส้นกรอบเน้นจุดสำคัญ จึงสรุปได้ว่าการแบ่งภาพด้วยเส้นเส้นเทาถูกปรับเปลี่ยนและลบหายไปที่ในสมัยรัชกาลที่ 1 และถูกลดความสำคัญลงในสมัยรัชกาลที่ 3 สอดคล้องกับค่านิยมเขียนภาพทัศนียภาพต่อมา กรรมวิธีแบ่งภาพจิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนถึงธรรมชาติมีการเขียนภาพ ต้นไม้ ภูเขา โขดหิน แม่น้ำ ลำคลอง มีความสมจริงมากขึ้นคล้ายกับศิลปะจีน และปรากฏเส้นคดโค้งหรือเส้นลายฮ่อในลักษณะการแบ่งตอนของเรื่องอีกด้วย (พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล, 2553) เช่น พระอุโบสถ วัดหน่อพุทธางกูร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร ส่วนในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นยุคที่งานจิตรกรรมเข้าสู่ศิลปะแบบตะวันตกอย่างเต็มตัวทั้งแนวความคิด การแสดงออกด้านเทคนิค มีการใช้แสงเงา ทัศนียภาพ การจัดองค์ประกอบภาพ การใช้สี ทำให้ภาพมีความเสมือนจริง ด้านเนื้อหามีการวาดภาพวิถีชีวิต เหตุการณ์ และสถานที่ที่มีอยู่จริงบนฝาผนัง (ธนพร ตั้งพรทวี, 2559) เช่น พระอุโบสถ วัดมหาสมณาราม จังหวัดเพชรบุรี วัดสุวรรณารามราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.4 ความเป็นมาของคนไทยวน

2.4.1 วิถีชีวิตของชาวไทยวนในจังหวัดสระบุรี

คนไทยวน หรือไทยโยน มาจากคำว่า โยนก หรือใช้เรียกชาวโยนกของอาณาจักรโยนก เป็นชื่อที่ใช้เรียกชาวไทยทางล้านนา เดิมพื้นที่สระบุรีชาวขอมใช้ในการเดินทางผ่านติดต่อกับราชธานีที่นครหลวง ในสมัยอยุธยาสระบุรีถือเป็นหัวเมืองชั้นจัตวารอบนอกใช้สำหรับรวบรวมผู้คนเพื่อรักษาเมืองพระนคร จังหวัดสระบุรีมีประชากรหลายเชื้อชาติ เช่น ไทยวน เชียงแสน ไทยพวน และลาว เป็นต้น เนื่องจากสงครามในสมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้เกิดกลุ่มคนอพยพมาจากเมืองหลวงพระบางเมืองเวียงจันทน์และเชียงแสน จึงเกิดอิทธิพลด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยวนสืบทอดจนถึงปัจจุบัน และได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองในสมัยรัชกาลที่ 1 ตลอดจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล เจ้าเมืองสระบุรีเปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด

2.4.2 วิถีชีวิตคนไทยวนในภาพจิตรกรรมฝาผนัง

การการศึกษาพบว่าภาพจิตรกรรมในอุโบสถวัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี ชาวไทยวนมีเอกลักษณ์ด้านการแต่งกายที่มีความโดดเด่นแตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์ ช่างเขียนภาพได้ถ่ายทอดเป็นตัวประกอบผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกลุ่มพื้นเมืองภาคกลางในเรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนัง การแต่งกายของคนไทยวน แบ่งรูปแบบออกเป็นเครื่องแต่งกายของผู้หญิงและผู้ชาย ดังนี้ การแต่งกายของผู้ชายไทยวน คือการโพกผ้า นุ่งผ้าห้ายกิ้ง สวมเสื้อไม่มีแขน ส่วนทรงผมจะไว้ผมยาวเกล้าเป็นมวยผมและนิยมสักลายที่ขาแบบชายชาวล้านนา คาดว่าเป็นอิทธิพลของพม่าครั้งตอนที่พม่าปกครองล้านนา ช่างเขียนเลยบันทึกไว้ในงานจิตรกรรมอีกด้วย การแต่งกายของผู้หญิงไทยวน คือ นุ่งซิ่นและเกล้ามวยผมไว้ที่ท้ายทอยแบบล้านนามีสไบคล้องคอปล่อยชายไว้ด้านหลัง สาเหตุที่ช่างไม่เขียนภาพคนไทยวนทั้งหมด เนื่องจากต้องการแสดงถึงความกลมกลืนของคนในท้องถิ่นกับคนไทยวนที่มีการอยู่ร่วมกันและมีการช่วยเหลือซึ่งกัน สาเหตุที่ช่างไม่เขียนให้คนไทยวนโดดเด่นกว่าคนในท้องถิ่นภาคกลาง อาจเป็นไปได้ว่าในชุมชนหนองยาวสูงมีคนไทยวนอาศัยอยู่ไม่มากนักเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมภาคกลางซึ่งเป็นกลุ่มพื้นเมืองดั้งเดิมของจังหวัดสระบุรี อีกทั้งมีลักษณะอาคารบ้านเรือนที่พบในงานจิตรกรรมภายในวัดหนองยาวสูง พบมีชาวไทยวนอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีลักษณะอาคารแบบเรือนไทยภาคกลางพบเพียงเรือนล้านนา เรียกว่า เรือนกาแล เพียงหนึ่งหลังจากภาพจิตรกรรม คาดว่าเป็นการสร้างบ้านผสมผสานกลมกลืนไปกับคนท้องถิ่นภาคกลาง นับว่าเป็นลักษณะผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคกลางกับคนไทยวนที่มีการบันทึกไว้ในงานจิตรกรรมฝาผนังอย่างชัดเจน (สายพิณ สุภา, 2552)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ได้แก่ ภาพการคลอดแบบโบราณโดยหมอต้าแยหรือการผดุงครรภ์แผนโบราณ เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งในหลักวิชาการแพทย์แผนไทย มีรายละเอียดทั้งหมดในคัมภีร์ปฐมจินดาและบางตอนของคัมภีร์มหาโชติรัต โดยเฉพาะในคัมภีร์ปฐมจินดา ในภาพจิตรกรรมปรากฏภาพคนไทยวนและคนสยามพื้นถิ่น สังเกตจากลักษณะการแต่งกาย ลักษณะของการส่วนร่วมที่แบ่งแยกชัดเจน (ภาพที่ 2.4) ภาพจิตรกรรมตอนโจรสู้รบกับพระเวสสันดรชาดก พบในภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงถึงการมีส่วนร่วมของคนไทยวน มีรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องแต่งกาย (ภาพที่ 2.5) ภาพการออกไล่สัตว์ของคนไทยวน สังเกตจากลักษณะการแต่งกายของผู้ชาย และการถือเครื่องดนตรีอีสาน (แคน) (ภาพที่ 2.6)

ภาพที่ 2.4 แสดงภาพจิตรกรรมวิถีชีวิตคนไทยวนและคนสยามภาคกลาง วัดหนองยาวสูง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 2.5 แสดงภาพจิตรกรรมตอนโจรสู้รบกับพระเวสสันดรชาดก วัดหนองยาวสูง

ภาพที่ 2.6 แสดงภาพจิตรกรรมวิถีชีวิตคนไทยวน วัดหนองยาวสูง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

2.5 สรุปความเกี่ยวข้องกับกรณีศึกษา

จากความสนใจวิธีการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ สามารถสรุปได้ว่าอุโบสถ แบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ แบบมีปีกนก แบบทรงคฤห์ แบบมุขเด็จ แบบมีเฉลียง แบบมุขประเจ็ด แบบตรีมุข และแบบจัตุรมุข ภายในอาคารประกอบด้วยจิตรกรรมไทย แบ่งเป็น 3 ประเด็น คือ จิตรกรรมไทยประเพณี จิตรกรรมไทยแนวประเพณี จิตรกรรมไทยร่วมสมัย มีการใช้องค์ประกอบของเส้น พื้นที่ว่าง และการใช้สีในการแบ่งเรื่องราว วิธีแบ่งภาพจิตรกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 มีการใช้เส้นลื่นเทาเช่นเดียวกับสมัยอยุธยาตอนปลาย และถูกลดบทบาทไปจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 มีการใช้เส้นฮ่อเส้นโค้งในการแบ่งเรื่องราว และฉากธรรมชาติ ได้แก่ ต้นไม้ ภูเขา โขดหิน แม่น้ำลำคลอง การวาดภาพมีความสมจริงคล้ายกับศิลปะจีน ได้แก่ เรื่องราวที่นิยมเขียน คือ พุทธประวัติ ไตรภูมิ ตามลำดับ ในสมัยรัชกาลที่ 4 ศิลปะแบบตะวันตกเข้ามา มีอิทธิพลต่องานจิตรกรรมอย่างเต็มตัว มีการจัดองค์ประกอบภาพการใช้แสงเงา และการวาดภาพเสมือนจริง วิถีชีวิตของคนไทยวนมีเอกลักษณ์ด้านการแต่งกายที่โดดเด่นช่างเขียนจึงถ่ายทอดผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมกลุ่มพื้นเมืองภาคกลาง ภาพจิตรกรรมมีลักษณะอาคารแบบเรือนไทยภาคกลางแสดงว่ามีชาวไทยวนอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มมีลักษณะอาคารแบบเรือนไทยภาคกลางเกือบทั้งหมด นับว่าผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคกลางกับคนไทยวนอย่างลงตัว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมและการลงภาคสนามเบื้องต้น พบว่า การศึกษาทางสถาปัตยกรรมภายในอาคารทางพุทธศาสนา เช่น อุโบสถ พระวิหาร อาคารประเภทนี้เป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นหลัง งานวิจัยที่ปรากฏจะเน้นการศึกษาเนื้อหาของจิตรกรรมฝาผนัง การวิเคราะห์เนื้อหาของพุทธศาสนาและด้านโบราณคดีเป็นหลัก การศึกษาทางสถาปัตยกรรมภายใน จึงอาศัยการเรียนรู้เรื่องการจัดการสภาพแวดล้อมที่ประกอบขึ้นจากระนาบทั้งหกด้าน คือ พื้น ผนัง ทั้งสี่ด้าน และเพดาน โดยเฉพาะการตกแต่งระนาบผนังมีพื้นที่ค่อนข้างมาก จึงเป็นแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการจัดวางองค์ประกอบของภาพด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ มีวิธีการวิจัยดังนี้

- 3.1 ขั้นตอนการวางแผนการวิจัย
 - 3.1.1 กำหนดปัญหาและสภาพการณ์ของปัญหา
 - 3.1.2 กรอบแนวคิด
 - 3.1.3 คำถามการวิจัย
- 3.2 ขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย
 - 3.2.1 ปัจจัยในการวิจัย
 - 3.2.2 วิธีการสำรวจจากกรณีศึกษา
 - 3.2.3 เครื่องมือในการวิจัย
 - 3.2.4 วิธีเก็บข้อมูล
- 3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.1 ขั้นตอนการวางแผนการวิจัย

- 1) กำหนดปัญหาของการวิจัย
- 2) วัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- 4) คำถามการวิจัย
- 5) การออกแบบวิจัย และเครื่องมือการวิจัย
- 6) การดำเนินการสำรวจของกรณีศึกษา
- 7) ผลการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 8) สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

3.1.1 กำหนดปัญหาและสภาพการณ์ของปัญหา

งานวิจัยที่ผ่านมามุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ในสาขาโบราณคดีศึกษา วิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในจิตรกรรม อาคารประเภทนี้เป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้การถ่ายทอดวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรม การศึกษาทางสถาปัตยกรรมภายในต้องอาศัยการเรียนรู้เรื่องการจัดการสภาพแวดล้อมที่ประกอบขึ้นจากกระนาบทั้งหกด้านที่อยู่ภายในอาคาร ปัจจุบันไม่เคยมีงานเขียนและศึกษาวิจัยจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังไว้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเนื้อหา แนวคิด และความสัมพันธ์ในการเขียนภาพจิตรกรรมที่ส่งผลต่อวิธีการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ

3.1.2 กรอบแนวคิด

จากความต้องการให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการถ่ายทอดวิถีชีวิตประเพณี วัฒนธรรมและการอนุรักษ์โบราณสถานให้แก่คนรุ่นหลัง การทบทวนวรรณกรรมและการสำรวจเบื้องต้น ต้องศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถที่มีสภาพแวดล้อมสถาปัตยกรรมภายใน มีพื้นที่การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังตั้งแต่เชิงผนังจรดขอบเพดานจากกระนาบทั้งสี่ที่อยู่ในอาคาร คือ ผนังทั้งสี่ด้านมีเนื้อหาและแนวคิดที่นำมาเขียนภาพจิตรกรรม รวมถึงวิธีการแบ่งสัดส่วนของเนื้อหาภาพจิตรกรรม

3.1.3 คำถามการวิจัย

จิตรกรรมฝาผนังคำนึงถึงการจัดวางองค์ประกอบโดยรวมของภาพจิตรกรรมฝาผนัง

3.2 ขั้นตอนระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รูปแบบกรณีศึกษา (Case Study) เลือกอุโบสถที่มีขนาดกลาง คือ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เนื่องจากเป็นอุโบสถขนาดกลางผู้วิจัยสามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้ มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนในระนาบทั้งสี่ ได้แก่ ผนังทั้งสี่ด้าน ภายในอาคารมีสภาพแวดล้อมที่สามารถศึกษาเนื้อหา แนวคิด และความสัมพันธ์ในการเขียนภาพจิตรกรรมที่ส่งผลต่อวิธีการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนัง สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสรุปผล

สถาปัตยกรรมที่ตั้งของเมืองสระบุรี

เมืองสระบุรีสมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัชกาลที่ 3 มีภูมิศาสตร์อยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำป่าสัก ฝั่งตะวันออก จากหลักฐานพบว่าตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอเสาไห้ เคยเป็นศูนย์กลางของเมืองสระบุรีตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ตามความสำคัญในนิราศหนองคาย สมัยรัชกาลที่ 5 สระบุรีกลายเป็นทางผ่านที่พาดน้ำจากกรุงเทพฯ ไปเมืองหนองคาย ทำให้พื้นที่สระบุรีมีบทบาทสำคัญในการรวมพล จึงได้มีการจัดระเบียบไพร่พลของเมืองสระบุรี ทำให้พื้นที่จุดศูนย์กลางถูกเปลี่ยนมาตั้งอยู่บริเวณหน้าวัดสมุหประดิษฐา หาดพระยาทต หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 5 สืบเนื่องมาจากการสร้างเส้นทางรถไฟไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือแทนการใช้เส้นทางแม่น้ำป่าสักแต่เดิม จึงทำให้เกิดการย้ายที่ตั้งของเมืองจากอำเภอเสาไห้ไปยังตำบลเพ็ญ ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังพบหลักฐานที่ระบุถึงพระยาสยามลาวบดี หรือปลัดเมืองสระบุรี แสดงให้เห็นว่าการมีอิทธิพลการปกครองโดยคนลาวและลาวล้านช้าง สอดคล้องกับประวัติศาสตร์การกวาดต้อนกลุ่มคนลาวจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 3 เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ เมืองสระบุรี ทำให้มีคนลาวดำรงตำแหน่งปลัดเมืองไว้ควบคุมดูแลไพร่พล (ปภากร บุญประสิทธิ์, 2559)

วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

วัดหนองยาวสูง ตั้งอยู่ที่ถนนเนินเขา ตำบลหนองยาวสูง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี เป็นวัดราษฎร์ฝ่ายมหานิกาย ประกาศจัดตั้งวัดเมื่อปีพุทธศักราช 2343 ตามประวัติกล่าวว่าเริ่มสร้างในสมัย รัชกาลที่ 3 อุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน พบว่าเป็นอาคารตามแบบแผนสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 3 คือ อาคารไทยประเพณีผสมอาคารพระราชนิยมสมัยรัชกาลที่ 3 ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีเสาโรมันนอกและระเบียงรอบอาคารทั้ง 4 ด้าน ใบเสมามีชายคาระเบียงปกคลุม อุโบสถ มีขนาดกว้าง 5.20 เมตร ยาว 10.00 เมตร มีพื้นที่ภายในอาคาร 25.76 ตารางเมตร ห้องภายใน กว้าง 4.60 เมตร ยาว 9.40 เมตร มีขนาดห้าห้องเสา ระยะห้องเสาละ 2.50 เมตร หลังคามุงกระเบื้องไม่มีชั้นลด มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์เป็นไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจก หน้าบันไม้

จำหลักลงรักปิดทองประดับกระเบื้องสีและเครื่องถ้วย หน้าบันทิศตะวันออกเป็นรูปพระอาทิตย์ และเอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

หน้าบันทิศตะวันตกเป็นรูปพระจันทร์ มีความสัมพันธ์กับคติการวางตัวตามแนวทิศตะวันออก ตะวันตก เช่นเดียวกับพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 บานประตู ประกอบด้วยภาพลายรดน้ำแบบสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายนอกพบการเขียนภาพพระพุทธเจ้า ประทับยืนปางอภัยขนาบด้วยพระสาวกข้างละหนึ่งองค์ สันนิษฐานว่าได้รับแรงบันดาลใจจากการ ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในซุ้มจระนำผนังด้านหน้าของอุโบสถ เช่นเดียวกับอุโบสถ วัดกำแพง คลองบางจาก กรุงเทพมหานคร ที่สันนิษฐานอยู่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 4 และ สันนิษฐานการสร้างโดยคนลาวที่สร้างวัดหนองยาวสูง เนื่องจากเป็นที่นิยมการสร้างสรรค์ภาพฝาผนัง ภายนอกอาคาร

ภาพที่ 3.1 ภาพแสดงด้านหน้าอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.2 ภาพแสดงด้านหลังอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ภาพที่ 3.3 ภาพแสดงด้านข้างอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

พระพุทธรูปภายในอุโบสถ

การจัดตั้งพระพุทธรูปบนฐานชุกชี ประกอบด้วยพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิราบ ขนาบข้างด้วยพระอัครสาวกทั้งสองข้างบนภาพจิตรกรรมฝาผนัง และพระพุทธรูปปางมารวิชัย เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ประทับนั่งขัดสมาธิราบข้างละ 1 องค์ มีการสร้างฐานชุกชีติดผนังด้านสกัดหลังพระประธาน เป็นการแสดงอิทธิพลการตั้งพระพุทธรูปแบบลาว เช่น พระอุโบสถวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พระพุทธรูปมีรูปแบบ การทำรัศมีเป็นเปลวเป็นแฉก น่าจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากล้านช้างในไทย ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 (ปกากร บุญประสิทธิ์, 2559)

ฝาผนังภายในอุโบสถมีภาพจิตรกรรมแบบไทยประเพณีสกุลช่างหลวงเขียนด้วยสีฝุ่นทั้ง 4 ด้าน แบ่งภาพเป็นสองระดับ คือ ผนังระดับประตูหน้าต่าง และเหนือขอบประตูหน้าต่างจรดขอบ ฝ้า เพดาน เรื่องราวในแต่ละด้านประกอบด้วย

ผนังด้านหน้าพระประธาน ช่วงบนเหนือขอบประตูเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ด้านซ้ายของประตูเขียนภาพต้นนารีผล และด้านขวาภาพต้นกัลปพฤกษ์

ผนังด้านหลังพระประธาน ช่วงบนเป็นภาพพระมัลลยเสด็จโปรดสวรรคตขึ้นดาวดึงส์และเรื่อง พระเวสสันดรชาดกตอนกัณฑ์จุลพนและมหาพน ช่วงล่างเขียนภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัว ผนังหลังเป็นลายดอกไม้ร่วง

ผนังด้านขวาพระประธาน ช่วงบนภาพพระเวสสันดรชาดก เริ่มตั้งแต่ตอนกัณฑ์ทศพรจนถึง กัณฑ์ชูชกเรียงตามลำดับ ช่วงล่างผนังระหว่างหน้าต่างเขียนภาพฝนแก้วเจ็ดประการเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามประหารทศกัณฑ์ และพุทธประวัติตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์

ผนังด้านซ้ายพระประธาน เขียนภาพพระเวสสันดรชาดกเริ่มตั้งแต่ตอนกัณฑ์กุมารถึงนคร กัณฑ์เรียงตามลำดับ ช่วงล่างเป็นพระมัลลยเสด็จโปรดสัตว์ในนรก และจันทโครพ ตามลำดับ

จากการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถวัดหนองยาวสูง ปรากฏภาพธงชาติในฉาก พุทธประวัติตอนออกมหาภิเนษกรมณ์ พบได้จากภาพธงชาติเป็นผืนธงสีแดง มีรูปช้างเผือกไม่ได้ ทรงเครื่องหันหน้าเข้าหาเสาธง ซึ่งธงช้างเผือกแบบนี้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ตลอดจนถึงสมัย รัชกาลที่ 5 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบธงโปรดให้แก้ไขเป็นธงช้างเผือก ทรงเครื่องหันหน้าออกจากเสาธง อีกทั้งยังมีภาพทหารชาวตะวันตกขี่ม้าถือดาบมีลักษณะการแต่งกาย คือสวมหมวกขาว (หมวกเฮลเม็ต) ช่วงมีการรับอิทธิพลตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังพบ การเขียนภาพอาคารปราสาทและสถานที่ที่มีอยู่จริงให้มีความสมจริง คือ ภาพปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 และสำเร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 สังเกตได้จาก โครงสร้างการซ้อนชั้นของหลังคา เสารองรับชายคา และการวาดพระพุทธรูปปางวิปัสสนาปราสาท จึงกำหนดภาพนี้อยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากนี้ยังมีการเขียนภาพตอนมารผจญโดยใช้เทคนิควิธี ทักษณียวิทยา (Perspective) รูปแบบอิทธิพลตะวันตก และเขียนภาพท้องฟ้าก้อนเมฆเสมือนจริง พบข้อสังเกตที่สามารถกำหนดช่วงอายุที่แคบกว่า คือ ภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผมมีการเขียนภาพน้ำ ออกมาจากมวยผมที่มากความสมจริงอย่างมาก เนื่องจากเดิมแล้วการเขียนภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผม ในงานจิตรกรรมไทยประเพณีช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 มีการเขียนแบบแนวปริมปราคติไม่มีการเขียน ภาพน้ำออกมาจากมวยผม จึงสรุปได้ว่าภาพภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผมวัดหนองยาวสูงน่าจะเขียน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นเดียวกับภาพमारผจญที่พระอุโบสถวัดปรมัยยิกาวาส ที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (ปกสาร บุญประสิทธิ์, 2559)

ภาพที่ 3.4 ภาพแสดงธงชาติผืนธงสีแดงในภาพจิตรกรรม วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ภาพที่ 3.5 ภาพแสดงการเขียนภาพอาคารปราสาทพระเทพบิดร วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.6 ภาพแสดงตอนมารพจญโดยใช้เทคนิควิธีทัศนียวิทยา วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ภาพที่ 3.7 ภาพแสดงพระแม่ธรณีบีบมวยผม วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.8 ภาพแสดงภายในอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ภาพที่ 3.9 ภาพแสดงผนังด้านหน้าพระประธานภายในอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทบาทความสำคัญของช่างผู้สร้างงาน

แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น (ปภากร บุญประสิทธิ์, 2559) ดังนี้

ประเด็นแรก คือ การปรากฏทางหลักฐานการมีอิทธิพลของขุนนางที่เข้ามามีบทบาท ในสมัย รัชกาลที่ 4-5 คือเจ้าพระยานิกรบดินทร์ฯ ตำแหน่งสมุหนายกจึงคาดว่ามี การนำช่างจากราชธานี กรุงเทพฯ เข้ามาสร้างวัดและมีการเขียนงานจิตรกรรม เป็นตัวแปรสำคัญในการเผยแพร่ความรู้งาน ช่างหลวงจากราชธานีสู่ท้องถิ่น

ประเด็นที่สอง คือ คาดว่าน่าจะมีมูลนายชนชั้นบรรดาศักดิ์ชั้นสูง เป็นผู้อุปถัมภ์สร้างวัดและ มีกำลังทรัพย์จ้างช่างจากราชธานีเข้ามาถ่ายทอดงานที่เมืองสระบุรี

ประเด็นที่สาม คือ การมีบทบาทของเจ้าเมืองสระบุรี ทำให้เกิดการติดต่อและความใกล้ชิด ระหว่างเมืองสระบุรี และราชธานีกรุงเทพฯ ทำให้ช่างท้องถิ่นเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ คติ แนวคิด และรูปแบบจากงานช่างหลวงของราชธานีกรุงเทพฯ

อีกประเด็นสำคัญ คือ ตามหลักฐานเอกสารระบุว่าเมืองสระบุรีเป็นเมืองศักดิ์สิทธิ์สำคัญต่อ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ของกรุงรัตนโกสินทร์ จึงเกิดเป็นประเพณีของพระมหากษัตริย์ คือ นมัสการรอยพระพุทธรูป ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เห็นถึงความสำคัญของเมืองสระบุรีและทำให้เกิด การนำช่างหลวงเข้ามาดูแลการสร้างวัด หรืองานจิตรกรรมที่สำคัญ

3.2.1 ปัจจัยในการวิจัย

สามารถแยกปัจจัยที่ใช้ในการวิจัยได้ดังนี้ ได้แก่ ลักษณะอุโบสถ สภาพแวดล้อมภายในอุโบสถ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องราวของภาพจิตรกรรมที่สัมพันธ์กับพื้นที่ตั้ง

3.2.2 รูปแบบกรณีศึกษา (Case Study)

เก็บข้อมูลภาคสนาม ทำรังวัดอาคารทั้งภายใน และภายนอกของอุโบสถ วัดตำแหน่งระยะ ต่าง ๆ เช่น ตำแหน่งประตูหน้าต่าง ช่องเปิด พระพุทธรูป ถ่ายภาพอาคารอุโบสถภายนอกและภายใน ถ่ายภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างละเอียดทั้ง 4 ด้าน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในประเด็นวิธีการจัดวาง องค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ

3.2.3 เครื่องมือในการวิจัย

ได้แก่ เครื่องวัดระยะทางเลเซอร์ดิจิทัล LM100A 100M กล้องถ่ายรูป EOS 200D II (EF-S 18-55mm f/4-5.6 IS STM) คอมพิวเตอร์ Acer NITRO AN515-43-R0T3 Black ในการเขียนแบบ สมุดจดบันทึก และดินสอ

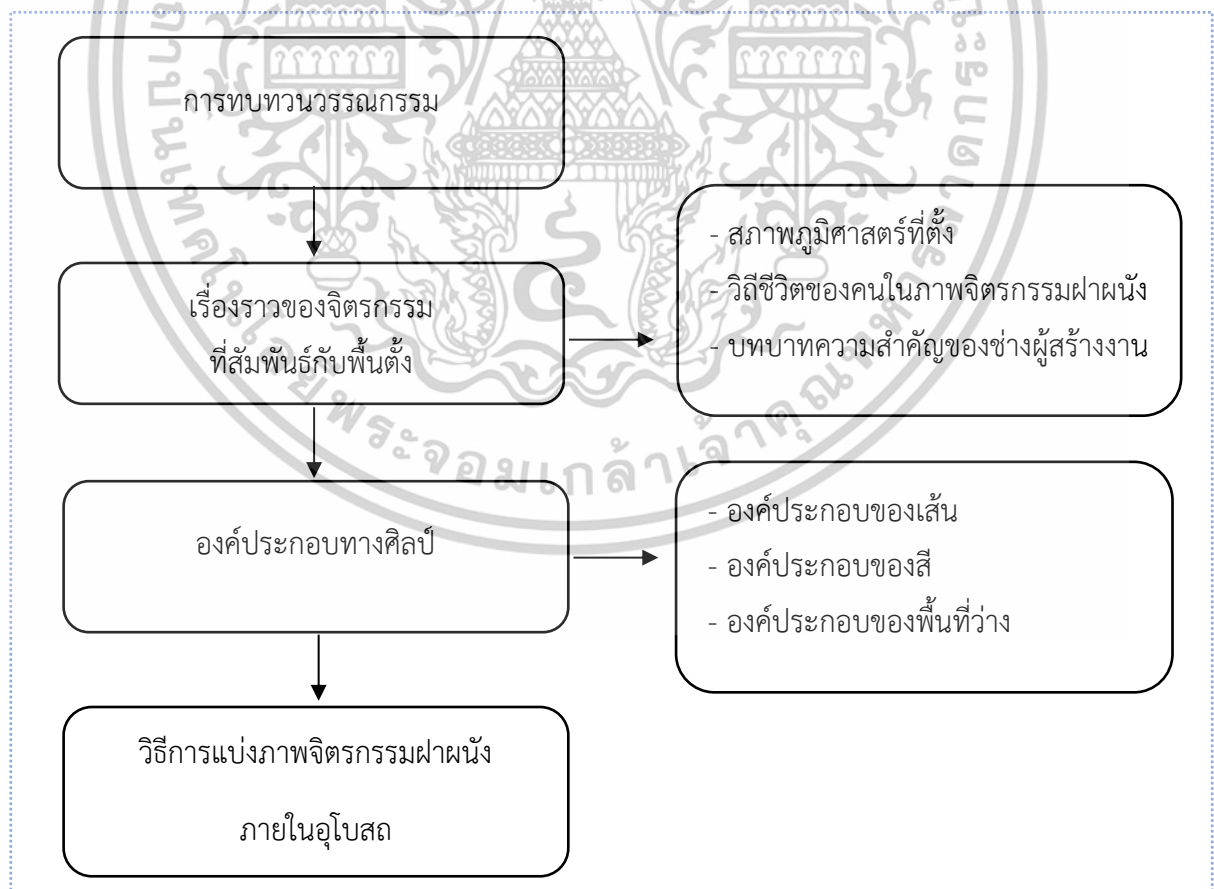
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

3.2.4 วิธีเก็บข้อมูล

วิธีเก็บข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสารหลักฐาน 2) การสำรวจเก็บข้อมูลภาคสนาม และ 3) การสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเพิ่มความแม่นยำและความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผ่านการรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งหรือหลายวิธีเพื่อยืนยันข้อสรุป

3.3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยวิธีการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนัง จากการทบทวนวรรณกรรมเป็นการประเมินจาก ลักษณะอุโบสถ สถาปัตยกรรมภายในอุโบสถและภาพจิตรกรรมฝาผนัง วิเคราะห์โดยหลักการองค์ประกอบทางศิลป์ ได้แก่ 1) องค์ประกอบของเส้น (Line) 2) องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง (Space) 3) องค์ประกอบของสี (Color) วิเคราะห์โดยเรื่องราวของภาพจิตรกรรมที่สัมพันธ์กับพื้นที่ตั้ง คือ สถาปัตยกรรมที่ตั้ง วิถีชีวิตของคนในภาพจิตรกรรมฝาผนัง บทบาทความสำคัญของช่างผู้สร้างงาน เพื่อมุ่งเน้นวิธีการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น เมื่อผู้ใดเห็นนำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 3.10 ขั้นตอนการวิเคราะห์การวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาคสนามและการทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้นของการศึกษา วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้การศึกษางานจิตรกรรมฝาผนังนั้นต้องเลือกศึกษาอุโบสถที่มีขนาดกลาง มีภาพจิตรกรรมที่สมบูรณ์ เนื้อหาสามารถศึกษาได้ โดยเลือกกรณีศึกษา คือ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี เนื่องจากมีภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถที่สมบูรณ์ มีเนื้อหาเรื่องราวที่น่าสนใจสมควรแก่การศึกษา ผู้วิจัยได้สำรวจอาคารทำการรังวัดและจัดทำแบบสองมิติ มีวิธีการวิจัยดังนี้

- 4.1 การเก็บข้อมูลภาคสนามและแบบ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี
- 4.2 การศึกษาจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี
- 4.3 ผลการวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.1 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

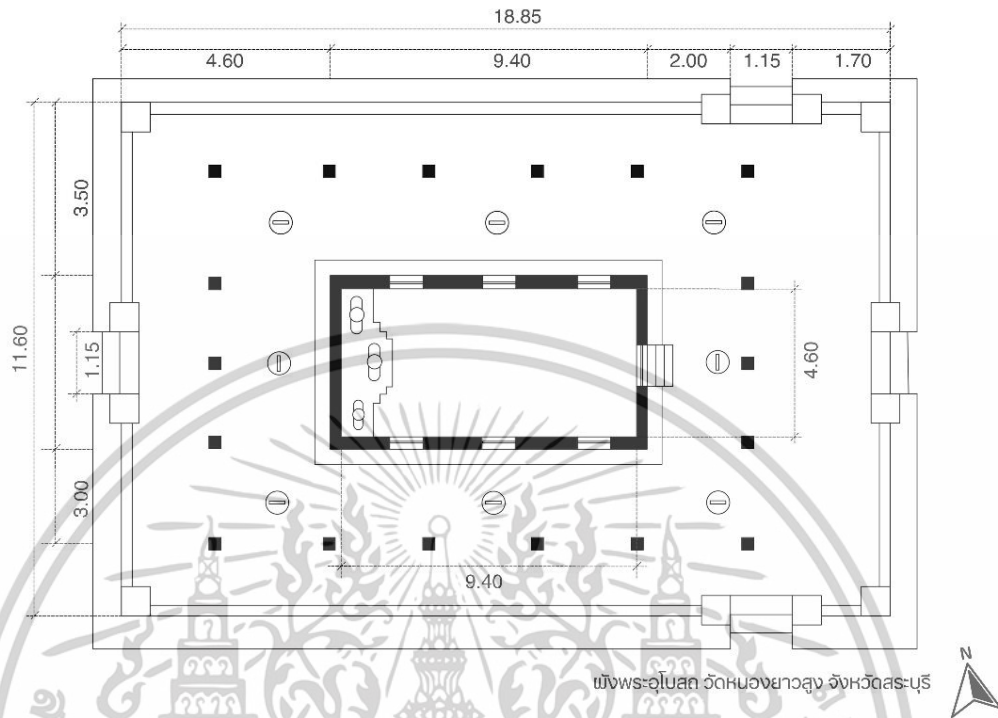
การกำหนดปัญหาเพื่อศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ คำนี้ถึงการศึกษาเรียนรู้ การจัดการสภาพแวดล้อมประกอบขึ้นจากระนาบทั้งหกด้านที่อยู่ภายในอาคาร ผู้วิจัยจึงเลือกเลือก อุโบสถที่มีขนาดกลาง กรณีศึกษา คือ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในอุโบสถที่สมบูรณ์ ศึกษาเนื้อหา แนวคิด ความสัมพันธ์ในการเขียนภาพจิตรกรรมที่ส่งผล ต่อวิธีการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถ ผู้วิจัยได้ไปสำรวจอาคารทำการรังวัดและจัดทำ แบบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ สรุปข้อมูลได้ดังนี้

4.1.1 ข้อมูลภาคสนาม อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

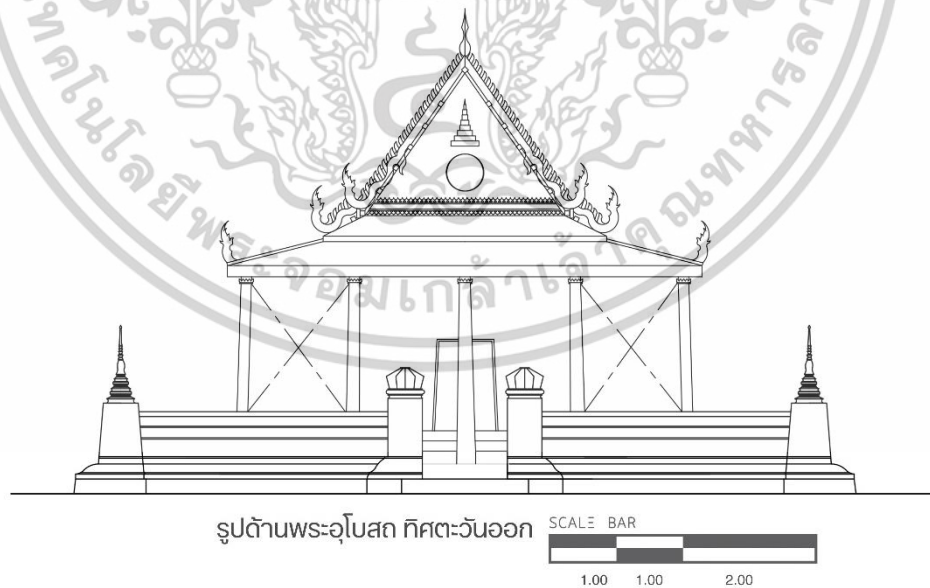
อุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน เป็นอาคารตามแบบแผนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ อาคาร ไทยประเพณีผสมอาคารพระราชานิยมสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งอยู่บนเนินสูงเชิงภูเขา แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (ภาพที่ 4.1) มีเสาร่วมนอกและระเบียงรอบอาคาร ระเบียงมีกันสาดคลุมโดยมีเสานางเรียงด้านหน้า/หลัง ด้านละ 5 ต้น และด้านข้างซ้าย/ขวา ด้านละ 6 ต้น มีใบเสมาอยู่ภายใต้ชายคาของระเบียง หลังคามุงกระเบื้องไม่มีชั้นลด มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์เป็นไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจก หน้าบันเป็นไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระเบื้องสีและเครื่องถ้วย หน้าบันทิศตะวันออกเป็นพระอาทิตย์ทรงชक्रาจรดเทียมราชสีห์ภายในวงกลมใต้ฉัตรเจ็ดชั้นล้อมรอบด้วยลายกระหนกประดับเครื่องถ้วยเป็นดอกไม้ หน้าบันทิศตะวันตกเป็นพระจันทร์ทรงราชรถเทียมม้า มีความสัมพันธ์กับคติการวางตัวตามแนวทิศตะวันออก ตะวันตก เช่นเดียวกับพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นอุโบสถที่มีคติความเชื่อการวางผังอาคารตามทิศทางวงโคจรรอบเขาพระสุเมรุ ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 อุโบสถมีพื้นที่ภายในอาคาร 43.24 ตารางเมตร กว้าง 4.60 เมตร ยาว 9.60 เมตร ความสูงฝาเพดาน 4.00 เมตร ประกอบด้วย จิตรกรรมฝาผนังบนผนังด้านสกัดตรงกันข้ามกับพระประธานมีประตูทางเข้า กว้าง 1.10 เมตร สูง 2.30 เมตร ผนังด้านสกัดหลังพระประธาน (ที่บ) ผนังด้านข้างซ้ายและขวา มีหน้าต่าง ขนาดกว้าง 1.00 เมตร สูง 1.20 เมตร ทั้งหมดจำนวน 6 บาน สูงจากพื้นอุโบสถ 0.70 เมตร มีการจัดวางพระพุทธรูปกลุ่มพระประธานบนฐานชุกชีก่อติดผนังสกัดด้านหลังพระประธานอิทธิพลของกลุ่มช่างคนลาวเช่นเดียวกับอุโบสถวัดหนองโเหนื่อ จังหวัดสระบุรี และวัดบ้านนาควาย จังหวัดอุบลราชธานี ภาพลายรดน้ำที่บานประตูแบบสมัยรัตนโกสินทร์ ภายนอกพบการเขียนภาพพระพุทธรูปเจ้าประทับยืนปางอภัยสันนิษฐานว่าสร้างโดยคนลาว ภายในอาคารพบภาพจิตรกรรมมีการกำหนดอายุไว้เบื้องต้นเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4-5 จากหลักฐานที่ปรากฏ คือ ภาพธงชาติช้างเผือก ทหารขี่ม้าถือดาบ ภาพปราสาทพระเทพบิดร จึงสรุปได้ว่าอุโบสถวัดหนองยาวสูงสามารถกำหนดอายุไม่เก่าแก่ไปกว่า พระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.1.2 อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

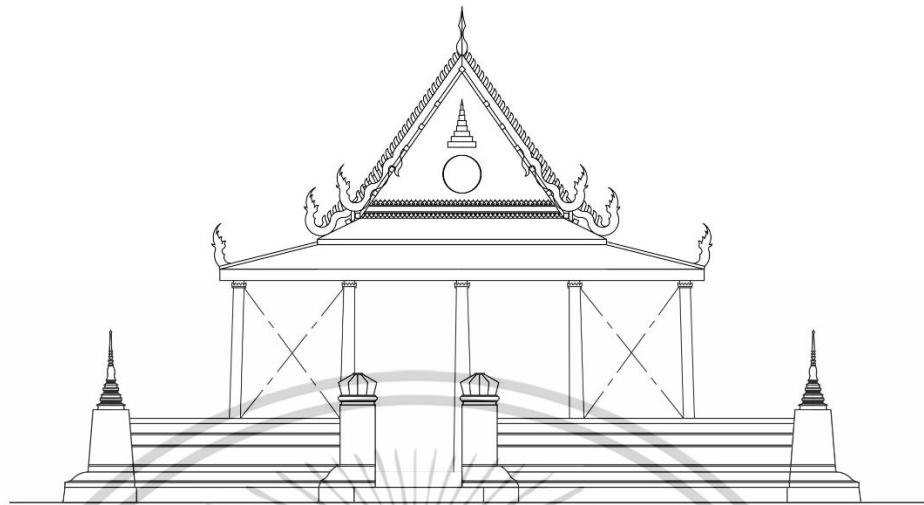

ภาพที่ 4.1 แสดงผังบริเวณอุโบสถ วัดหนองยาวสูง

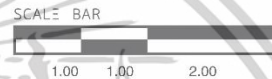

ภาพที่ 4.2 แสดงรูปด้านหน้าทิศตะวันออก อุโบสถ วัดหนองยาวสูง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปด้านพระอุโบสถ ทิศตะวันตก

ภาพที่ 4.3 แสดงรูปด้านหลังทิศตะวันตก อุโบสถ วัดหนองยาวสูง

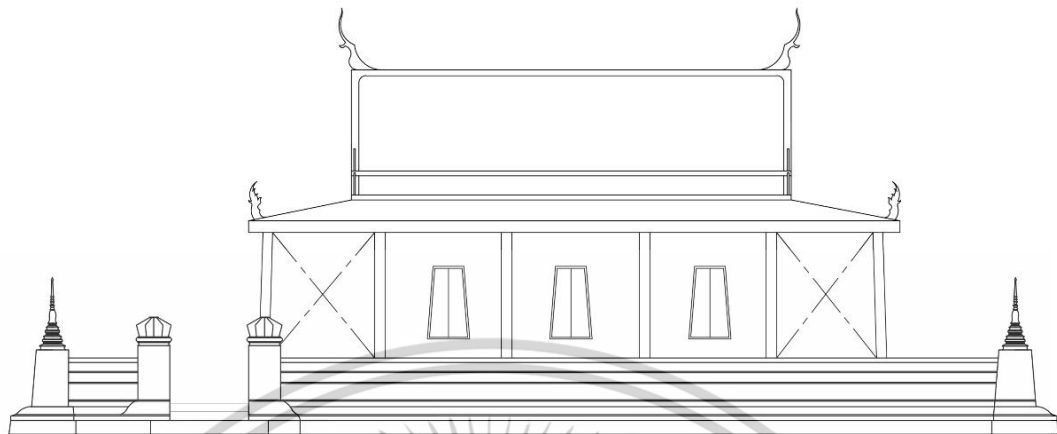

รูปด้านพระอุโบสถ ทิศใต้

ภาพที่ 4.4 แสดงรูปด้านทิศใต้ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

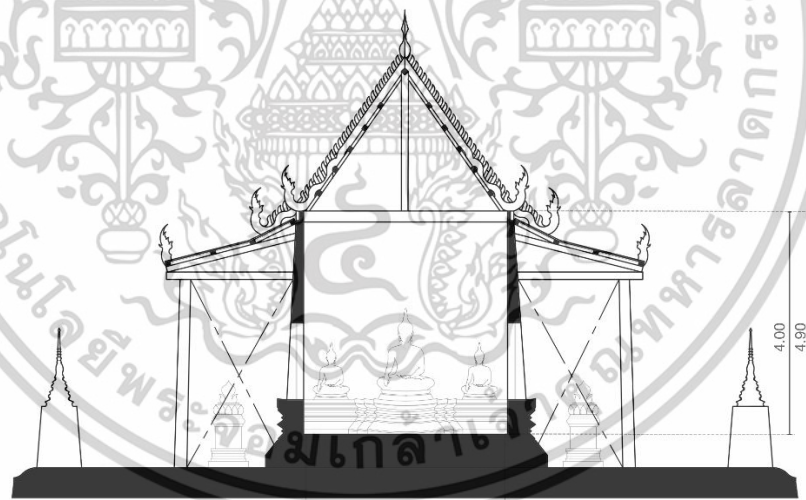

รูปด้านพระอุโบสถ ทิศเหนือ

SCALE BAR

1.00 1.00 2.00

ภาพที่ 4.5 แสดงรูปด้านทิศเหนือ อุโบสถ วัดหนองยาวสูง

4.60

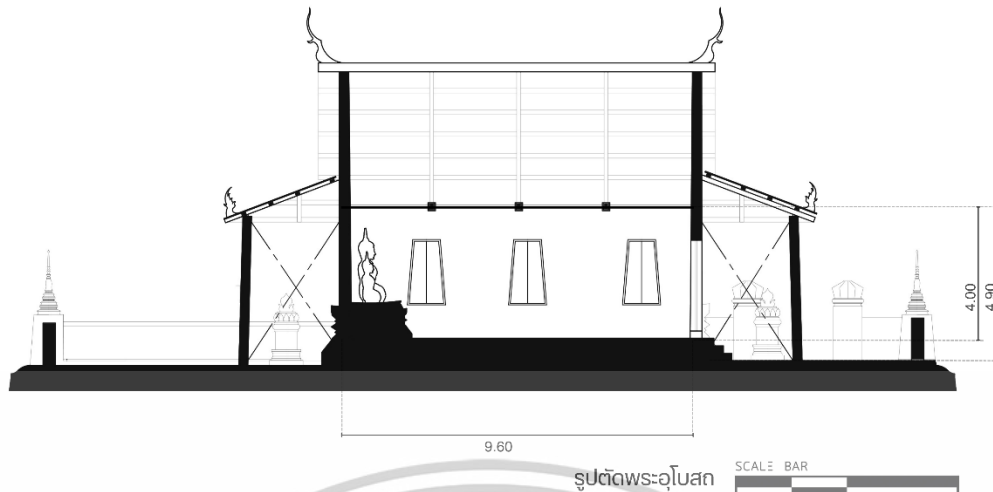
รูปตัดพระอุโบสถ

SCALE BAR

1.00 1.00 2.00

ภาพที่ 4.6 แสดงรูปตัดด้านสกัด อุโบสถ วัดหนองยาวสูง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.7 แสดงรูปตัดด้านยาว อุโบสถ วัดหนองยาวสูง

4.2 การศึกษาจิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ฝาผนังอุโบสถวัดหนองยาวสูง มีภาพจิตรกรรมแบบไทยประเพณีสกุลช่างหลวงเขียนด้วยสีฝุ่น ทั้ง 4 ด้าน แบ่งภาพเป็นสามระดับ คือ 1) ผนังตั้งแต่พื้นจรดขอบหน้าต่างด้านล่าง 2) ผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู 3) ผนังเหนือขอบหน้าต่างจรดขอบเพดาน มีเรื่องราวประกอบด้วยทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ 1) พระมัลลย์เสด็จโปรดสวรรคค์ชั้นดาวดึงส์และในนรก 2) พระเวสสันดรชาดก 3) รามเกียรติ์ 4) พุทธประวัติ 5) จันทโครพ ผนังในแต่ละด้านประกอบด้วย

ผนังด้านหลังพระประธาน เป็นผนังทึบ ช่วงบนเป็นภาพพระมัลลย์เสด็จโปรดสวรรคค์ชั้นดาวดึงส์และเรื่องพระเวสสันดรชาดกกัณฑ์จุลพนและมหาพน ช่วงล่างเขียนภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัวชานบซ้าย ขวา ผนังหลังเป็นลายดอกไม้ร่วง

ผนังด้านหน้าพระประธาน ช่วงบนเหนือขอบประตูเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ด้านซ้ายของประตูเขียนภาพต้นนารีผล และด้านขวาภาพต้นกัลปพฤกษ์

ผนังด้านขวาพระประธาน ช่วงบนภาพพระเวสสันดรชาดก เริ่มตั้งแต่กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนประเวศน์ ชุขกตามลำดับ ช่วงล่างผนังระหว่างหน้าต่างปรากฏภาพฝนแก้วเจ็ดประการ ในเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามประหารทศกัณฑ์ และพุทธประวัติตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์ และภาพแจกันดอกไม้

ผนังด้านซ้ายพระประธาน เขียนภาพพระเวสสันดรชาดกตั้งแต่กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี สักบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ถึงนรกกัณฑ์ ช่วงล่างพระมัลลย์เสด็จโปรดสัตว์ในนรก และจันทโครพ ตามลำดับ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

งานจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดหนองยาวสูง มีผู้กำหนดอายุไว้เบื้องต้นถูกเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4-5 จากการเขียนที่ปรากฏ คือ 1) ภาพธงชาติในฉากพุทธประวัติตอนออกมหาภิเนษกรรม ปรากฏธงชาติช้างเผือกไม่ทรงเครื่องหันหน้าเข้าหาเสาธงชาติในสมัยรัชกาลที่ 4-5 สันนิษฐานได้ว่าเขียนในสมัยรัชกาลที่ 4-5 2) ภาพทหารชาวตะวันตกขี่ม้าถือดาบมีลักษณะการแต่งกายสวมหมวกสีขาว (หมวกเฮลเม็ต) สวมเสื้อแขนยาวสีแดง มีแถบที่คอปกเสื้อ กระดุมผ่าหน้า ปล่อยชาย คาดเข็มขัดทับเสื้อ คาดสายสะพายพาดเฉียง สวมกางเกงขายาวขลิบแดง เช่นเดียวกับลักษณะการแต่งกายเครื่องแบบทหารชาติตะวันตก สันนิษฐานได้ว่าเขียนในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากการมีอิทธิพลของชาติตะวันตกในสมัยนี้ 3) ภาพปราสาท อาคาร พระราชวัง ที่วาดให้อาคารมีความสมจริงและมีอยู่จริง คือ ภาพปราสาทเลียนแบบปราสาทพระเทพบิดรภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในบรมมหาราชวัง ที่สร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีลักษณะ คือเป็นรูปพระมณฑปสร้างพระพุทธรูปรางค์โคร่งสร้างการซ้อนชั้นของหลังคามีสารองรับชายคา และการวาดพระพุทธรูปรางค์ไว้บนยอดปราสาท สันนิษฐานได้ว่าภาพนี้เขียนในสมัยรัชกาลที่ 5 4) ภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผมมีลักษณะพิเศษ คือการเขียนเป็นภาพน้ำพุ่งออกจากมวยผมลักษณะสมจริง มีลักษณะเช่นเดียวกับภาพพระแม่ธรณีลักษณะการเขียนภาพน้ำพุ่งเป็นกนกวิดสูที่ศนเทพาราม สันนิษฐานได้ว่าภาพพระแม่ธรณีที่อุโบสถวัดหนองยาวสูงเขียนในสมัยรัชกาลที่ 4-5 เนื่องจากแต่เดิมช่วงสมัยรัชกาลที่ 1-3 เป็นแนวคิดปรีมปราอุตมคติไม่นิยมการเขียนในลักษณะนั้น

จากการศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนามสามารถสรุปได้ว่า งานจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถวัดหนองยาวสูง จากการเปรียบเทียบและวิเคราะห์ทางหลักฐานภาพจิตรกรรม คือ ภาพธงชาติช้างเผือกไม่ได้ทรงเครื่องหันหน้าเข้าเสาธง ภาพทหารสวมเสื้อผ้าแบบตะวันตก ภาพปราสาทพระเทพบิดรวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภาพพระแม่ธรณีบีบมวยผมมีลักษณะน้ำพุ่งเสมือนจริง สามารถกำหนดอายุการเขียนภาพอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-5 คาดว่าเป็นงานเขียนโดยฝีมือช่างคนลาวเนื่องจากการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านนอกอาคารซึ่งเป็นลักษณะการเขียนของคนลาว และพบลักษณะฐานชุกชีที่มีลักษณะวางติดกับผนังด้านสกัดเป็นลักษณะของงานช่างกลุ่มคนลาว เช่นเดียวกับวัดหนองโนเหนือ จังหวัดสระบุรี

4.2.1 จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ภาพที่ 4.9 แสดงภาพภายนอกอาคารภาพพระพุทธเจ้าประทับยืนปางอภัย

ภาพที่ 4.10 ภาพแสดงสภาพแวดล้อมภายในอุโบสถ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.11 แสดงภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์และพระเวสสันดรชาดก

ภาพที่ 4.12 แสดงภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัวขนบช้าย ขวา พื้นหลังลายดอกไม้ร่วง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.13 แสดงภาพพุทธประวัติ ด้านซ้ายภาพต้นนารีผล และด้านขวาภาพต้นกัลปพฤกษ์

ภาพที่ 4.14 แสดงภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.15 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก ช่วงล่างพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรกและจันทโครพ

ภาพที่ 4.16 แสดงภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.17 แสดงภาพจันทโครพ

ภาพที่ 4.18 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.19 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก ช่วงล่างภาพผืนแก้วเจ็ดประการและพุทธประวัติ

ภาพที่ 4.20 แสดงภาพพระเวสสันดรชาดก ปราบกฏภาพปราสาทพระเทพบิดร

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.21 แสดงภาพฝาผนังแก้วเจ็ดประการ

ภาพที่ 4.22 แสดงภาพเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามประหารทศกัณฐ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.3 ผลการวิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ผลจากการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามสามารถวิเคราะห์ผลการจัดวางองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เน้นมุมมองสู่พระประธานในอุโบสถได้ดังนี้

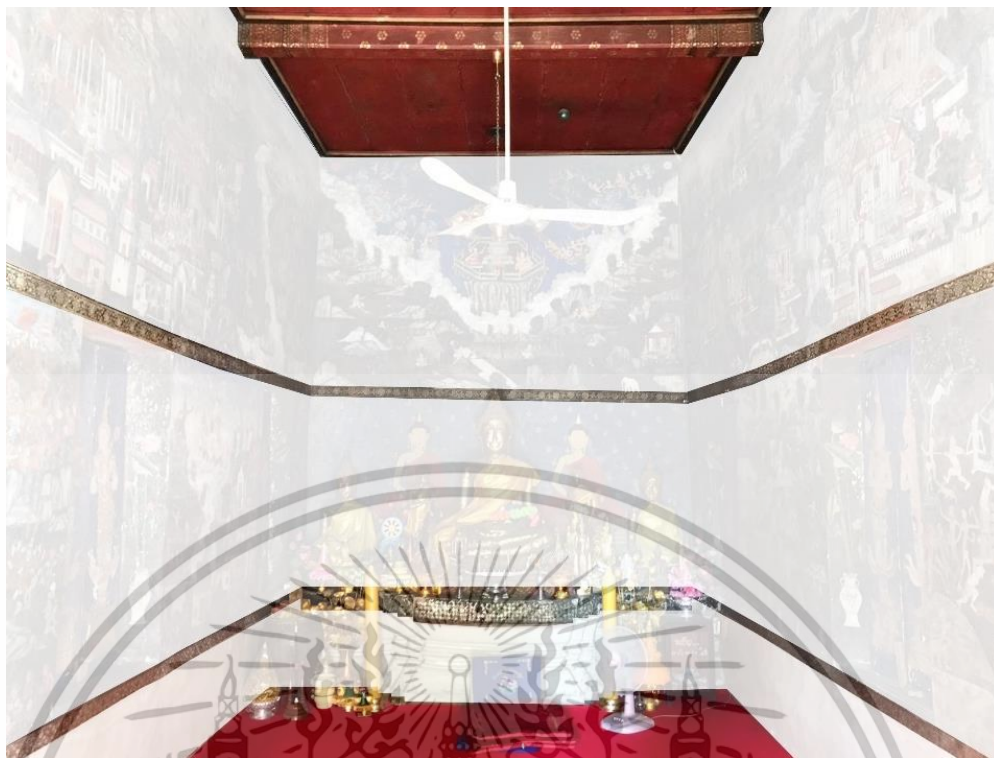
4.3.1 วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง ด้วยวิธีการองค์ประกอบของเส้น

ผลการสำรวจภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง พบว่าผนังทุกด้านมีการแบ่งภาพออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) ผนังตั้งแต่พื้นจรดขอบหน้าต่างด้านล่าง 2) ผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู 3) ผนังเหนือขอบหน้าต่างจรดขอบเพดาน พบว่ามีการเขียนภาพในทุกส่วนยกเว้นส่วนด้านล่างสุด (ผนังตั้งแต่พื้นจรดขอบหน้าต่างด้านล่าง) มีการแบ่งภาพบนผนังทั้ง 3 ส่วน ด้วยแถบลายดอกไม้ ตามภาพที่ 4.22 และ ภาพที่ 4.23 วางอยู่ในระนาบของผนังระดับเท่ากันทั้ง 4 ผนัง โดยใช้เส้นแถบลวดลายดอกไม้ ทั้งหมด 2 แบบ ตามภาพที่ 4.30 และ ภาพที่ 4.31

ภาพที่ 4.23 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลวดลายดอกต่าง เป็น 3 ส่วน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.24 แสดงภาพการแบ่งระนาบผนังด้านหลังพระประธาน เป็น 3 ส่วน

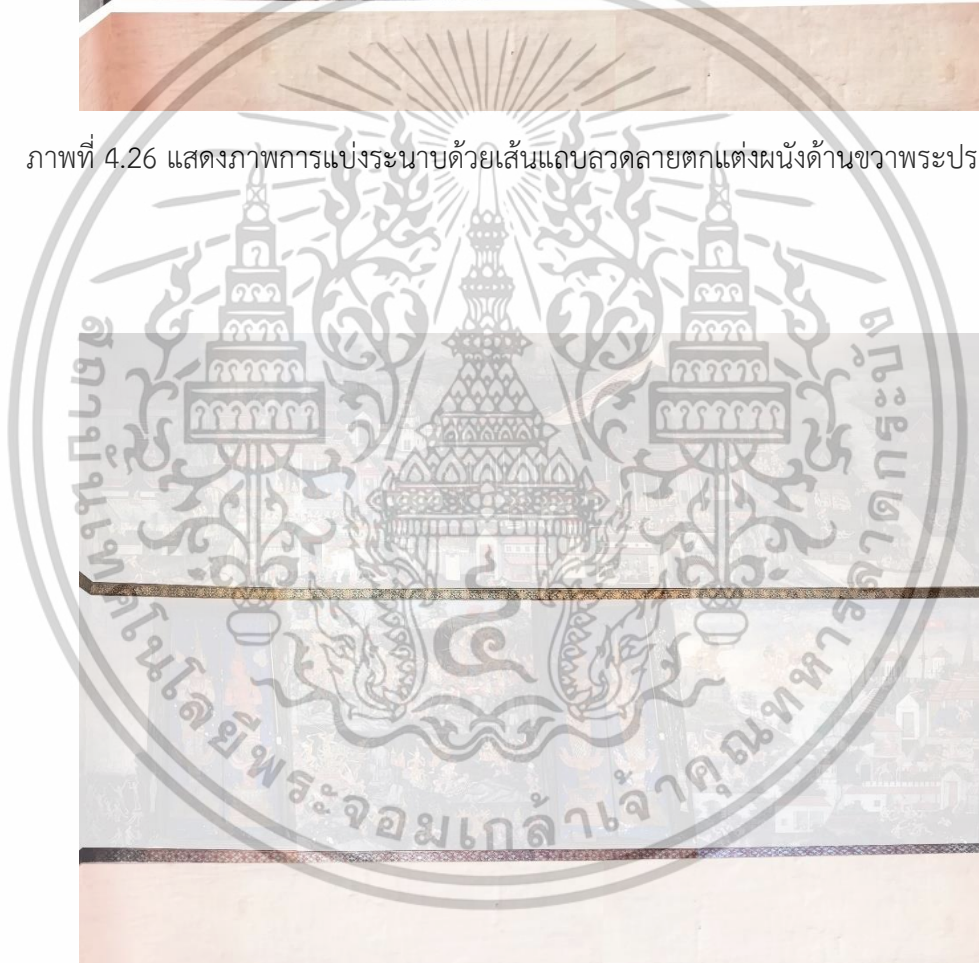

ภาพที่ 4.25 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดตายตกแต่งผนังด้านหน้าพระประธาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.26 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลวดลายตกแต่งผนังด้านขวาพระประธาน

ภาพที่ 4.27 แสดงภาพการแบ่งระนาบผนังด้านขวาพระประธาน เป็น 3 ส่วน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.28 แสดงภาพการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดตายตกแต่งผนังด้านซ้ายพระประธาน

ภาพที่ 4.29 แสดงภาพการแบ่งระนาบผนังด้านซ้ายพระประธาน เป็น 3 ส่วน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.30 แสดงภาพแถบลวดลายดอกไม้ส่วนบน

ภาพที่ 4.31 แสดงภาพแถบลวดลายดอกไม้ส่วนล่าง

4.3.2 วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง ด้วยวิธีการองค์ประกอบของพื้นที่ว่าง

ผลการสำรวจการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพ ด้วยวิธีการองค์ประกอบพื้นที่ว่าง สรุปได้ว่าภาพส่วนใหญ่ถูกแบ่งเรื่องราวและเหตุการณ์ ด้วยวิธีการเขียนภาพทิวทัศน์ คือ ต้นไม้ โขดหิน ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร ก้อนเมฆ เป็นต้น เช่น ผนังด้านขวาพระประธานภาพพระเวสสันดรชาดกมีการแบ่งเหตุการณ์ด้วยภาพทิวทัศน์เกือบจะทั้งหมด หรือ ผนังหลังพระประธานมีการแบ่งเรื่องราวด้วยภาพทิวทัศน์ระหว่าง ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และเรื่องพระเวสสันดรชาดกตอนกัณฑ์ จุลพนมมหาชน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.32 แสดงภาพผนังด้านขวาพระประธาน

ภาพที่ 4.33 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพพระเวสสันดรชาดก 1

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.34 แสดงภาพผนังด้านซ้ายพระประธาน

ภาพที่ 4.35 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพพระเวสสันดรชาดก 2

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.36 แสดงภาพผนังด้านหลังพระประธาน ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ภาพที่ 4.37 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.38 แสดงภาพผนังด้านขวาพระประธาน ภาพฝาผนังแก้วเจ็ดประการเรื่องรามเกียรติ์

ภาพที่ 4.39 แสดงวิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ภาพฝาผนังแก้วเจ็ดประการเรื่องรามเกียรติ์

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

4.3.3 วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนัง ด้วยวิธีการองค์ประกอบของสี

ผลการสำรวจการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพ ด้วยวิธีการองค์ประกอบของสี สรุปได้ว่าการใช้สีพื้นในการแบ่งเรื่องราวเหตุการณ์ เช่น การใช้สีน้ำเงินที่พื้นบานประตู หน้าต่าง เพื่อแบ่งเรื่องราวและเน้นจุดสำคัญของภาพ หรือการใช้พื้นสีน้ำเงินหลังพระประธาน มีลักษณะคล้ายผ้า幔 แสดงการแบ่งเรื่องราวและให้ความสำคัญอย่างชัดเจน ทั้งนี้การแบ่งพื้นสียังให้ความหมาย ความสำคัญ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในการจัดพื้นที่พิธีกรรมความเชื่อ

ภาพที่ 4.40 แสดงภาพผนังด้านหลังพระประธาน การจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพ

ภาพที่ 4.41 แสดงผนังด้านหน้าพระประธาน การจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพและความสำคัญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 4.42 แสดงภาพผนังด้านซ้ายพระประธาน

ภาพที่ 4.43 แสดงการจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพและความสำคัญ

ภาพที่ 4.44 แสดงภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรก ด้วยการ ใช้สีและความสำคัญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาภาคสนาม สามารถวิเคราะห์ผลงานวิจัยนี้สามารถแสดงความสัมพันธ์การจัดวางองค์ประกอบของภาพด้วยวิธีการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในอุโบสถสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังปรากฏในกรณีศึกษา คือ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี โดยใช้หลักการการจัดวางองค์ประกอบภาพ 3 อย่าง คือ 1) องค์ประกอบของเส้น 2) องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง และ 3) องค์ประกอบของสี

5.1 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะผลการวิจัย

5.1.1 สรุปผลการสำรวจ

5.1.2 การอภิปรายผล

5.2 ข้อเสนอแนะ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

5.1 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะผลการวิจัย

5.1.1 สรุปผลการสำรวจ

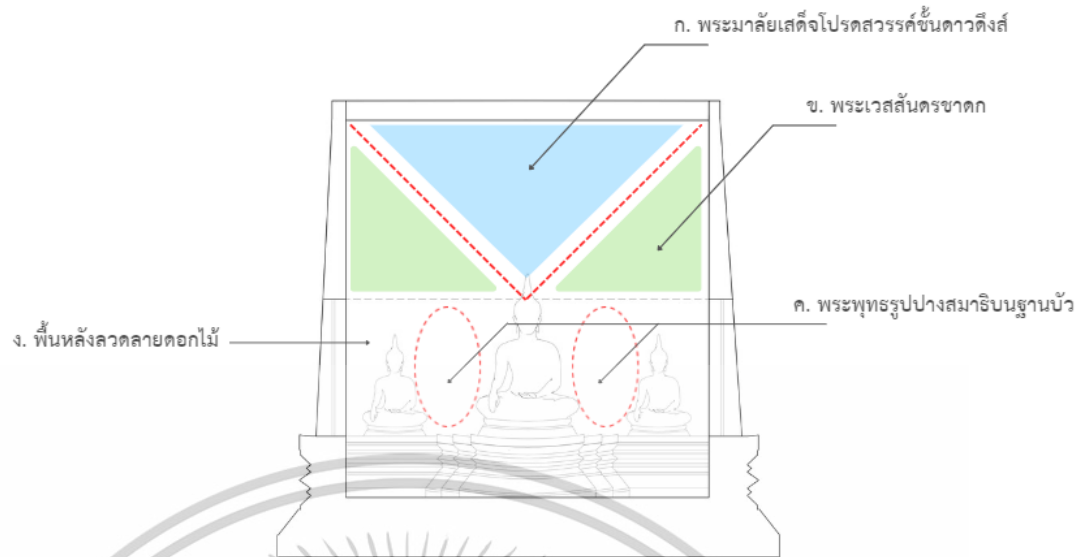
ผลการสำรวจการศึกษาวิธีการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี พบว่ามีการเขียนและจัดวางภาพบนผนังทั้ง 4 ด้าน เนื้อหาที่ใช้ในการเขียนภาพเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาปรากฏเรื่องราวบนผนังทั้งหมด 5 เรื่อง คือ 1) พุทธประวัติ 2) พระเวสสันดรชาดก 3) รามเกียรติ์ 4) พระมาลัยเสด็จโปรดสวรรณค์ชั้นดาวดึงส์และในนรก 5) จันทโครพ มีการจัดวางและแบ่งเนื้อหาบนผนังทั้งหมด 4 ด้าน คือ

ภาพที่ 5.1 แผนผังอุโบสถและตำแหน่งของฝาผนัง

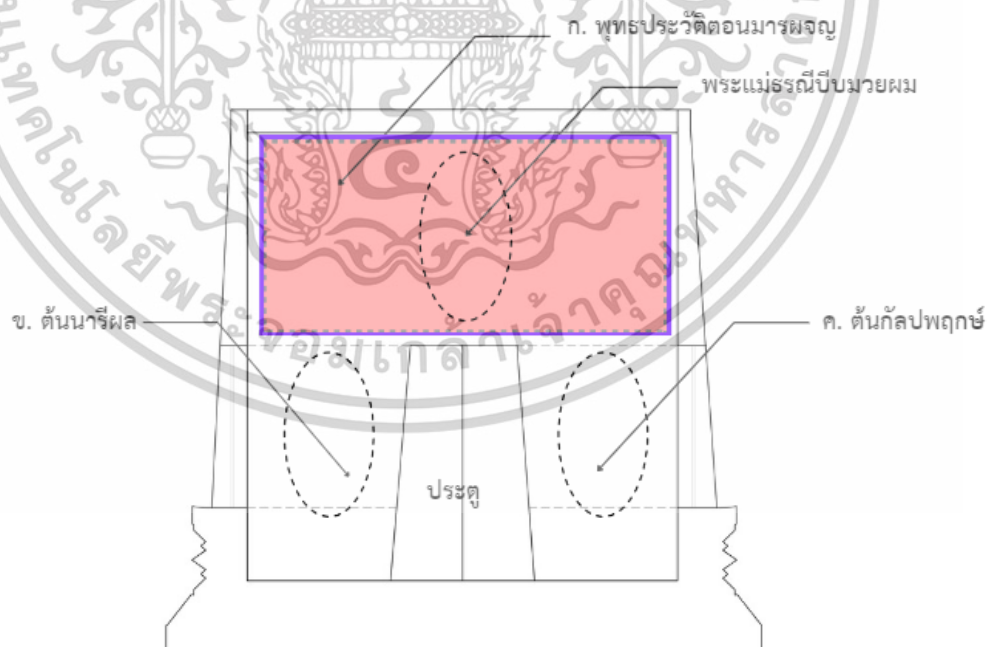
ผนังด้านหลังพระประธาน เป็นผนังทึบ ช่วงบนเป็น ก.) ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรณค์ชั้นดาวดึงส์และ ข.) เรื่องพระเวสสันดรชาดกกัณฑ์จุลพนและมหาพน ช่วงล่างเขียน ค.) ภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัวชานซ้ายขวา ง.) พื้นหลังสีน้ำเงินประดับลายดอกไม้ร่วง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพที่ 5.2 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านหลังพระประธาน

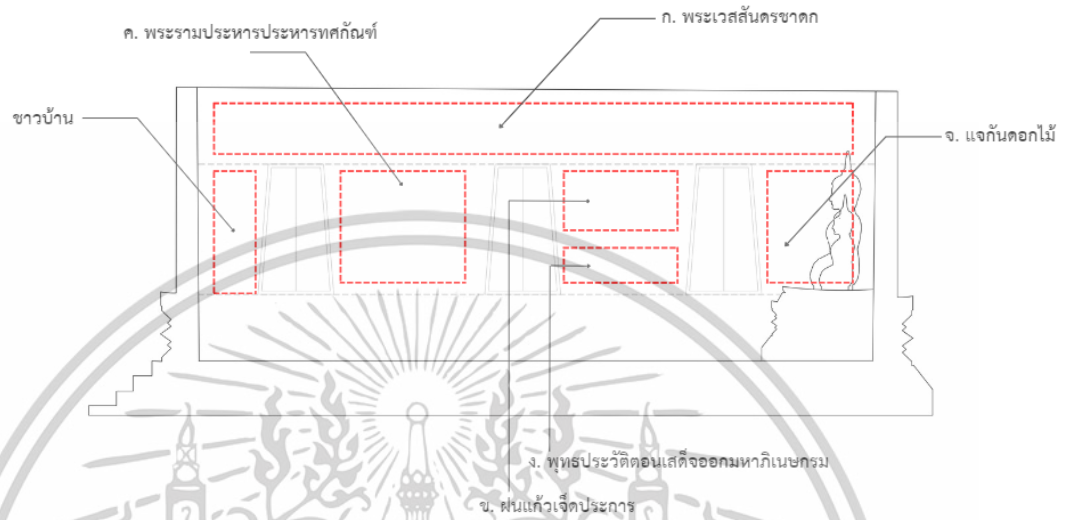
ผนังด้านหน้าพระประธาน ช่วงบนเหนือขอบประตูเขียน ก.) ภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ
ข.) ด้านซ้ายของประตูเขียนภาพต้นนารีผล และ ข.) ด้านขวาภาพต้นกัลปพฤกษ์

ภาพที่ 5.3 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านหน้าพระประธาน

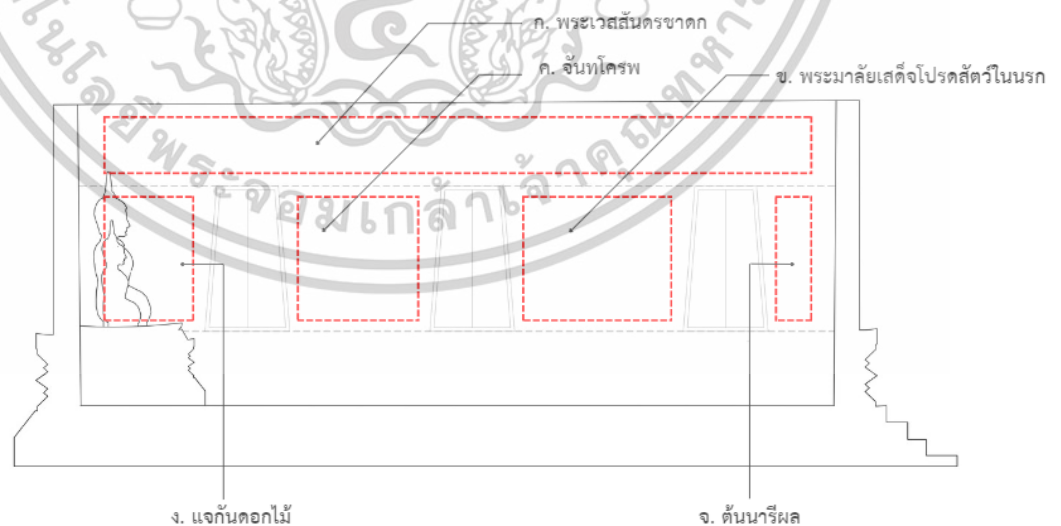
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผนังด้านขวาพระประธาน ก.) ช่วงบนภาพพระเวสสันดรชาดก เริ่มตั้งแต่กัณฑ์ทศพร หิมพานต์ ทานกัณฑ์ วนประเวศน์ ชูชกตามลำดับ ช่วงล่างผนังระหว่างหน้าต่างปรากฏ ข.) ภาพฝนแก้วเจ็ด ประการในเรื่องรามเกียรติ์ ค.) ตอนพระรามประหารทศกัณฑ์ และ ง.) พุทธประวัติตอนเสด็จออก มหาภิเนษกรมณ์ และ จ.) ภาพแจกันดอกไม้

ภาพที่ 5.4 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านขวาพระประธาน

ผนังด้านซ้ายพระประธาน ก.) เขียนภาพพระเวสสันดรชาดกตั้งแต่กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี สักกบรรพ มหาราช ฉกษัตริย์ถึงนครกัณฑ์ ข.) ช่วงล่างเป็นพระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรก ค.) จันทโครพ ง.) ภาพแจกันดอกไม้ และ จ.) ภาพต้นนารีผล

ภาพที่ 5.5 ตำแหน่งเนื้อหาภาพจิตรกรรม ผนังด้านซ้ายพระประธาน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

แบ่งการจัดวางองค์ประกอบ ได้แก่

1) การจัดเรียงแนวนอน (Horizontal Composition) แบ่งระนาบผนังออกเป็นทั้งหมด 3 ระดับ คือ ระดับผนังตั้งแต่พื้นจรดขอบหน้าต่างด้านล่าง ระดับผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู และระดับผนังเหนือขอบหน้าต่างจรดขอบเพดาน จากการสำรวจพบการเขียนภาพในระดับผนังระหว่างช่องหน้าต่าง ประตู และระดับผนังเหนือขอบหน้าต่างจรดขอบเพดานมีความสมบูรณ์ทั้ง 4 ผนัง แต่ไม่ปรากฏการเขียนภาพในระดับพื้นจรดขอบหน้าต่างด้านล่าง มีการลำดับเนื้อเรื่องและเรียบเรียงตามลำดับ เริ่มต้นจากนรกภูมิโลกมนุษย์ขยับขึ้นสู่สวรรค์หรือจากเหตุการณ์เบื้องต้นไปจนถึงจุดสำคัญหรือจุดสูงสุดของเรื่องราว นอกจากนี้การจัดเรียงลำดับในลักษณะนี้สะท้อนถึงการแบ่งแยกชั้นของโลกหรือต่างมิติ ตามความเชื่อทางศาสนา เช่น ผนังด้านหลังพระประธานภาพช่วงบนเป็นภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลดระดับลงมาเรื่องพระเวสสันดรชาดก ช่วงล่างเขียนภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัว ผนังหลังเป็นลวดลายดอกไม้ร่วง

2) การจัดเรียงแบบจุดศูนย์กลาง (Centralized Composition) สื่อถึงความสมดุลหรือความเป็นศูนย์กลางของความสำคัญ เช่น การจัดวางพระประธานในตำแหน่งตรงกลาง มีพระพุทธรูปขนาดฝั่งซ้ายและฝั่งขวาพระประธาน และมีการเขียนภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัวขนาดทั้งสองฝั่ง ตามคติความเชื่อพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ในพุทธศาสนา

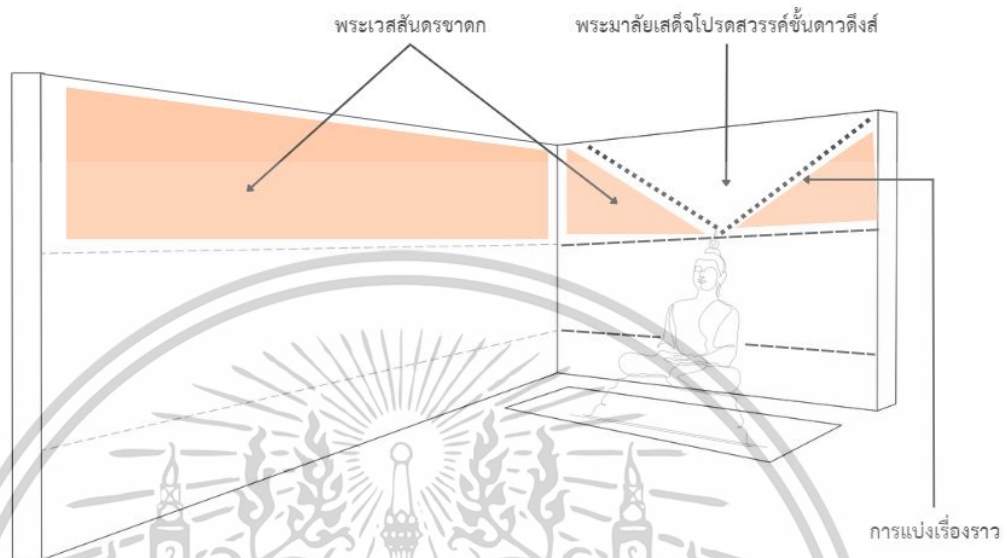
3) การจัดวางแบบสมมาตร (Symmetrical Composition) ซึ่งจะก่อให้เกิดความสมดุลทางสายตาและสื่อถึงความสงบและความเรียบง่าย เช่น การเขียนภาพจิตรกรรมบนฝาผนังภายในอาคารอุโบสถในระดับเดียวกันทุกผนัง

4) การแบ่งพื้นที่ (Partitioning) การแบ่งพื้นที่ภาพตามเนื้อเรื่อง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพด้วยวิธีการของเส้น องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง และองค์ประกอบของสี กล่าวคือ ก.) พบการแบ่งภาพด้วยวิธีการของเส้น มีการแบ่งระนาบของผนังทั้ง 3 ส่วน ด้วยแถบลายดอกไม้วางอยู่ในระดับเท่ากันทั้ง 4 ผนัง โดยใช้เส้นแถบลวดลายดอกไม้ ทั้งหมด 2 รูปแบบ คือลายดอกกลอย และลายดอกโบตั๋น ภาพจิตรกรรมพบการใช้เทคนิคการวาดด้วยวิธีทัศนียวิทยา (Perspective) ได้แก่ ภาพอาคาร บ้านเรือน กำแพง พระราชวัง ปราสาท ผนังหลังพระประธานแบ่งเรื่องราวด้วยภาพทิวทัศน์ระหว่างภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และเรื่องพระเวสสันดรชาดกตอนกัณฑ์จุลพนมหาพน ซึ่งจัดวางองค์ประกอบด้วยรูปแบบสามเหลี่ยมหงายขึ้นและใช้แนวก้านเมฆแบ่งเรื่องราวออกจากกัน ข.) องค์ประกอบพื้นที่ว่าง ภาพส่วนใหญ่ถูกแบ่งเรื่องราว และเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการเขียนภาพทิวทัศน์ คือ ต้นไม้ โขดหิน ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร ก้านเมฆ เช่น ผนังด้านขวาพระประธาน ภาพพระเวสสันดรชาดกมีการแบ่งเหตุการณ์ด้วยภาพทิวทัศน์เกือบจะทั้งผนัง และ ค.) องค์ประกอบของสี ใช้สีพื้นในการแบ่งเรื่องราวเหตุการณ์ต่างๆ เช่น การใช้สีน้ำเงินที่พื้นบานประตู หน้าต่าง เพื่อแบ่งเรื่องราวและเน้นจุดสำคัญของภาพ การใช้พื้นสีน้ำเงินหลัง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระประธาน มีลักษณะคล้ายผ้า幔แสดงการแบ่งเรื่องราวและให้ความสำคัญต่อพระประธานหลักอย่างชัดเจน ทั้งนี้การแบ่งพื้นสียังให้ความหมาย ความสำคัญเช่นเดียวกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน การจัดพื้นที่พิธีกรรมความเชื่อ เช่น การให้ความสำคัญกับพื้นที่ในศาสนพิธี

ภาพที่ 5.6 การจัดวางองค์ประกอบภาพและความเชื่อมต่อของเนื้อหา

5.1.2 การอภิปรายผล

การศึกษาวิธีการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น อธิบายในเชิงสองมิติเพื่อกำหนดความสำคัญไปที่การแบ่งภาพ ซึ่งมีความแตกต่างจากงานวิจัยอื่นที่มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์แง่มุมโบราณคดี ศึกษาวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในภาพจิตรกรรม โดยเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ทศชาติชาดก และไตรภูมิ ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักที่พบในจิตรกรรมไทยประเพณี ลักษณะเด่นของจิตรกรรมไทยประเพณี คือการใช้รูปแบบการเล่าเรื่องที่ปราศจากมิติ พร้อมการใช้สีที่ตัดกันอย่างชัดเจนเพื่อสะท้อนถึงขนบธรรมเนียมและประเพณีของไทย จิตรกรรมไทยประเพณีนิยมแบ่งพื้นที่ฝาผนังด้วยการใช้องค์ประกอบของเส้น ได้แก่ การใช้เส้นสีเทา เส้นย่อ ลายเส้นแถบหน้ากระดานใช้สีเขียวเข้มและสีแดงเป็นโครงสร้างหลัก (สมชาติ มณีโชติ, 2529) องค์ประกอบของสีมีการใช้สีน้ำเงินมีลักษณะที่หยิบยืมจากศิลปะจีนบางส่วน เป็นลักษณะเฉพาะของการเขียนภาพในสมัย (รัชกาลที่ 3) (สันติ เล็กสุขุม, 2548). การใช้องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง คือ ลานดิน ลานรอบอาคาร แนวกำแพง ภาพแนวต้นไม้ ลำธาร โขดหิน เพื่อใช้ในการเชื่อมต่อหรือแบ่งเรื่องราวออกจากกัน (พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล, 2553; กัญญาพัชร บุญนาคคำ, 2558)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อศึกษาอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี พบว่า จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ มีความแตกต่างการนำเสนอด้านเนื้อหา คือ พระมาลัย รามเกียรติ์ และ เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สวจนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

จันทโครพ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ได้รับความนิยมในกลุ่มชาวสยามภาคกลางและชาวไทยวนในพื้นที่ การศึกษาการแบ่งภาพจิตรกรรมในแง่มุมการจัดวางองค์ประกอบและวิธีการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว ช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจลักษณะเฉพาะของจิตรกรรมฝาผนังในบริบทของพื้นที่และวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้อย่างลึกซึ้งและมีมิติยิ่งขึ้น เช่น เรื่องจันทโครพมีความเกี่ยวข้องกับชาตคนอกนิบาตเนื่องจากเป็น เรื่องที่มีการศึกษาคำสอนทางศาสนา ทำให้อาคารสถานที่ที่เป็นแหล่งเรียนรู้พุทธศาสนาที่สอดแทรกคติ การดำเนินชีวิต ส่วนที่เพิ่มขึ้นจากงานวิจัยอื่น คือ การจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพด้วยแนว ก้อนเมฆในลักษณะการจัดวางรูปแบบสามเหลี่ยมมีลักษณะหงายขึ้น เพื่อแบ่งภาพและเรื่องราว บนผนังหลังพระประธาน จากการสำรวจไม่พบการใช้เส้นลันทาและเส้นฮ่อไม่มีการใช้ลวดลายประจำ ยามก้ามปูในรูปแบบเดิม มีเพียงการใช้เส้นแถบลวดลายดอกไม้เพื่อแบ่งระนาบของผนัง เป็นวิธี เดียวกับงานจิตรกรรมฝาผนังแบบพระราชนิยมในสมัย รัชกาลที่ 3

5.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นการใช้กรณีศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี โดยวิเคราะห์ในลักษณะขององค์ประกอบและวิธีการแบ่งภาพ เนื่องจากมีผู้สนใจศึกษาจำนวนน้อย จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าผลการวิจัยในองค์ประกอบ ได้แก่ 1) องค์ประกอบของเส้น 2) องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง และ 3) องค์ประกอบของสี ควรมีการศึกษาในรายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อวิธีการแบ่งภาพครอบคลุมมากขึ้น เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านเวลาควรมีการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถเพิ่มเติมในพื้นที่จังหวัด สระบุรีหรือใกล้เคียง คือ วัดหนองโนเหนือ และวัดจันทบุรี เนื่องจากอุโบสถเหล่านี้มีขนาดใกล้เคียงกัน มีเนื้อหาในลักษณะเดียวกัน เช่น การนำเสนอเรื่องพระมาลัยและพระเวสสันดรชาดกที่ผนังด้านหลัง พระประธาน และมีการแทรกภาพวิถีชีวิต และมีวิธีการแบ่งภาพที่คล้ายคลึงกันโดยเฉพาะการใช้เส้น แถบหน้ากระดานหรือการใช้พื้นที่ในการแบ่งเรื่องราว เช่น การใช้สีพื้นประดับลวดลายดอกไม้คล้ายกับ ผ้าม่าน ดังนั้นควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอุโบสถทั้งสองแห่งนี้ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจความเหมือน หรือ ความแตกต่างในวิธีการแบ่งภาพจิตรกรรมบนฝาผนังเมื่อเปรียบเทียบกับผลการวิจัยในบทความนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม

- กัญญาพัชร บุญนาคค้า. (2558). การแบ่งภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปประวัติ ตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์: จากจิตรกรรมฝาผนังมาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานของครูเหม เวชกร. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal Silpakorn University. 8(2), 15-26.
- เจนจิรา โสพล. (2562). หลักทัศนียวิทยาและพัฒนาการของภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 4-5. (ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ชลลดา มงคล. (2560). การศึกษาเปรียบเทียบตัวละครทศกัณฐ์ในรามเกียรติ์ฉบับต่าง ๆ. (อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ปภากร บุญประสิทธิ์. (2559). พุทธจิตรกรรม รัชกาลที่ 4-5 ในกลุ่มวัดลุ่มแม่น้ำป่าสัก เมืองสระบุรี. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ปรมานุชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระ (2537). ปฐมสมโพธิกถา ฉบับกรมการศาสนา. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- ผ่องเพ็ญ อาษาเทวัญ. (2553). วรรณคดีก่อนนอน เรื่องจันทโครพ. พิมพ์ครั้งที่ 1. ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.
- พงษ์ศักดิ์ อัครวัฒนากุล. (2553). กรรมวิธีแบ่งตอนของภาพในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนปลายถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- ยุวดี พรธาราพงศ์. (2562). มิติทางวัฒนธรรมสีในจิตรกรรมไทยสู่จินตนาการการออกแบบความศรัทธา. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal Silpakorn University. 13(3), 1156-1179.
- วันวิสาข์ พรหมจิ้น และอติเทพ แจ้ดนาลาว. (2562). การใช้แสงและสีทางจิตวิทยา เพื่อการออกแบบพัฒนาฉาก. วารสารวิชาการ Humanities, Social Sciences and ats. 12(6), 2521-2541.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วีระยุตม์ ชัยศร. (2564). การจัดวางองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เน้นมุมมองสู่พระประธานใน
พระอุโบสถสมัยอยุธยาตอนปลาย. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.
22(31), 1-16.
- ศุภรัตน์ อินทนิเวศ. (2562). การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดอารามหลวงในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน.
วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 12(3),
373-384.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548). จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม.
กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สายพิน สุภา. (2552). ชีวิตคนไทยในจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดหนองยาวสูง
ตำบลหนองยาวสูง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี. (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์. (2555). กลวิธีการเขียนภาพจิตรกรรมไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ:
บอส์สการพิมพ์.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2543). วัด: พุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- สมชาติ มณีโชติ. (2529). จิตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ: O.S. Printing House.
- อริวัฒน์ ดวงดี. (2562). แกะรอยพระมาลัย. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. 14(3), 441-445.

ภาคผนวก

ภาคผนวกนี้ได้รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมการวิจัย "วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพ
จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษา: วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี"
ประกอบด้วย

- 1) บทความวิชาการ
- 2) ประวัติผู้เขียน

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ:

กรณีศึกษา วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

Composition of Mural Painting in Phra Ubosot, Case Study:

wat Nong Yao Sung, Saraburi

ชาญนวุฒิ ทองพูนศรี¹ วีระยุต ชัยศรี²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อวิเคราะห์ในประเด็นวิธีการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนัง บริเวณพื้นที่ฝาผนังภายในพระอุโบสถขนาดกลาง สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กรณีศึกษาคือ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี ศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยวิธีการเชิงสำรวจเป็นงานวิจัยในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ อุปกรณ์เพื่อการวิจัย ได้แก่ ถ่ายภาพเพื่อทำรังวัดอาคาร ถ่ายภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน ลักษณะกายภาพภายในพระอุโบสถ คือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนต่อกันตลอดผนังครบทั้งสี่ด้าน แบ่งเรื่องราว ได้แก่ พุทธประวัติ รามเกียรติ์ เป็นต้น โดยอ้างอิงประเด็นจากการทบทวนวรรณกรรมวิธีจัดวางองค์ประกอบภาพจิตรกรรมไทย คือการนำองค์ประกอบทางศิลปะ เช่น แสง สี มาสร้างรวมกันเป็นโครงเรื่องเกิดเป็นองค์ประกอบของภาพ

ผลการวิจัยพบว่าวิธีจัดวางองค์ประกอบภาพด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนัง แบ่งออกเป็น 3 วิธี ได้แก่ 1) องค์ประกอบของเส้น สามารถแบ่งระนาบผนังออกเป็นทั้งหมด 3 ส่วน คือ ผนังขอบพื้นถึงขอบหน้าต่างด้านล่าง ผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตูผนังเหนือขอบหน้าต่างถึงเพดาน แบ่งด้วยเส้นแถบลดลอยดอกไม้วางในระนาบเดียวกันทุกผนัง 2) องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง แบ่งเรื่องราวและเหตุการณ์ด้วยวิธีการเขียนภาพทิวทัศน์ คือ ต้นไม้ โขดหิน ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร ก้อนเมฆ เป็นต้น 3) องค์ประกอบของสี แบ่งเรื่องราวด้วยการใช้พื้นที่สีที่ต่างกัน เช่น การใช้สีน้ำเงินที่พื้นบานประตูหน้าต่างแบ่งเรื่องราวและเน้นจุดสำคัญของภาพ หรือใช้สีน้ำตาลเข้ม สีเขียว แบ่งตามเรื่องราวภาพ

คำสำคัญ: วิธีจัดวางภาพ การแบ่งภาพ องค์ประกอบภาพ จิตรกรรมฝาผนัง

Abstract

The research is to analyze the arrangement methods of mural components, focusing on the segmentation of mural paintings on the interior wall surfaces of medium-sized temples built in the early Rattanakosin period. The case study is Wat Nong Yao Sung, located in Saraburi province. The research methodology employs survey-based research regulations, conducted as a qualitative research endeavor. Research equipment includes architectural measurement tools and photography equipment for capturing building dimensions and mural paintings on all four walls. The characteristic feature of the temple's

¹หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

²ภาควิชาสถาปัตยกรรมภายใน คณะสถาปัตยกรรม ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

interior murals is continuous narrative compositions covering all four walls, depicting Buddhist stories such as Jataka tales. This study draws upon a literature review concerning the arrangement methods of Thai mural components, which involve integrating artistic elements such as light and color to form the structural framework of the paintings.

The research findings indicate three methods of arranging mural components through segmentation 1) Line Components: The wall plane is divided into three parts: the lower part from the floor edge to the window sill, the middle part between the windows and doors, and the upper part from the window sill to the ceiling. These divisions are delineated by bands of floral patterns placed on the same plane on all walls. 2) Space Components: Narrative and events are divided using landscape painting techniques, including trees, mountains, rivers, waterfalls, and clouds. 3) Color Components: Narratives are divided using different colors, such as using blue on the background of doors and windows to emphasize key points in the narrative, or employing dark brown and green according to the narrative of the painting.

Keywords: Arrange Images, Division of Images, Image Elements, Mural

1. บทนำ

วิธีการจัดวางองค์ประกอบภาพด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ที่ผ่านมามุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ในแง่ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์ศึกษาวิถีชีวิต และสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในจิตรกรรม มีผู้สนใจจำนวนน้อยเกี่ยวกับการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรม ทั้งนี้เป็นการอธิบายในเชิงสองมิติเพื่อกำหนดความสำคัญไปที่การแบ่งภาพผู้วิจัยจึงเลือกกรณีศึกษาคือ วัดหนองยาวสูง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี สร้างเมื่อ พ.ศ. 2350 ตั้งอยู่บนสูงภูเขาลักษณะพื้นที่เป็นเนินสลับแม่น้ำ มีพระอุโบสถสำคัญประกอบด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังคาดว่าเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4-5 มีความสมบูรณ์งดงาม และน่าสนใจ เป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จัดเป็นข้อมูลหลักฐานขั้นต้นที่สามารถใช้ในการศึกษาเรื่องราวในอดีตได้จึงสมควรแก่ศึกษาไว้ จุดเด่นของภาพยังประกอบไปด้วยการสอดแทรกวิถีชีวิตชาวบ้านของคนเชื้อสายไทยยวน มีวัฒนธรรมการแต่งกายวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ (สายพิณ สุภา, 2552) ยังประกอบด้วยภาพทิวทัศน์ธรรมชาติที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ รูปต้นไม้ โขดหิน แม่น้ำ ถูกเขียนขึ้นโดยสกุลช่างหลวงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิธีการจัดวางองค์ประกอบภาพด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากประเด็นที่สนใจศึกษาองค์ประกอบภาพด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถขนาดกลาง และสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้วิจัยได้เลือกกรณีศึกษา วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี เนื่องจากมีความสมบูรณ์ของภาพจิตรกรรมฝาผนังเหมาะสมแก่การศึกษาในครั้งนี้ โดยมีการศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ หนังสือ บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถรวมถึงวิธีการแบ่งเรื่องราว จากการทบทวนวรรณกรรมดังนี้

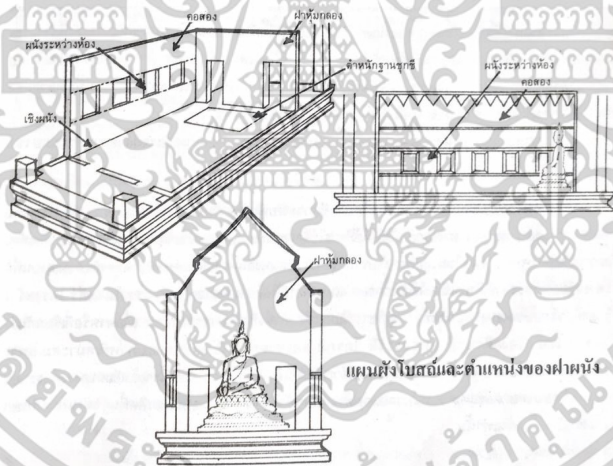
เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

- 1) ผนังหุ้มกลองด้านหน้าพระประธานเหนือขอบประตู เขียนภาพพุทธประวัติมารผจญ 2) ผนังหุ้มกลองด้านหลังหลังพระประธาน นิยมเขียนภาพไตรภูมิ หรือภาพพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ 3) ผนังด้านข้างเหนือขอบหน้าต่างทั้งสองข้างหรือบนคอสอง นิยมเขียนภาพเทพชุมนุม หรือภาพพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงแถวหมายถึงอดีตพุทธ
- 4) ผนังห้องระหว่างหน้าต่าง นิยมเขียนภาพพุทธประวัติ หรือพุทธชาดก แบ่งเป็นตอน ๆ 5) บางประตู หน้าต่าง นิยมเขียนภาพทวารบาล ลายพันธุ์พฤกษา เป็นต้น

กัญญาพัชร บุญนาคคำ (2558) ได้กล่าวถึง สน สีมাত্রัง ว่า การเขียนภาพจิตรกรรมไทยประเพณีแต่เดิมนิยมเขียนจากส่วนล่างผนัง เรียงต่อกันจนถึงขอบเพดาน ไม่มีการแบ่งตอนที่ชัดเจนการแบ่งตอนตามการเขียนแบบแผนของไทย มักใช้เส้นลันทา หรือใช้ฉากธรรมชาติเป็นโครงสร้างในการเขียนภาพและแบ่งเรื่องราวออกจากกัน

สมชาติ มณีโชติ (2529) กล่าวว่า องค์ประกอบภาพจิตรกรรมไทย คือการนำองค์ประกอบทางศิลปะ เช่น แสง สี เสียง มาสร้างรวมกันเป็นโครงเรื่องเกิดเป็นองค์ประกอบของภาพ การถ่ายทอดจิตรกรรมไทยประกอบด้วย 3 ประการ

- 1) องค์ประกอบของเส้น คือการเขียนผูกเส้นต่อ ๆ กัน โดยวิธีการสร้างสรรค์คือการนำเส้นมากำหนดขอบเขตของภาพ
- 2) องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง คือองค์ประกอบที่แสดงปริมาตร น้ำหนัก บรรยากาศ รูปแบบที่ถ่ายทอดเป็นภาพลวงตา เพื่อแก้ปัญหาระยะใกล้ไกลของภาพ ผู้เขียนจึงมีการจัดวางองค์ประกอบเขียนภาพให้มีความต่อเนื่องกันในทางเรื่องราว และใช้ต้นไม้ ภูเขา ลำธาร โขดหินเป็นส่วนแบ่งเหตุการณ์ไปในตัว หรือบางครั้งมีการแบ่งพื้นที่โดยใช้เส้นรูปร่างต่าง ๆ เช่น เส้นหยัก ฟันปลา เส้นโค้งไปมา หรือที่เรียกว่าเส้นลันทาในการแบ่งภาพ 3) องค์ประกอบของสี คือการแสดงออกด้วยการใช้สีที่บ่งบอกถึงความสำคัญ โดยเป็นการระบายสีแบบไม่มีเงา ใช้วิธีการให้น้ำหนักเข้มเบา เน้นรายละเอียดและการตัดเส้น

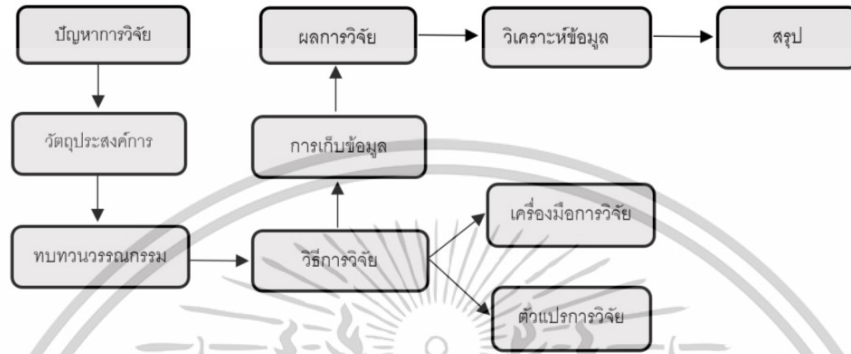

รูปที่ 1 แผนผังโบสถ์และตำแหน่งของฝาผนัง
ที่มา: สมชาติ มณีโชติ, 2529

4. วิธีการจัดวาง เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการเชิงสำรวจ (Survey Method) โดยมีการเลือกพระอุโบสถที่มีขนาดกลาง คือ พระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เนื่องจากมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทั้ง 4 ผนัง สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์ได้ ใช้เครื่องมือวิจัยในการสำรวจ คือ เครื่องวัดระยะทาง LM100A 100M กล้องถ่ายรูป EOS 200D II คอมพิวเตอร์ในการเขียนแบบ สมุดจดบันทึก และดินสอ

เก็บข้อมูลภาคสนาม ทำรังวัดอาคารทั้งภายใน และภายนอกของพระอุโบสถ วัดตำแหน่งระยะต่าง ๆ เช่น ตำแหน่ง ประตูหน้าต่าง ช่องเปิด พระพุทธรูป ถ่ายภาพอาคารพระอุโบสถภายนอกและภายใน ถ่ายภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างละเอียด ทั้ง 4 ด้าน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ในประเด็นวิธีการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระอุโบสถ โดยมีขั้นตอนการวิจัย (รูปที่ 2)

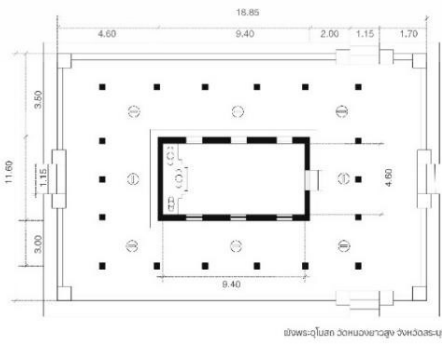
รูปที่ 2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

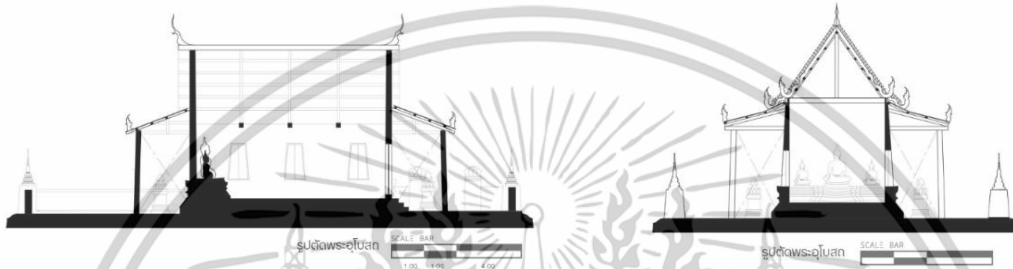
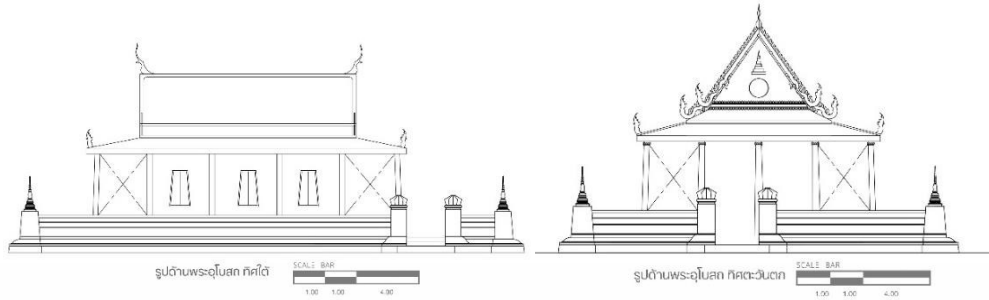
5. ผลการวิจัย

ผลจากการสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนามสามารถวิเคราะห์ผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน พบว่าเป็นอาคารตามแบบแผนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นสมัยรัชกาลที่ 3 คือ อาคารไทยประเพณีผสมอาคารพระราชานิยมสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งอยู่บนเนินสูงเชิงภูเขา มีขนาดกว้าง 5.20 เมตร ยาว 10.00 เมตร ห้องภายใน กว้าง 4.60 เมตร ยาว 9.40 เมตร ผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (รูปที่ 3) มีเสาาร่วมนอกและระเบียงรอบอาคาร ระเบียงมีกันสาดคลุมโดยมีเสานางเรียงด้านหน้า/หลัง ด้านละ 5 ต้น และด้านข้างซ้าย/ขวา ด้านละ 6 ต้น มีโอบีเสมาอยู่ภายใต้ชายคาของระเบียง หลังคามุงกระเบื้องไม่มีชั้นลด มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์เป็นไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระจก หน้าบันไม้จำหลักลงรักปิดทองประดับกระเบื้องสีและเครื่องถ้วย (รูปที่ 4 และรูปที่ 5) หน้าบันทิศตะวันออกเป็นพระอาทิตย์ หน้าบันทิศตะวันตกเป็นพระจันทร์มีความสัมพันธ์กับคติการวางตัวตามแนวทิศตะวันออก ตะวันตก เช่นเดียวกับพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม ที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ภาพลายรดน้ำที่บานประตูแบบสมัยรัตนโกสินทร์ ภายนอกพบการเขียนภาพพระพุทธรูปประทับยืนปางอภัยสันนิษฐานว่าสร้างโดยคนลาว ภายในอาคารพบภาพจิตรกรรมมีผู้กำหนดอายุไว้เบื้องต้นเขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4-5 จากหลักฐานที่ปรากฏ คือ ภาพธงชาติช้างเผือก ทหารขี่ม้าถือดาบ ภาพปราสาทพระเทพบิดร

รูปที่ 3 แสดงภาพพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

รูปที่ 4 ภาพแสดงพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

รูปที่ 5 ภาพแสดงพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี
ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ฝาผนังมีภาพจิตรกรรมแบบไทยประเพณีสกุลช่างหลวงเขียนด้วยสีฝุ่นทั้ง 4 ด้าน (รูปที่ 6-8) แบ่งภาพเป็นสองระดับ คือ ผนังระดับประตูหน้าต่าง และเหนือขอบประตูหน้าต่างจรดขอบฝ้าเพดาน เรื่องราวในแต่ละด้านประกอบด้วย

ผนังหลังพระประธาน ช่วงบนเป็นภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรคข์ขึ้นดาวดึงส์และเรื่องพระเวสสันดรชาดกตอน กัณฑ์จุลพนและมหาพน ช่วงล่างเขียนภาพพระพุทธรูปปางสมาธิบนฐานบัว พื้นหลังเป็นลายดอกไม้ร่วง

ผนังหน้าพระประธาน ช่วงบนเหนือขอบประตูเขียนภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ด้านซ้ายของประตูเขียนภาพต้น นารีผล และด้านขวาภาพต้นกัลปพฤกษ์

ผนังด้านขวาพระประธาน ช่วงบนภาพพระเวสสันดรชาดก เริ่มตั้งแต่ตอนกัณฑ์ทศพรจนถึงกัณฑ์ชูชกตามลำดับ ช่วงล่างผนังระหว่างหน้าต่างปรากฏภาพฝนแก้วเจ็ดประการในเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามประหารทศกัณฑ์ และพุทธประวัติ ตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์

ผนังด้านซ้ายพระประธาน เขียนภาพพระเวสสันดรชาดกเริ่มตั้งแต่ตอนกัณฑ์กุมารถึงนครกัณฑ์ ช่วงล่างเป็น พระมาลัยเสด็จโปรดสัตว์ในนรก และจันทโครพ ตามลำดับ

รูปที่ 6 ภาพแสดงภายในพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

รูปที่ 7 ภาพจิตรกรรมพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรคข์ขึ้นดาวดึงส์และเรื่องพระเวสสันดรชาดกตอนกัณฑ์จุลพนและมหาพน

ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

รูปที่ 8 ภาพจิตรกรรมเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามประหารทศกัณฐ์
 ที่มา: ผู้วิจัย (2566)

6. การอภิปรายผล สรุป และข้อเสนอแนะ

6.1 การอภิปรายผล

การวิจัยวิธีการจัดวางองค์ประกอบด้วยการแบ่งภาพจิตรกรรมฝาผนัง อธิบายในเชิงสองมิติเพื่อกำหนดความสำคัญไปที่การแบ่งภาพ ซึ่งมีความแตกต่างจากงานวิจัยอื่นมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ในแง่ภูมิโบราณคดีที่ศึกษาวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในจิตรกรรม เน้นเนื้อหาทางพุทธประวัติ ทศชาติชาดก และไตรภูมิ โดยรูปแบบในงานจิตรกรรมไทยประเพณีมักจะมีวิธีการเขียนแบบแผนโบราณ คือการเล่าเรื่องแบบไม่มีมิติ ระบายสีคู่สีตัดกันให้ความรู้สึกถึงขนบธรรมเนียมประเพณี (สายพิน สุภา, 2552; สุวัฒน์ แสนชิตยรัตน์ 2555) แต่ผลวิจัยจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูงมีความแตกต่างในการนำเสนอเนื้อหา คือมีการเพิ่มเรื่อง พระมัลลย์ รามเกียรติ์ และจันทโครพ ด้วยเป็นที่นิยมของชาวไทยยวนในยุคนั้น

จิตรกรรมไทยประเพณีมักจะนิยมแบ่งพื้นที่ฝาผนังด้วยการใช้องค์ประกอบของเส้น เช่น ลายเส้นสินเทา เส้นช่อลายเส้นแถบหน้ากระดานที่มี สีเขียวเข้มและสีแดงเป็นโครงสีหลัก การใช้องค์ประกอบของสีมีการใช้สีน้ำเงินมืดเป็นมีลักษณะที่หยิบยืมจากศิลปะจีนบางส่วนซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการเขียนภาพในสมัยรัชกาลที่ 3 และการใช้องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง เช่น ลานดิน ลานรอบอาคาร แนวกำแพง ภาพแนวต้นไม้ ลำธาร โขดหิน เพื่อใช้ในการเชื่อมต่อหรือแบ่งเรื่องราว เป็นต้น (สมชาติ มณีโชติ, 2529; สันติ เล็กสุขุม, 2548; ศิริชัย พุ่มมวก, 2548; เจนจิรา โสพน, 2562; วีระยุต ชัยศร, 2563) ผลวิจัยจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง มีการใช้องค์ประกอบเส้นหน้ากระดาน ใช้องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง ได้แก่ ลานดิน ลานรอบอาคาร แนวกำแพง ภาพแนวต้นไม้ ลำธาร ส่วนที่เพิ่มขึ้นจากงานวิจัยอื่น ๆ คือ การใช้แนวก้อนเมฆ แบ่งภาพบนผนังหลังพระประธาน และไม่มีการใช้เส้นสินเทาและเส้นช่อ

6.2 สรุปผล

สรุปผลการสำรวจภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี

6.2.1 สรุปผลการสำรวจองค์ประกอบของเส้น

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

รูปที่ 9 แสดงการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดสายตาตกแต่ง เป็น 3 ส่วน วัดหนองยาวสูง
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปที่ 10 แสดงการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดสายตาตกแต่งผนังด้านขวาพระประธาน วัดหนองยาวสูง
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

รูปที่ 11 แสดงการแบ่งระนาบด้วยเส้นแถบลดสายตาตกแต่งผนังด้านหน้าพระประธาน วัดหนองยาวสูง
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
86
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ภาพแถบลวดลายดอกไม้ส่วนบน

ภาพแถบลวดลายดอกไม้ส่วนล่าง

รูปที่ 12 แสดงแถบลวดลายดอกไม้ วัดหนองยาวสูง
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

การจัดวางองค์ประกอบการแบ่งภาพด้วยวิธีการองค์ประกอบของเส้น สรุปได้ว่าการแบ่งระนาบเป็นทั้งหมด 3 ส่วน คือ 1) ผนังขอบพื้นถึงขอบหน้าต่างด้านล่าง 2) ผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตู 3) ผนังเหนือขอบหน้าต่างถึงเพดาน โดยใช้เส้นแถบลวดลายดอกไม้ ทั้งหมด 2 แบบ (รูปที่ 12) วางอยู่ในระนาบของผนังระดับเท่ากันทั้ง 4 ผนัง อย่างชัดเจน

6.2.2 สรุปผลการสำรวจองค์ประกอบพื้นที่ว่าง

ภาพพระเวสสันดรชาดก

วิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์

รูปที่ 13 ภาพพระเวสสันดรชาดก
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพผนังแก้วเจ็ดประการเรื่องรามเกียรติ์

วิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์

รูปที่ 14 ภาพผนังแก้วเจ็ดประการเรื่องรามเกียรติ์

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์

วิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์

รูปที่ 15 ผนังหลังพระประธาน ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์ และเรื่องพระเวสสันดรชาดก

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพพระเวสสันดรชาดก

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
 88
 ไม่ว่าจะกรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

รูปที่ 16 วิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์ ผนังด้านซ้ายพระประธาน ภาพพระเวสสันดรชาดก
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ภาพพระเวสสันดรชาดก

วิธีการแบ่งภาพด้วยทิวทัศน์

รูปที่ 17 ผนังด้านขวาพระประธาน ภาพพระเวสสันดรชาดก
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

ผนังด้านขวาพระประธาน

ผนังด้านซ้ายพระประธาน

รูปที่ 18 ผนังด้านขวาและด้านซ้ายพระประธาน

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

การจัดวางองค์ประกอบการแบ่งภาพด้วยวิธีการองค์ประกอบพื้นที่ว่าง สรุปลงได้ว่าภาพส่วนใหญ่ถูกแบ่งเรื่องราว และเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยวิธีการเขียนภาพทิวทัศน์ คือ ต้นไม้ โขดหิน ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร ก้อนเมฆ เป็นต้น เช่น ผนังด้านขวาพระประธาน ภาพพระเวสสันดรชาดกมีการแบ่งเหตุการณ์ด้วยภาพทิวทัศน์เกือบจะทั้งผนัง หรือ ผนังหลังพระประธาน มีการแบ่งเรื่องราวด้วยภาพทิวทัศน์ระหว่าง ภาพพระมาลัยเสด็จโปรดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และเรื่องพระเวสสันดรชาดกตอนกัณฑ์จุลพน มหาพน

6.2.3 สรุปลงผลการสำรวจองค์ประกอบสี

ผนังด้านซ้ายพระประธาน

การจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพและความสำคัญ

รูปที่ 19 ภาพเทวดาทวารบาลประทับยืนเหนือบัลลังก์พนมมือถือดอกบัวบนบานหน้าต่าง

ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

ผนังด้านหน้าพระประธาน การจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพและความสำคัญ
รูปที่ 20 ภาพยักษ์ทวารบาลบนบานประตู
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

การจัดองค์ประกอบภาพด้วยการใช้สีแบ่งภาพ
รูปที่ 21 ผนังหลังพระประธาน
ที่มา: ผู้วิจัย (2567)

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า

การจัดวางองค์ประกอบวิธีแบ่งภาพด้วยสี สรุปได้ว่ามีการใช้สีพื้นในการแบ่งเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น การใช้สีน้ำเงินที่พื้นบานประตู หน้าต่าง เพื่อแบ่งเรื่องราวและเน้นจุดสำคัญของภาพ หรือการใช้พื้นสีน้ำเงินหลังพระประธาน มีลักษณะคล้ายผ้าผ่านแสดงการแบ่งเรื่องราวและให้ความสำคัญอย่างชัดเจน ทั้งนี้การแบ่งพื้นสียังให้ความหมาย ความสำคัญ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในการจัดพื้นที่พิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ

6.3 ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเชิงสำรวจครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรณีศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ วัดหนองยาวสูง จังหวัดสระบุรี จากการทบทวนวรรณกรรม ผลการวิจัยจากการศึกษาทั้ง 3 องค์ประกอบได้แก่ 1) องค์ประกอบของเส้น 2) องค์ประกอบของพื้นที่ว่าง 3) องค์ประกอบของสี มีข้อจำกัดทางด้านเวลาทั้งนี้ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ 2 วัด คือ วัดหนองโนเหนือ และวัดจันทบุรี จังหวัดสระบุรี ซึ่งอาจจะมีวิธีการที่เหมือนกันหรือแตกต่างจากผลวิจัยในบทความนี้ เนื่องจากเป็นพระอุโบสถที่มีขนาดใกล้เคียงกัน มีการแบ่งภาพในลักษณะเดียวกัน คือ ใช้เส้นแถบหน้ากระดานที่ผนังแบ่งเหตุการณ์เรื่องราวด้วยภาพทิวทัศน์ธรรมชาติ หรือแบ่งด้วยการใช้สีพื้น เป็นต้น ทั้งนี้มีการเขียนเนื้อหาลักษณะเดียวกัน เช่น ผนังหลังพระประธานเป็นภาพพระมาลัยและเรื่องพระเวสสันดรชาดก มีการใช้สีพื้นประดับลวดลายดอกไม้คล้ายกับผ้าผ่านเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ นอกจากนี้ยังมีการเขียนภาพวิถีชีวิตชาวบ้านในพื้นที่ประกอบอยู่ด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กัญญาพัชร บุญนาค้า. (2558). การแบ่งภาพจิตรกรรมพระพุทธรูปประวัติ ตอนเสด็จลงจากสวรรค์ขึ้นดาวดึงส์จากจิตรกรรมฝาผนังมาเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานของครูเหม เวชกร. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal Silpakorn University. 8(2), 15-26.
- เจนจิรา โสพล. (2562). หลักทัศนียวิทยาและพัฒนาการของภาพจิตรกรรมฝาผนังในสมัยรัชกาลที่ 4-5. ศิลปะกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย สาขาวิชาทัศนศิลป์ ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาณุพงษ์ เลหาสม และ ชัยยศ อิชฎิวรพันธ์. (2549). เปลี่ยนพื้น แปลงภาพ ปรับรูป ปรงลาย: การวิเคราะห์วิธีการออกแบบและวาดจิตรกรรมฝาผนังยุคต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ
- ศิริชัย พุ่มมาก. (2557). องค์ความรู้จากลักษณะจิตรกรรมประเพณีไทย สู่การเดินทางแห่งการสร้างสรรค์ของศิริชัย พุ่มมาก พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- สันติ เล็กสุขุม. (2548). จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยนการแสดงออกก็เปลี่ยนตาม. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- สายพิน สุภา. (2552). ชีวิตคนไทยวนในจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดหนองยาวสูง ตำบลหนองยาวสูง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- สุวัฒน์ แสนชติยรัตน์. (2555). กลวิธีการเขียนภาพจิตรกรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่3. กรุงเทพฯ: บอสส์การพิมพ์.
- สมคิด จิระทัศนกุล. (2543). วัด: พุทธศาสนาสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชาติ มณีโชติ. (2529). จิตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ: O.S. Printing House.
- วีระยุต ชัยคร. (2563). การจัดวางองค์ประกอบภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เน้นมุมมองสู่พระประธานในพระอุโบสถสมัยอยุธยาตอนปลาย. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. 22(31), 1-16.

ประวัติผู้เขียน

ประวัติส่วนตัว

ชื่อ-สกุล

นายชาญวุฒิ ทองพูนศรี

วัน เดือน ปีเกิด

18 มีนาคม 2541

ที่อยู่

102/10 หมู่ที่ 5 ตำบลกะปาง อำเภอกงสูง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80310

โทร.065-949-2086

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2564

สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรม (เกียรตินิยมอันดับ 2)

สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

ประสบการณ์ทำงานและผลงาน

พ.ศ.2565

รางวัลชมเชย การประกวดวิทยานิพนธ์ทางสถาปัตยกรรมดีเด่นแห่งปี 2022

ระดับภูมิภาคทักษิณ สาขาสถาปัตยกรรมหลัก โดยสมาคมสถาปนิกสยาม

ในพระบรมราชูปถัมภ์

การเสนอผลงานวิชาการ

ชาญวุฒิ ทองพูนศรี, วีระยุทธ ชัยศร. (2567). วิธีจัดวางองค์ประกอบด้วยการ

แบ่งภาพ จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ กรณีศึกษา: วัดหนองยาวสูง จังหวัด-

สระบุรี. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. 15(15) : 78-92.

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้